magazin istoric

ANUL VII Nr. 7 (76) IULIE 1973

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VII - Nr. 7 (76)

iulie 1973

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

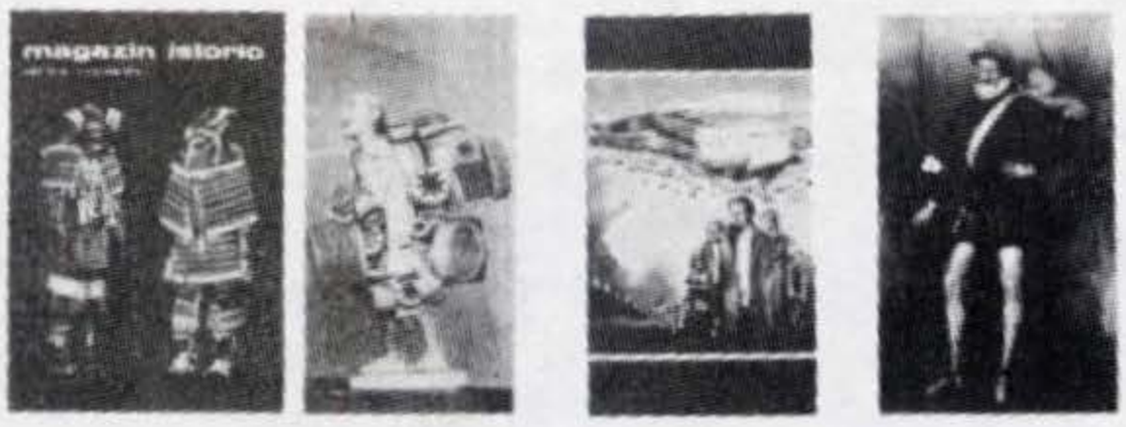

① ④ ② ③

① Comori ale străvechii arte japoneze păstrate
④ în colecţia Muzeului de Artă al R.S. România: armuri de samurai din sec. XVII — coperta I — şi sculptură în fildeş din sec. XIX — coperta IV **(Patru insule şi alte cîteva mii,** p. 46)

② În deceniul patru, clasa muncitoare a dat o ripostă viguroasă încercărilor de ciuntire a drepturilor democratice şi a libertăţilor cetăţeneşti. În imagine: **Griviţa 1933,** pictură de Doru Rotaru **(Patru decenii de la constituirea Comitetului Naţional Antifascist,** p. 11)

③ Henric IV. Portret executat la începutul sec. XVII de un pictor anonim. Muzeul de Artă al R.S. România **(Cuvinte celebre ce n-au fost rostite,** p. 28)

SUMAR

Revoluţia de la 1848, în conştiinţa generaţiilor actuale: TITUS POPOVICI.... 2
Dimitrie Cantemir — o personalitate pe măsura poporului român: MIRON NICOLESCU, CRISTIAN POPIŞTEANU 7
1933-1973. Patru decenii de la constituirea Comitetului Naţional Antifascist. „Împotriva întunecimii fasciste, pentru o idee generoasă...": GH. I. IONIŢĂ.... 11
Cînd a apărut programul Ce vor socialiştii români?: ION IACOŞ..... 17
Divizia „Das Reich" n-a ajuns la timp...: CRISTIAN UNTEANU..... 19
„Apa trece, pietrele rămîn...": A.J. TOYNBEE..... 24
Cuvinte celebre ce n-au fost rostite: W. VON JANKO 28
Furtuna bîntuia în adîncuri...: ION DRAGOMIRESCU..... 38
Partidele politice şi veleităţile lui Carol II — documente din arhive germane..... 43
Amazoane ale văzduhului: V. FIROIU 45
Patru insule şi alte cîteva mii. Secvenţe de istorie niponă: N. KOSLINSKI..... 46
Minamoto împotriva lui Taira: MARIA SOVEJA 51
Cluj 1928, la Tribunalul Militar: „L-aş denunţa ministrului Justiţiei pe procuror": PETRU BUNTA 54
Albumul de gresie al Saharei: H. DUMITRU 62
Don Carlos — erou sau... nevolnic?: EUGEN B. MARIAN..... 64
Pagini inedite. Cîteva zile dintr-un an: VALERIU BRANIŞTE..... 73
America vikingă şi tulburătoarea ei istorie: GERALD L. ALEXANDER..... 80
Ginerele lui Mussolini se spovedeşte: jurnalul lui Ciano 86
● Zîmbete din cronici... 61 ● Cărţi sosite la redacţie... 94 ● Poşta Magazin istoric ... 96

Neuitatul an 1848 : o permanență în conștiința înaintașilor, a generațiilor de azi și de mîine. Două imagini ce unesc aceste gînduri peste ani : **Blaj 1848** (fragment dintr-o stampă de epocă) — **Blaj 1973** (imagine de la marea adunare populară din 17 mai)

REVOLUȚIA DE LA 1848, ÎN CONȘTIINȚA GENERAȚIILOR ACTUALE

TITUS POPOVICI

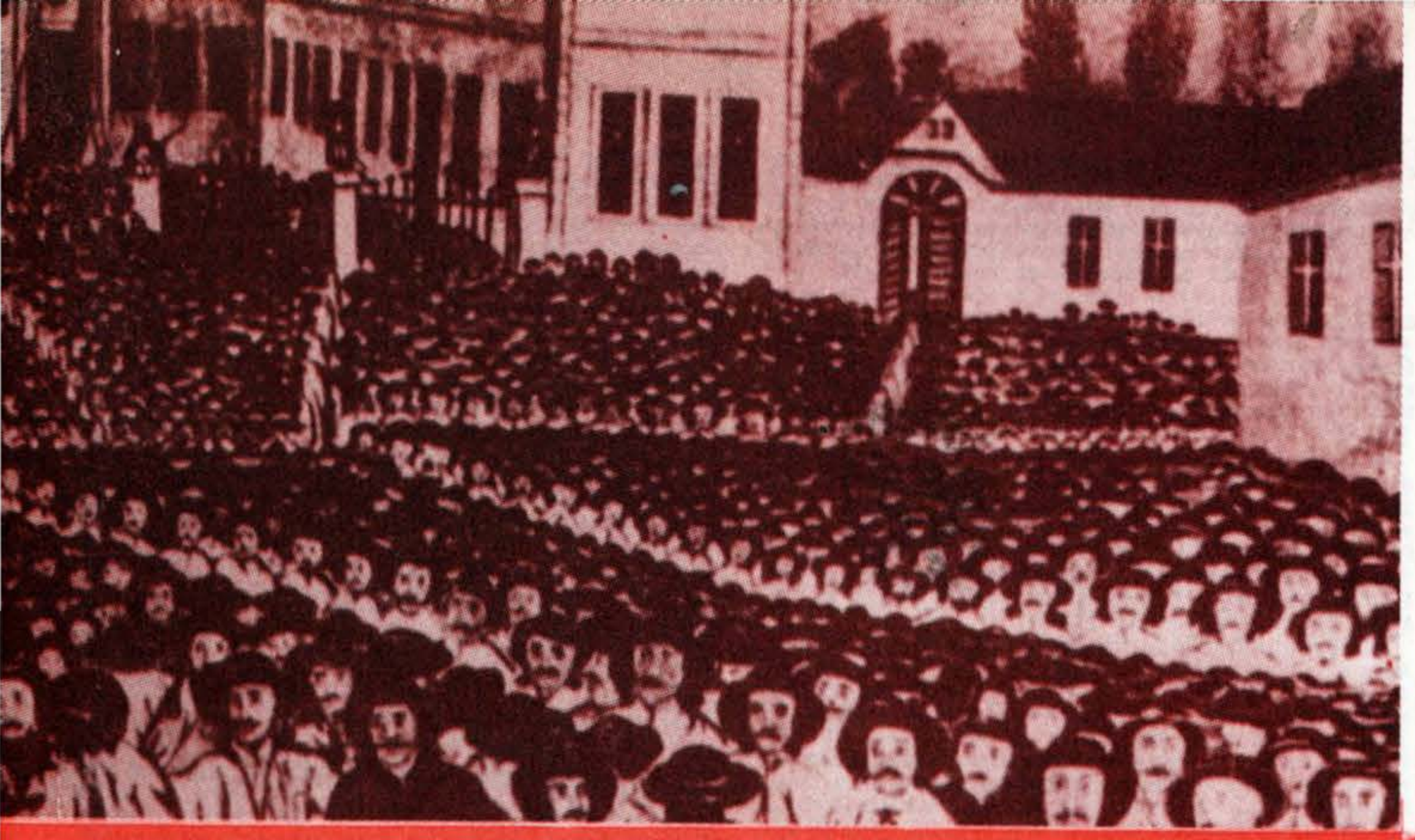

**Există în istoria fiecărui popor momente fundamentale,
de răscruce,
pe care conștiința generațiilor următoare nu le depune niciodată
în muzeul pioasei aduceri aminte,
ca pe niște relicve.
Asemenea momente, sau poate mai exact spus retrăirea lor,
regîndirea lor,
analiza pe care o aduce cu sine trecerea timpului, judecata istorică,
prezența lor în memorie,
pot și trebuie să constituie un ferment de gîndire și acțiune contemporană,
unitate de măsură și de comparație,
prilej de fertilă meditație asupra Istoriei,
această formă modernă a destinului.**

Poate cea mai bună caracterizare a acestei nevoi de comuniune cu trecutul complex, frămîntat, nu odată tragic al devenirii noastre naționale și sociale, rămîn cuvintele bătrînului cronicar: „Cu cele trecute să precepem cele viitoare": momentele de vîrf, în care aspirațiile profunde, străbătînd ca un fluviu ascuns viața și truda comunității românești, s-au concretizat exploziv, uimind și îngrozind „tagma jefuitorilor", momentele acestea rămîn ale contemporaneității, ale prezentului ca niște bine călite arme de luptă.

De aceea comemorarea a 125 ani de la furtunosul și dramaticul 1848 a însemnat cinstirea acelui moment deosebit, care, așa cum spunea secretarul general al partidului nostru, „a constituit o piatră de hotar pe drumul cuceririi libertății sociale și naționale a poporului român, a progresului și civilizației patriei noastre". Înseamnă în același timp, și un mare act de justiție istorică.

Prin amploarea manifestațiilor populare, cu ocazia acestei aniversări, prin profunda analiză marxistă pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu a făcut-o acelei scurte, dar atît de complexe perioade esențiale, Partidul Comunist Român se dovedește încă odată, în practică, continuatorul legitim, recunoscut și urmat ca atare de întreaga națiune a tot ce a fost înaintat în întreaga istorie a României. Cinstindu-i, cunoscîndu-i pe înaintași ne cinstim și ne cunoaștem pe noi înșine, cei de azi, chemați într-o altă etapă istorică să desăvîrșim, pe planuri superioare, idealul celor mai buni fii ai acestui popor. Al acelor oameni care au reușit, uneori cu prețul vieții, al fericirii personale, al libertății lor, să fie exponenții activi ai vieții, nevoii de fericire și libertate a celor mulți, a celor „fără neam și fără număr", cum spunea Octavian Goga, „ce-au sprijinit întotdeauna Eternitatea pe-a lor umăr".

Anii noștri au dovedit că ideile marilor bărbați de la 1848 n-au putut fi înfrînte nici prin forța armelor, nici a numărului; materializarea lor în structuri durabile, cu o permanentă deschidere spre viitor a fost opera revoluției socialiste în țara noastră; ea a durat o punte între un trecut glorios și un prezent pe care poporul român știe să și-l facă glorios, de data asta printr-o conștiință unanimă. Conștiința pe care numai responsabilitatea deschis asumată a întregii națiuni o poate avea și mai ales o poate constitui în fapte.

Iată de ce, după 125 ani, amintirea lui 1848 e încărcată de semnificații.

Scoală-n grabă, rumpe, sfarmă
Jugu-ți aspru-mpilător,
Cu puternic corn răstoarnă
Muntele-mpovorător.

(Poezie-manifest anonimă din '48)

Există o continuitate, uneori vizibilă, alteori secretă, a aspirației revoluționare; mișcarea propriu-zisă poate cunoaște coborîșuri sau eclipse, dar flacăra odată aprinsă nu dispare, în cele mai neprielnice condiții chiar, din conștiința maselor. Mîniile, cu grijă întreținute de către clasele privilegiate, sînt zguduite din temelii, își pierd caracterul „Sacru"; spiritul critic, ferment de dezvoltare și eliberare, poate fi declarat „subversiv" și prigonit ca atare, el se manifestă constant, în forme multiple. Iar atunci cînd condițiile social-istorice sînt favorabile, el se metamorfozează în program pozitiv. Fraza, tăioasă ca o lovitură de sabie, a lui Tudor Vladimirescu: „Patria este norodul, nu tagma jefuitorilor!" a constituit o astfel de priză de conștiință. Relațiile feudale, întîrziate, frînă în calea emancipării elementare a națiunii, apăreau la jumătatea secolului trecut în toată păcătoasa lor goliciune. Bunul plac, hatîrul, capriciul, jaful nedeghizat, lipsa oricăror norme în raporturile sociale, delațiunea, favoritismul deșănțat, corupția au fost simțite întotdeauna de poporul român ca o stare de lucruri împotriva naturii: dovadă spiritul satiric care străbate un folclor caracterizat printr-o continuă propensiune spre puritatea moravurilor, printr-o viziune animistă asupra naturii, prin echilibru spiritual.

Caracterul violent antifeudal al revoluției din 1848 a fost nu numai expresia necesității schimbării raporturilor anacronice, de exploatare sălbatică, fără frîu, ci, de asemenea, expresia unei atitudini morale, deschisă spre viitor. Poate de aceea romantismul românesc n-a avut caracterul reacționar, paseist, de întoarcere fără speranță către un trecut fără întoarcere. În mod sigur de aceea, patria, adică norodul — pe care observatori superficiali îl vedeau ca pe o masă amorfă, îndobitocită de mizerie — a dovedit în iureșul evenimentelor o profundă maturitate politică, izbutind să dejoace manevrele reacțiunii interne. Lui i se datorește faptul că „lovitura" lui Solomon și Odobescu a rămas o simplă „lovitură" și numai intervenția brutală a forțelor externe a reușit să oprească, pentru un timp, dezvoltarea impetuoasă a revoluției. Este una din lecțiile cele mai importante pe care ni le-a lăsat moștenire anul a cărui aniversare o comemorăm: o mișcare ale cărei rădăcini sînt adînc înfipte în glia aspirațiilor unanime poate fi vremelnic stăvilită, dar niciodată definitiv înfrîntă; poporul a urmat întotdeauna pe cei pe care i-a simțit a fi exponenții demnității sale; a păstrat de-a lungul anilor amintirea lor, i-a trecut în legendă, adică în una din formele permanenței.

Sentimentul justițiar, pe care poporul român îl exprimă în întreaga lui filozofie practică (cel mai mare omagiu care i se aduce unui om de seamă sună: „e un om drept") în numele căruia, de atîtea ori, bărbații, femeile, copiii acestui pămînt au înfruntat gloanțele și prigoana, și-a găsit în anii făuririi noii orînduiri valențele lui majore. Ceea ce, secole de-a rîndul, a fost doar comandament moral, transmis din generație în generație și sintetizat în formula: „a fi om de omenie" a devenit normă de existență și conduită, criteriu de apreciere. Și e firesc să fie așa: efortul major al unui întreg popor de a-și ridica țara pe culmile civilizației contemporane, efort care cere mobilizarea tuturor energiilor, nu este un scop în sine: lupta împotriva înstrăinării pe care veacuri de exploatare, inegalitate și inechitate socială au lăsat-o în conștiințe și mentalități presupune afirmarea hotărîtă a rolului istoric și social pe care-l are conștiința.

Revoluția din 1848 a fost începutul unui lung proces de perfecționare morală. Lozinca: Libertate, Egalitate, Frăție, în numele căreia s-au ridicat desculții pămînturilor, zdrențoșii mahalalelor, nu a fost un slogan de împrumut: ea trăiește și rodește în conștiința generației actuale, ca un criteriu suprem de valoare.

N-ajunse iataganul barbarei semilune
A cărei răni fatale și azi le mai simțim,
Acum se vîră cnutul în trebile străbune,
Dar martor ne e domnul că vii noi nu-l primim.

(Deșteaptă-te române)

Nu întîmplător figura centrală, de referință, a istoriografiei pașoptiste este Mihai Viteazul. Neînțeles la vremea sa — și nu mă refer la „frații creștini" a căror tihnă și dezvoltare civilizată le apăra aici, la granițele zguduite de toate furtunile istoriei. „Eu aș fi putut sta netulburat în țara mea, dacă nu m-ar fi chemat credința către creștinătate", spunea marele și nefericitul domnitor într-un memoriu, de altfel inutil, adresat ducelui Toscanei. Personalitate prea puternică, el nu putea fi un vasal supus al tuturor contradicțiilor născute din ciocnirea de interese a caselor domnitoare din Europa, incapabile de-a opune de-a lungul secolelor o unitate durabilă invaziei otomane. El știa că „Țara Moldovei, Țara Românească, Țara Ardealului, pohta ce-am pohtit" reprezintă chezășia formării unui bastion de netrecut opus unui imperiu necreator, tîlhărești și în descompunere. Creștinătatea l-a „răsplătit" pe Cîmpia Turzii.

E o lege: interesele exploatatorilor și privilegiaților sînt întotdeauna antiprogresiste și faptul devine izbitor în momentele revoluționare, cînd măștile cad, cînd cuvintele „înțelepte și potolitoare" nu mai pot masca aceste interese ale grupurilor care frînează dezvoltarea societății și cînd intervenția străină apare ca singura soluție pentru salvgardarea lor.

E lucrul pe care l-a înțeles cel mai bine Bălcescu (așa cum a văzut și a înțeles mult mai bine, mult mai adînc decît toți, multe din căile care trebuiau urmate pentru ca revoluția să nu poată fi înfrîntă),

atunci cînd, analizînd puterea armată la români, preconiza o armată a poporului întreg, nu una de mercenari. Spunea: „În sfîrșit să nu uităm și văzul politic: că o nație războinică și unită, oricît de mică ar fi n-a fost niciodată biruită și nici că va fi...“

Readucînd în conștiința vremii figura marelui voievod, Bălcescu și cei mai apropiați de gîndirea lui reînnodau firul rupt al demnității naționale; ei simțeau ca o incongruitate și un anacronism istoric amestecul marilor puteri, „suzerane sau protectrițe“, un atentat la dreptul elementar și imprescriptibil al popoarelor de a-și făuri singure destinul, potrivit aspirațiilor lor celor mai intime, potrivit civilizației, maturității, forței idealurilor lor.

Lupta împotriva orînduirii feudale, descompuse, retrograde era, prin forța lucrurilor, și lupta împotriva intereselor feudal-expansioniste ale celor trei imperii, pentru care țările românești erau teren de bătălie sau loc de unde își puteau umple vistieriile sleite. Desigur (Marx a arătat cu o limpezime și o strălucire neegalată acest lucru), interesele se acopăr întotdeauna cu fraze. Cînd „dreptul divin“ nu e invocat, atunci apare „grija părintească“ de a feri pe cei mai mici de tulburări și de frămîntări. Marile puteri imperiale au avut întotdeauna „vocația“ de-a mîntui pe alții, împotriva propriei voințe, cu sila, cu mîncluna diplomatică, cu fraze pioase, cu corupera celor slabi sau interesați, iar cînd nu se putea altfel, cu forța armelor, cu forța oarbă a numărului. Această tristă „vocație“, cărora țările mici și mijlocii le-au căzut de atîtea ori victimă, era în fond reflexul de apărare a stărilor de lucruri înapoiate, înjositoare, primejdioase din propriile imperii. În dosul frazelor goale despre „revoluția de import“, despre „duhul comunismului“, despre „juni exaltați“ se ascundea spaima barinilor ruși, a pașalelor turcești, a herțegilor austrieci, spaima exasperată de propriile lor popoare, pe care, de asemenea, se considerau chemați să le mîntuie prin „polițienești sclinte“, prin „organicești reglemente“. Țările românești au fost, în mod obiectiv, vîrful cel mai înaintat al lăncii revoluționare, unirea lor ar fi dat programului pașoptist o coeziune și o forță materială, o bază de masă, e structură modernă, înaintată. Această unitate nu era îndreptată împotriva altor popoare, nu era agresivă și, spre cinstea națiunii noastre și a bărbaților luminați ai acelui moment, niciodată șovină. Ideea unității naționale și a independenței a supraviețuit, uneori ca o depărtată licărire, alteori arzînd ca o flacără înaltă, tuturor vicisitudinilor seculare: în bezna medievală au afirmat-o cronicarii, Mihai a realizat-o, pentru scurt timp prin geniul armelor, Cantemir i-a dat fundamentul științific renascentist, ea a trăit ca un dat vital în conștiința milioanelor de iobagi, strîns unită cu setea lor de dreptate socială.

Anul 1848 a afirmat-o definitiv, ca pe un deziderat sine qua non al propășirii moderne a României. Și dacă „sfînta“ coaliție a celor trei imperii reacționare a împiedicat realizarea ei în acel moment, forța armelor, cinismul de „stăpînitori de drept divin“, amestecul brutal, persecuțiile cu care au fost urmăriți revoluționarii în toate colțurile Europei, tribunalele lui Duhamel, spînzurătorile lui Heynău, lagărele de la Brusa au izbutit să amîne, dar nu să împiedice înfăptuirea unității românești. Unuia dintre cei tîrîți în 1848 prin ghimiile turcești, spre a „fi trădat Aiamului de Măcin“ lui Alexandru Ioan Cuza pe care „Cavaler i Căpitanul Miscenco, nacealnic cordoanelor și comandir garnisonului miliției din Galați“ îl caracteriza drept „primejduitor revoltant“, i-a fost dat să-și înscrie numele, peste cîțiva ani, pe prima etapă a înfăptuirii acestei unități naționale.

Urmașilor celor care pe Dealul Spirii, s-au sacrificat într-o bătălie inegală, le-a revenit misiunea istorică de-a înfige steagul național pe redutele Plevnei și de-a primi capitularea lui Osman Pașa.

Iar mai tîrziu, cînd forțele obscure ale reacțiunii mondiale, topind într-un creuzet demoniac tot ce a fost înapoiat în decursul veacurilor, negarea deschisă, cinică, brutală a tuturor drepturilor sociale, naționale și umane, au încercat să opună fascismul dezvoltării normale a omenirii, urmașii celor cărora revoluția din 1848 le-a dat conștiința de sine au fost prezenți în rîndurile cele mai avansate, cele mai primejdioase ale luptei pentru demnitatea noțiunii de Om. În atelierele însîngerate ale Griviței Roșii, pe pămînturile sfîșiate ale Spaniei, în închisori și lagăre, în cruntă ilegalitate și culminînd cu actul revoluționar din august '44, comuniștii români s-au dovedit depozitarii legali, continuatorii idealurilor de libertate, egalitate, frăție care au răsunat la Iași, la Islaz, ca și pe **Cîmpia Blajului.** Adevărata unitate națională, rezultat al unui program științific de dezvoltare multilaterală, în care fiecare cetățean al acestei țări este direct implicat, este opera revoluției socialiste inițiată și condusă de Partidul Comunist Român, care a reușit să îmbine în mod organic, dialectic, dezvoltarea modernă a României cu afirmarea neabătută a principiilor independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne, cu lupta pentru dreptul fiecărui popor de a-și hotărî singur soarta, conform aspirațiilor și intereselor sale vitale. Această activitate complexă, pe care statul și partidul nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu o desfășoară cu o calmă tenacitate și care găsește ecou tot mai larg pe toate meridianele lumii constituie, în același timp, și cel mai prețios omagiu adus acelor gînditori și vizionari care, în limitele istorice ale secolului XIX au înscris pe steagul lor de luptă nobilele idealuri ale propășirii României libere și independente și au avut demnitatea de a se sacrifica pentru ca ele să rodească în viitorul patriei.

„În urmă, precum și mai înainte, vă scriem că nu sîntem în contra, ba dorim ca fiii aceleiași mame să avem același amic și inamic cu maghiarii, dară condițiile atinse le pretindem realiste, fără de acelea a muri mai bine sîntem rezoluți.

Fraților! credeți-ne nouă că prea luminat vedem și prea hotărît credem, că în aceste două patrii surori maghiarul de azi și viitor nu poate vorbi fără român, nici românii fără maghiari. Credem și prea luminat vedem că peste noi și peste voi azi voiește să-și întindă mîna un element gigantic, care în scurt timp ne va înneca și nu vor rămîne altele decît urmele existenței noastre“.

Avram Iancu

Pe Cîmpia Blajului, cei cărora sinistrul „Unio trium nationum“ le negase pur și simplu existența națională au dovedit lumii întregi, pe lîngă hotărîrea lor de a-și afirma această existență istorică, o profundă maturitate politică. Ideile anului 1848 nu erau nici de import, nici rezultatul înflăcărării cîtorva „juni exaltați“: ele se hrăneau dintr-o suferință seculară, ele ridicau pe planul programului politic, aspirațiile milioanelor de oropsiți, în conștiința cărora nu se stinseseră niciodată flăcările Bobîlnei, ale răscoalelor lui Doja și Horea. Prezența la această adunare de la Blaj a conducătorilor revoluționari din celelalte țări românești, vremelnic și arbitrar despărțite, făcea să răsune și mai pregnant cuvintele: „Vrem să ne unim cu țara“. Cei artificiali separați păstrează timp de aproape un mileniu, ca pe singura chezășie a existenței și duratei lor, conștiința unității lor de interese și spirituală, pe deasupra oricăror granițe, a oricăror bariere. Revoluția care la Budapesta, Viena, Praga, Cracovia, zguduise din temelii bazele acelei hibride alcătuiri împotriva naturii, care se numea Imperiul habsburgic, trezise, în întreaga națiune română și în reprezentanții ei revoluționari, cele mai legitime speranțe, că, odată cu măturarea unor relații feudale anacronice și retrograde, se va șterge și acea legislație monstruoasă și absurdă care nega celei mai numeroase și vechi populații din Transilvania însăși existența în disprețul nu numai al legitimității istorice, ci și al celui mai elementar bun simț. Mințile cele mai luminate ale vremii, atît din partea română cît și din cea maghiară, au intuit ce forțe de neînfrînt putea să constituie unirea forțelor celor două popoare, în lupta comună care-i înfrățise de atîtea ori în trecut, împotriva unui absolutism la fel de „imparțial“ în împilare și jefuire.

Aceste rînduri, al căror scop e deslușirea cîtorva din semnificațiile actuale ale anului revoluționar

1848, nu-şi pot propune analiza ghemului complex de contradicţii, care au împiedicat, atunci, înfăptuirea unităţii de luptă revoluţionară între cele două popoare, ridicate pentru apărarea şi impunerea aceloraşi idealuri. În Transilvania, nobilimea maghiară a încercat să-şi păstreze privilegiile feudale aderînd formal la o parte din platforma revoluţionară, forţînd unirea artificială a Transilvaniei cu Ungaria, negînd dreptul populaţiei celei mai numeroase de a-şi spune cuvîntul în această problemă vitală pentru destinul ei istoric.

Evenimentele se precipitau fulgerător, jandarmul ţarist al Europei se pregătea să sară în ajutorul jandarmului habsburgic, nu era timpul dezbaterilor, al analizelor istorice; ora era a faptelor, a acţiunii. Cu atît mai pregnantă, ca un îndemn permanent, rămîne acţiunea neobosită a lui Bălcescu, care înfruntînd toate vicisitudinile, toate puternicele prejudecăţi al căror rol, de o parte şi de alta, a fost atît de mare, n-a precupeţit nimic, nu s-a dat la o parte din calea niciunei primejdii, ca să facă să fie auzit şi să biruie glasul raţiunii, al intereselor majore, fundamentale, revoluţionare. Reuşita a încoronat prea tîrziu eforturile sale.

Este semnificativ că şi mai tîrziu, cînd teroarea sîngeroasă a generalului Heynau, poreclit „hiena", împînzise Transilvania cu spînzurători — tragic rezultat al neînţelegerii — reprezentanţii acelui orgoliu aristocratic care denigrau naţiunea română din Transilvania subminau puritatea idealurilor unui Petőfi sau Táncsics, a unui Simonffy sau Roth. Minţi luminate, avertizaseră încă din primele zile ale revoluţiei: „În Transilvania — scria gazeta Cincisprezece martie, editată de revoluţionarii maghiari — două puteri au să hotărască asupra soartei uniunii: Dieta şi poporul român. Dieta nu reprezintă decît cîteva sute de oameni; românimea înseamnă Transilvania întreagă. Uniunea Transilvaniei cu Ungaria fără consimţămîntul românilor e un lucru de care nici să nu ne apucăm".

Pornind de la aceste constatări, cuvintele cuprinse în scrisoarea adresată de Simonffy lui Iancu la 21 iunie 1848, căpătau o valoare de simbol: „...Românii şi ungurii au neapărată trebuinţă de cea mai strînsă frăţie. Numai astfel îşi vor asigura existenţa. Prin urmare, cine seamănă discordie, ură şi produce vărsare de sînge între aceste două naţiuni surori este trădător al propriei naţiuni".

„Divide et impera", este un principiu scump tuturor absolutismelor. Cînd el apare, ca o plantă otrăvită (Sicca clodiana, cum spunea Avram Iancu) în rîndurile acelora care sînt chemaţi să direcţioneze elanurile revoluţionare ale maselor, în împrejurări istorice date, rezultatele nu pot fi decît tragice. Marx şi Engels au stigmatizat în cuvinte de o maximă severitate orbirea acelor conducători care nevoind să acorde altor popoare libertăţile în numele cărora luptau, au dus la ciocniri tragice, inutile, profund dăunătoare victoriei revoluţiei din 1848.

În acelaşi timp, respectarea esenţei adevărului istoric trebuie să ne facă să înţelegem şi grava greşeală a acelor conducători ai revoluţiei române, care s-au încrezut în promisiunile nebuloase de altfel, ale Curţii imperiale de la Viena. Dramaticul sfîrşit al lui Mihai Viteazul, rămînea un avertisment pilduitor, despre „sinceritatea" imperială. Martiriul lui Horea pe roata de la Bălgrad punea o ştampilă de foc indelebilă pe „iluminismul" lui Iosif al II-lea.

În aceste împrejurări destinul unui Avram Iancu capătă proporţii de măreţie tragică. Pentru că el n-a crezut în promisiunile habsburgice. Cu o dureroasă luciditate el scria în iunie 1849: „De ambele părţi vedem că pericolul ne ameninţă de aproape şi totuşi nu ne putem înţelege. Nu ştiu din ce cauze invidia şi superbia îşi învîrte sabia între noi şi voi, ca nici în ceasul agoniei să nu ne putem vorbi de aproape. Noi cu durere privim la scena care s-a întîmplat în această patrie şi în care şi noi am fost siliţi a lua cea mai mare parte: însă să credeţi domnilor că răscularea noastră nu s-a întîmplat prin amăgirea Austriei — după cum domniile voastre sînteţi rău informaţi — ci pe noi ne-a răsculat nerecunoaşterea naţionalităţii politice, tiraniile şi barbariile conservatorilor şi aristocraţilor transilvani unguri, pe care poporul în această epocă nu le-a mai putut suferi şi de care inteligenţa s-a scîrbit cu totul..." (subl. a.)

Gînditorul vede cauzele neînţelegerii, omul de acţiune era nevoit să facă faţă împrejurărilor. Această dilemă dureroasă, care-l va urmări de-a lungul tristelor sale peregrinări, pînă la moarte, o exprimă în stilul său de un patetism simplu: „Ce era mai consult să dăm mîna cu acela care nu voieşte să ştie de tine, sau cu acela care-ţi promite împlinirea rugăminţii. Deci vă îndreptăm aicea rugămintea frăţească, să nu fiţi nici la credinţă, înşelîndu-vă că noi am fi instrumente oarbe ale camarilei imperiale şi că principiul nostru ar fi negru-galben (steagul austriac), după cum vă place a crede. Nu domnilor, nu! Sîntem oamenii libertăţii. Pentru aceasta ne-am revoltat, pentru asta ne-am vărsat şi sîntem hotărîţi a vărsa sîngele pînă la ultimul român. Braţele noastre, din 15 mai anul trecut, pînă la ora cea fatală, deschis au stat, ne-am oferit fraţilor maghiari de cei mai sinceri amici pentru toate adversităţile timpurilor viitoare, numai să ne garanteze naţionalitatea pe temeiul dreptului egal. Iată dar nodul pe care nu puteţi sau nu vreţi a-l dezlega. Domnia voastră ca delegaţi în Dieta ţării ne scrieţi că veţi fi intermediari între noi şi Dietă, numai să vă spunem ce ne doare şi de ce avem lipsă. Noi, din partea noastră cu cea mai adîncă durere am citit aceste rînduri, cînd dumneavoastră ca reprezentanţii unei naţiuni, nu ştiţi care sînt durerile ei, spre a căror vindecare ziceţi că sînteţi trimişi la acea Dietă".

Istoria sancţionează implacabil greşelile, lipsa de unitate a oricărei mişcări revoluţionare. Privind în adîncime la cauzele istorice ale refluxului revoluţionar care a urmat lui 1848, tovarăşul Nicolae Ceauşescu arăta: „Ceea ce a contribuit la slăbirea revoluţiei în Transilvania a fost şi faptul că unii conducători ai mişcării, atît români cît şi maghiari, n-au înţeles apelul la lupta comună făcută de cei mai consecvenţi revoluţionari din rîndurile lor, necesitatea imperioasă a unirii într-un front comun împotriva imperiului habsburgic; dezbinarea lor a uşurat sarcina reacţiunii de a înăbuşi revoluţia, de a împiedica înfăptuirea revendicărilor comune ale maselor muncitoare fără deosebire de naţionalitate. Sfîrşitul tragic al revoluţiei ardelene a dovedit încă o dată importanţa covîrşitoare a înfrăţirii poporului român şi naţionalităţilor conlocuitoare în luptă şi muncă, a unităţii lor de nezdruncinat în eforturile pentru o viaţă mai bună, pentru libertate socială şi dreptate".

Drumul spre libertate şi progres e adesea semănat cu spinii amari ai înfrîngerii. Pe planul gîndirii umane, a acelei gîndiri care se vrea în acelaşi timp şi sursă de acţiune, şi victoriile şi înfrîngerile sînt surse de meditaţie şi de concluzii active.

Una din marile mîndrii ale revoluţiei socialiste din ţara noastră o constituie soluţionarea justă, principială, complexă a problemei naţionale.

„În întreaga politică de edificare a noii societăţi, partidul şi statul — spunea secretarul general al partidului nostru, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, pe Cîmpia Blajului — ţin seama de faptul că pe unele meleaguri ale patriei noastre, alături de români, s-au aşezat de-a lungul veacurilor unguri, germani, sîrbi şi alte naţionalităţi, că tot ce s-a creat în decursul timpului pe aceste meleaguri este rodul muncii lor comune, că toate victoriile obţinute împotriva exploatatorilor şi asupritorilor au fost rezultatul luptei lor unite. Lichidînd cauzele care generau animozitate, neîncredere şi învrăjbire între oamenii muncii de diferite naţionalităţi, combătînd şi lichidînd vechea politică a claselor exploatatoare care urmăreau aţîţarea naţionalismului şi şovinismului, partidul şi statul nostru au creat condiţii economice şi sociale pentru manifestarea plenară în cîmpul vieţii sociale a fiecărui cetăţean, fără deosebire de naţionalitate, pentru participarea tuturor, cu drepturi egale, la întreaga viaţă publică, la conducerea societăţii!"

Sînt cuvinte care exprimă, pe deplin, sentimentele fiecărui om, demn de acest nume, sînt cuvinte în care, parcă răsună peste ani apelul înflăcărat şi lucid al lui Nicolae Bălcescu, e un răspuns pe care prin vocea cea mai autorizată a României, generaţiile de astăzi îl dau memoriei sacre a celor care, în anul de flacără şi tensiune spirituală, 1848, au gîndit şi acţionat în aşa fel ca să pună o piatră de granit la temelia patriei noastre socialiste, unde cuvintele: Libertate, Egalitate, Frăţie, Demnitate au devenit un bun comun al tuturor, mereu prezente, ferment de fertilitate spirituală.

1673 - 1973

Dimitrie Cantemir

Motto:

Dimitrie Cantemir,
de la a cărui naştere se împlinesc
anul acesta 300 de ani
— care va fi sărbătorită
aşa cum se cuvine
de întregul popor
— a demonstrat,
pentru prima dată,
pe bază de date istorice,
de cultură,
de limbă şi de obiceiuri,
că muntenii, moldovenii şi transilvănenii
din cele trei principate
formează
un singur popor —
poporul român.

NICOLAE CEAUŞESCU

DIMITRIE CANTEMIR — o personalitate pe măsura poporului român

Interviu cu MIRON NICOLESCU
Preşedintele Academiei Republicii Socialiste România

Într-un an cu un bogat calendar al aniversărilor istoriei poporului nostru, aniversări pe care revista Magazin istoric **şi-a făcut o datorie primă de a le înfăţişa pornind de la unitatea dialectică dintre prezent-trecut-viitor, momentul tricentenarului Dimitrie Cantemir se prefigurează a fi un eveniment de strălucite evocări. A-l cinsti pe Dimitrie Cantemir înseamnă a evoca multitudinea de planuri pe care domnitorul Moldovei s-a ilustrat, relevînd civilizaţiei universale potenţa spiritualităţii româneşti. Reunind un comitet naţional pentru sărbătorirea tricentenarului naşterii omului de stat, istoricului, filologului, geografului, cartografului, sociologului, muzicologului care a fost Dimitrie Cantemir—eveniment recomandat atenţiei mondiale de Organizaţia Naţiunilor Unite pentru Educaţie, Ştiinţă şi Cultură — opinia publică din ţara noastră a îndeplinit mai mult decît un omagiu. S-a creat astfel posibilitatea de a răspunde printr-o vastă prezentare a operei şi personalităţii lui Dimitrie Cantemir profundului interes nu numai al poporului român pentru una din figurile de deosebit renume ale istoriei naţionale, ci şi multor dorinţe de peste hotare de a cunoaşte meritele ştiinţifice ale celui al cărui nume stă scris pe frontispiciul bibliotecii Sainte Geneviève din Paris.** Magazin istoric **— care va înfăţişa în numerele viitoare o suită de momente ale vieţii şi operei Cantemireştilor, cu precădere ale domnitorului şi cărturarului patriot Dimitrie Cantemir — s-a adresat preşedintelui Comitetului Naţional pentru acest tricentenar, acad. Miron Nicolescu, solicitîndu-i să înfăţişeze cititorilor noştri o primă panoramă asupra manifestărilor prilejuite de perenitatea gîndirii cantemiriene:**

— Ce determină, aşadar, interesul şi chiar legătura noastră astăzi cu o personalitate ca Dimitrie Cantemir?

— Este, în primul rînd, valoarea **demonstrată** a ideilor sale patriotice afirmate, să nu uităm, nu acum un deceniu sau un secol, ci acum trei sute de ani. Respectiv, într-o epocă cu mult mai multe necunoscute (în sensul de necercetate) în trecutul nostru istoric decît este, de pildă, cea a gînditorilor revoluţionari de la 1848. Actualitatea preocupărilor sale complexe — şi mai ales a celor de istoric, lingvist şi geograf — ni-l aduce pe Cantemir în imediată contemporaneitate.

Afirmînd şi dovedind originea limbii şi a poporului român Dimitrie Cantemir ne situa pe harta Europei — prin atestare ştiinţifică — acolo unde, prin existenţă şi istorie, ne era locul neclintit de cînd ne ştim ca descendenţi ai daco-romanilor.

În al doilea rînd, cred că, deşi lipsită de context renascentist, cultura românească se leagă de amurgul renaşterii tîrzii europene prin Dimitrie Cantemir, prin acel tip de savant umanist, dublat de un înflăcărat patriot şi de un înţelept om de stat.

— Să reluăm primul dumneavoastră argument. Cum aţi defini astăzi poziţia lui Dimitrie Cantemir în problema originii şi a continuităţii poporului român?

— Din acest punct de vedere, Cantemir e un precursor al istoriografiei româneşti contemporane; el ne legitimează ştiinţific ascendenţa încă de acum trei veacuri. Să nu uităm că el scrie **Hronicul vechimei a romano-moldovlahilor** (în latină 1717, în română 1719-1722) într-o vreme cînd începuse deja — deocamdată pe plan intern — confruntarea dintre adepţii şi adversarii romanităţii: Grigore Ureche şi mai ales Miron Costin o apăraseră, Simion Dascălul o contestase; în acelaşi secol, peste numai şase decenii, teoria reacţionară şi antiromânească a emigraţionismului căpăta consacrarea istoricului Sulzer (1781); după el în sec. XIX, Roesler şi apoi întreaga „şcoală" de învăţaţi care căutau în istorie argumente pentru anumite tendinţe politice au contestat cu înverşunare continuitatea poporului român, aducînd înainte, ca dovadă supremă, acel **mileniu al tăcerii** — argumentul **a silentio** — al secolelor III-XIII. Abia în secolul nostru, cercetările arheologice, analiza şi critica textelor antice au putut rupe această tăcere, dînd lovituri hotărîtoare falsei teorii a emigraţionismului. Cantemir, care, însă, nu dispunea decît de puţinele izvoare cunoscute la vremea aceea, a intuit, cu logica sa şi cu tot aparatul de cunoştinţe auxiliare, cu bogata cunoaştere a istoriei naţionale şi universale, că nu poate fi vorba de o întrerupere a continuităţii de viaţă pe pămîntul românesc: **„numele şi niamul** [...] **de atunci pînă acum necurmat"** au rămas.

Tăcerea izvoarelor, Cantemir o foloseşte ca un argument pozitiv, care pledează în favoarea continuităţii poporului român şi face o comparaţie magistrală, cu descoperirea Americii: „nu am cunoscut noi, nici am ştiut ceva pentru America, nici am scris ceva pentru dînsa", ceea ce nu înseamnă că marele continent nu exista, „căci ea adevărat era, precum iaste, măcar că nu se ştia că iaste".

În **Hronic** se mai găsesc şi alte argumente valabile, care au căpătat azi, după 250 ani de acumulări în diversele domenii ale cercetării istorice, o altă profunzime, o altă greutate. Astfel, Cantemir presupune — cu un simţ istoric genial — că între băştinaşi şi popoarele migratoare a existat o colaborare pe diferite planuri, ceea ce azi e un fapt aproape unanim admis. De asemenea, în demonstraţia sa, Cantemir se sprijină şi pe existenţa unei străvechi clase nobiliare româneşti în Transilvania, care-şi stăpînea pămînturile **ab antiquo**, din moşi-strămoşi.

În fine, tot în **Hronic** găsim afirmată ideea **romanităţii** poporului român, descendent **„din cetăţeni romani, din ostaşi veterani şi din mari familii"**.

Aici aş vrea să adaug un punct de vedere, să zic matematic, asupra **Hronicului.** Numindu-l **romano-moldovlah,** el pune ca un semn de egalitate şi unitate între moldoveni şi valahi, originea lor romană. Ceea ce ni-l impune pe Cantemir ca pe un pisc al inteligenţei şi creativităţii este afirmarea netă, conştientă şi convingătoare, a originii şi continuităţii poporului român.

Aceste idei, împreună cu altele, şi adăugate valorii universale a operei lui Cantemir, îl fac pe savantul voievod aproape un contemporan al nostru.

— Să nu încheiem aici. Cum vedeţi această universalitate a operei lui Cantemir?

— Poate că nu îndrăznim prea mult, afirmînd că, în dezvoltarea culturii şi civilizaţiei europene, Cantemir a fost o stea de prima mărime. Activitatea sa

întreagă îl arată a fi un precursor al enciclopedismului, dar el s-a impus lumii intelectuale a vremii sale mai ales ca istoric. Astfel, **Creşterea şi descreşterea Curţii otomane** (cunoscută mai ales sub numele de **Istoria Imperiului otoman**) a fost tradusă în limbile franceză, germană şi engleză, şi s-au pregătit traduceri — rămase netipărite — în rusă şi italiană. Această primă istorie a Imperiului otoman, scrisă de un adînc cunoscător şi

cu ştiinţa literelor, şi aceea a armelor".

Recunoaşterea europeană a acestor calităţi şi merite a dat-o Academia din Berlin, care, la 1714, şi-a făcut un punct de onoare din alegerea lui Cantemir ca membru al ei.

Fără a-şi pierde caracterul de universalitate, opera lui Cantemir e **profund românească;** de altfel, nu vom afirma o noutate spunînd că în patrimoniul universal nu intră decît ceea ce e profund şi reprezen-

Ediţia germană a Istoriei Imperiului otoman *de D. Cantemir, tipărită la Hamburg în 1745, cu portretul şi stema autorului*

observator la faţa locului al vieţii turceşti, a fost o adevărată autoritate în materie, de necontestat şi de neocolit **timp de un secol,** pînă la apariţia lucrării lui Hammer. (Îngăduiţi-mi paranteza de a spune că la distanţă de două secole, turcii au avut parte ca doi istorici români de valoare universală, Cantemir şi Iorga, să se preocupe intens de istoria lor, ceea ce, evident a adus elemente de înrudire culturilor celor două popoare.)

Să revenim; învăţaţii timpului au cunoscut numele şi opera lui Cantemir şi au avut cuvinte elogioase la adresa ei; **Acta eruditorum** din Leipzig a publicat o dare de seamă despre lucrarea lui Cantemir **Sistema religiei mahomedane,** „alcătuită cu cea mai mare grijă şi demnă de încredere". Chiar şi marele Voltaire, atît de zgîrcit în aprecierea altora, strecura în **Istoria lui Carol XII,** o laudă la adresa celui care „reunea talentele vechilor greci

tativ naţional. Opera lui Cantemir nu poate fi just înţeleasă şi corect evaluată decît prin raportarea ei, în primul rînd, la cultura şi civilizaţia românească, şi, în al doilea rînd, la cultura şi civilizaţia sud-estului european. Numai aşa se poate aprecia la adevărata valoare saltul pe care-l reprezintă opera lui Cantemir, numai aşa se poate cîntări originalul şi valorosul său aport la dezvoltarea culturii şi civilizaţiei europene. Opera sa trebuie înţeleasă în spiritul înaltului patriotism de care era animat el însuşi; **„dulce este dragostea moşiei"** — adică a ţării — spune el undeva, şi această dragoste l-a îndemnat să scrie şi să-şi facă cunoscută moşia, ţara, în toată Europa.

— Spuneaţi adineaori că Dimitrie Cantemir face figură de precursor al enciclopedismului; e o idee îndrăzneaţă şi, aş zice eu, cît se poate de justă, relevată de curînd şi de profesorul C.C. Giurescu.

— În adevăr. Încercînd să stabilim locul lui Dimitrie Cantemir în mișcarea intelectuală europeană, trebuie să ținem seama de un lucru: sîntem în primul sfert al veacului XVIII. Peste încă un sfert de veac, Franța luminilor va dărui omenirii — datorită lui Diderot și d'Alembert — **Enciclopedia;** acest „dicționar rațional" și-a împrumutat numele unui mare și strălucit curent intelectual, **enciclopedismul,** din păcate azi aproape total dispărut, în virtutea dezvoltării din cauza strictei specializări pe fărîme minuscule ale domeniilor științifice.

Or, dacă privim opera lui Dimitrie Cantemir, sîntem frapați, din primul moment, de marea varietate a domeniilor, a temelor și subiectelor pe care le-a abordat. Trebuie să spunem, însă, că nu toate scrierile sale au fost tipărite — unele au rămas în manuscris pînă azi, iar altele nici nu au fost încă descoperite. Cu toate acestea, în fața creației cantemiriene rămîi copleșit. Noi îl cunoaștem mai ales ca **istoric: Hronicul vechimei a romano-moldovlahilor, Viața lui Constantin Cantemir, Evenimentele Cantacuzinilor și Brâncovenilor** și mai ales **Creșterea și descreștèrea Curții otomane** l-au impus ca istoric și cronicar al timpului său.

Dar Cantemir a fost și un **filozof;** în scrierile sale, mai cu seamă în **Imaginea de nezugrăvit a științei sacre,** el se oprește asupra principalelor probleme ale filozofiei vremii sale: teoria cunoașterii, teoria atomilor, problema timpului, originea materiei etc.; găsim și elemente de **filozofie a istoriei (Cercetarea monarhiilor...)** precum și de gîndire religioasă **(Divanul înțeleptului cu lumea);** nu lipsesc preocupările de **etică** și **logică.**

Cantemir a fost și **muzician** — lăutarii turci i-au cîntat pînă tîrziu cîntecele — și inventatorul unei notații și al unui aparat muzical.

Mai e Cantemir și **geograf,** autorul descrierii geografice a Moldovei și al studiilor geografico-istorice despre regiunile caucaziene, autorul primei hărți a Moldovei.

Cantemir poate fi, deci, socotit nu numai un precursor al enciclopedismului, ci **un enciclopedist** el însuși; **Descrierea Moldovei** stă mărturie. Această lucrare, care-și păstrează pînă azi, aproape intactă, încărcătura de informație este, poate, opera cea mai reprezentativă și cea mai prețioasă a lui Cantemir, este — cum s-a spus de curînd — **„o adevărată enciclopedie a Moldovei".**

— Și acum, pentru final, măcar semnalate principalele manifestări coordonate de Comitetul Național care v-a ales președinte.

— Sînt multe și binevenite. Și mai ales o mărturie impresionantă a dragostei cu care cercetătorii noștri se apleacă asupra operei cantemirești pentru a o dezvălui celor care sînt legatarii ei unici și irevocabili: oamenii muncii din România. Să încep prin a aminti că Academia R.S.R. și Academia de Științe Sociale și Politice vor organiza o sesiune comună, iar menționarea temelor comunicărilor va edifica pe cititori asupra temeiniciei cu care au fost elaborate: 1) Personalitatea lui Dimitrie Cantemir; 2) Activitatea istoriografică a lui Dimitrie Cantemir; 3) Raționalism și umanism la Dimitrie Cantemir; 4) Locul lui Dimitrie Cantemir în cultura românească; 5) Ideea romanității românilor la Dimitrie Cantemir; 6) Dimitrie Cantemir — cercetător al realităților sociale; 7) Dimitrie Cantemir — geograf și etnograf; 8) Trecutul militar al poporului român în opera lui Dimitrie Cantemir; 9) Dimitrie Cantemir și relațiile Moldovei cu statele vecine la începutul veacului XVIII; 10) Dimitrie Cantemir și muzica orientală; 11) Orizontul cultural-politic al lui Dimitrie Cantemir etc.

Vor fi organizate și alte numeroase sesiuni științifice în institute și universități, vor fi realizate filme artistice și documentare avînd în prim plan epoca și figura lui Cantemir, vor fi puse în scenă piese de teatru și scenarii radiodifuzate, vor fi inaugurate expoziții de cărți și filatelie, se va emite o serie de mărci poștale. Un titlu de cinste îl constituie editarea operelor savantului, atît în limba română, cît și în latină, germană, maghiară, franceză, engleză, rusă. Se află în curs de editare o prezentare succintă a fascinantei personalități a lui Dimitrie Cantemir, în cîteva limbi de mare circulație.

În fapt, sufletul, rîvna, pasiunea cu care intelectualitatea României Socialiste se dedică tricentenarului constituie, ele însele, cel mai edificator semn al autenticității valorii naționale și universale peste timp a creației lui Dimitrie Cantemir.

Cristian POPIȘTEANU

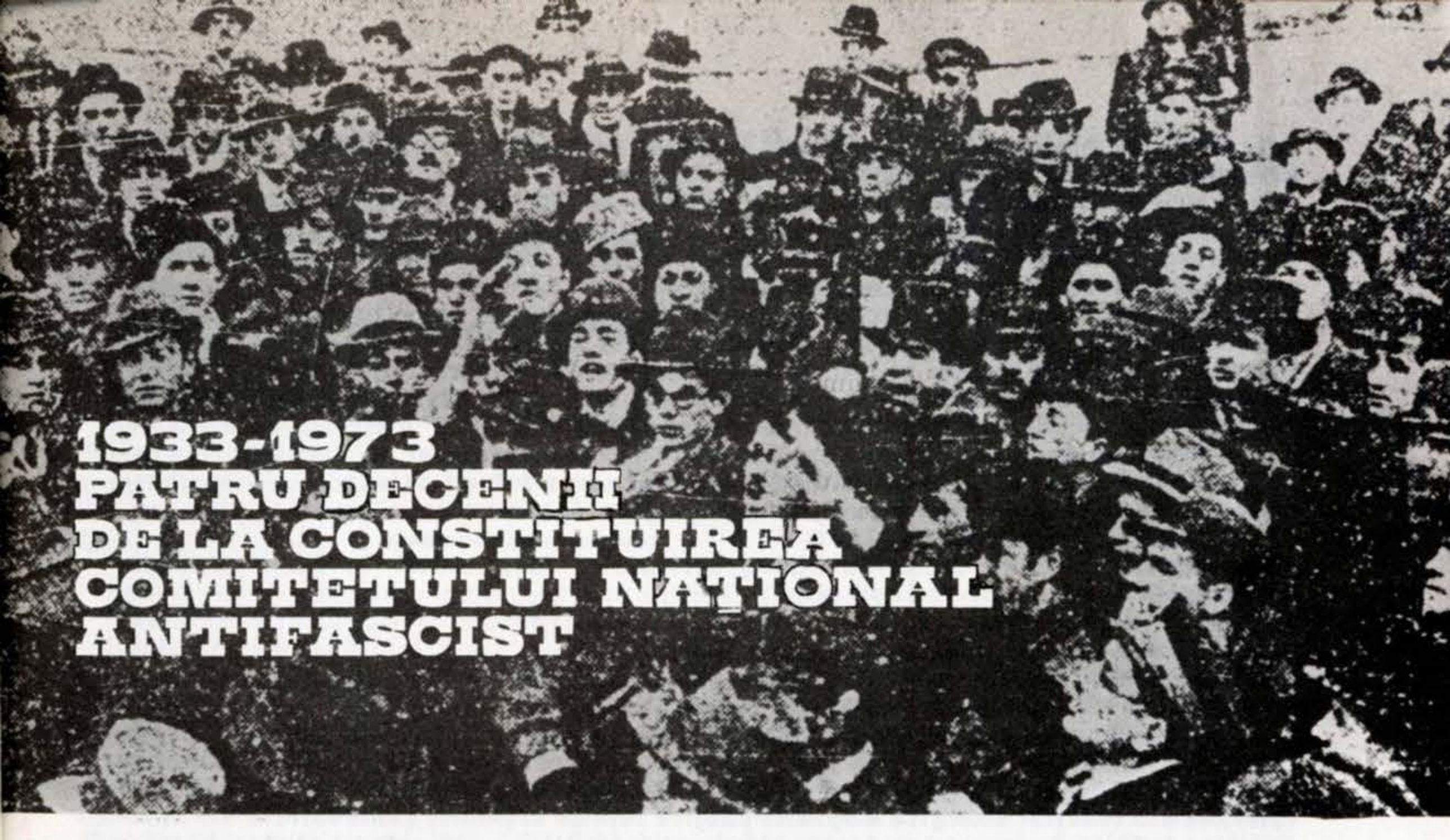

„Împotriva întunecimii fasciste, pentru o idee generoasă..."

Conf. univ. dr. GH. I. IONIȚĂ

S-au împlinit de curînd 40 ani de la crearea Comitetului Național Antifascist. Înființată la scurt timp după ascensiunea nazismului la putere în Germania, în momentele în care fascismul încerca să cucerească poziții și în viața politică a țării noastre, noua organizație a contribuit, sub conducerea P.C.R., la mobilizarea clasei muncitoare, a maselor populare în lupta împotriva „ciumei brune", polarizînd forțe social-politice dintre cele mai largi în lupta pentru salvgardarea drepturilor și libertăților democratice, pentru apărarea independenței și suveranității statului. Dîn rîndurile Comitetului Național Antifascist au făcut parte prestigioși reprezentanți ai clasei muncitoare, personalități marcante ale vieții social-politice și cultural-științifice, intelectuali, studenți, meseriași etc.

Președinte al Comitetului Național Antifascist din România a fost ales prof. univ. Iorgu Iordan, iar vicepreședinte prof. univ. Petre Constantinescu-Iași. Pentru a aduce în activitatea Comitetului Național Antifascist, alături de înțelepciunea și experiența celor mai vîrstnici, entuziasmul și suflul proaspăt al tineretului muncitoresc, crescut de partid în focul luptelor revoluționare, Comitetul Central al partidului a trimis în conducerea Comitetului Național Antifascist pe tînărul comunist Nicolae Ceaușescu, înzestrat cu un înnăscut simț organizatoric și un rar dinamism. Din comitet mai făceau parte: Tudor Bugnariu, Scarlat Callimachi, Radu Cernătescu, Constanța Crăciun, Ilie Cristea, Sandu Eliad, Zoe Frunză, Victor Gherasim, Ion Iliescu, Barbu Lăzăreanu, I. Mironescu, Constantin Motaș, Gheorghe Popa, Grigore Preoteasa, Matei Socor, Ilie Stănescu, Iacob Sternberg, Cicerone Theodorescu, Maria Țiulescu, Constantin Lucrețiu Vîlceanu și alții. În scurtă vreme, au fost create primele comitete regionale și locale în București, Iași, Cluj, Brașov, Timișoara etc. etc. Concomitent au fost constituite comitete antifasciste ale tineretului și femeilor.

Noua organizație a desfășurat numeroase acțiuni atît în țară cît și în străinătate. De pildă, delegații săi au participat la Congresul antifascist de la Paris din 4-6 iunie 1933; reprezentanți ai Comitetului Național Antifascist, ai comitetelor antifasciste ale tineretului și femeilor au luat parte la o serie de acțiuni organizate pe plan internațional de solidarizare cu lupta maselor muncitoare din Germania și Italia, precum și cu militanți ai mișcării antifasciste internaționale, urmăriți de represiu-

nile fasciste. Amintim ca un strălucit exemplu de manifestare a acestei solidarități, atitudinea față de procesul lui Gheorghi Dimitrov.

Printre acțiunile mai importante desfășurate în țară se înscrie conferința din 9-10 septembrie 1934, care a întrunit 34 delegați din București, Iași, Cluj, Chișinău, Constanța, Pitești, Botoșani etc. Cu această ocazie a fost alcătuit un proiect de propuneri pentru un „front unic împotriva fascismului" adresat Partidului Social Democrat, Partidului Socialist Independent și altor organizații muncitorești și asociații ale muncitorilor și intelectualilor. Aderarea Ligii Muncii și a socialiștilor unitari la frontul de luptă antifascist și antirăzboinic propus de Comitetul Național Antifascist a constituit un succes remarcabil în vederea realizării unui larg front popular antifascist în România, în direcția căruia se vor canaliza eforturile ulterioare ale P.C.R.

Pentru propagarea ideilor susținute și atragerea maselor la transpunerea lor în viață, Comitetul Național Antifascist a editat sau a folosit coloanele a numeroase organe de presă: Buletinul de acțiune împotriva fascismului, Clopotul, Alte zări, Cuvînt nou, Veac nou **etc.**

Referindu-se la lupta împotriva pericolului fascismului în acea perioadă, tovarășul Nicolae Ceaușescu apreciază: „Pentru apărarea democrației și a intereselor naționale ale poporului au militat în acești ani un șir întreg de organizații democratice și antifasciste de masă create de partidul comunist: Comitetul Național Antifascist, Asociația Tineretului Antifascist, Liga Muncii, Comitetul Antifascist al Femeilor, Frontul Studențesc Democrat și multe altele".

Împotriva mișcării antifasciste, clasele dominante au luat măsuri severe, urmărind înăbușirea ei. Revista Magazin istoric, **care a evocat numeroase momente din lupta antifascistă a poporului nostru*, își propune să prezinte de această dată episoade din reacția energică a opiniei publice față de acțiunile samavolnice ale autorităților îndreptate împotriva luptătorilor antifasciști și — în primul rînd — a celor mai înaintați dintre ei — comuniștii.**

„Vina" lor — iubeau prea mult poporul

La 25 noiembrie 1934, cabinetul liberal condus de Gh. Tătărăscu înăsprea caracterul legiuirilor antipopulare: printr-un decret lege erau dizolvate peste 30 asociații democratice, antifasciste din România. Era o dovadă convingătoare că guvernul tătărăscian tindea la suprimarea mișcării comuniste din țara noastră. Iată cum descria revista săptămînală **Cuvînt nou,** din Brașov, la 8 decembrie 1934, măsurile autorităților luate în ziua de 25 noiembrie: „Chiar în noaptea dizolvării tuturor asociațiunilor antifasciste, Siguranța, împreună cu numeroși jandarmi, au făcut percheziții la sediile organizațiilor, confiscînd arhive, cărți și tot ce au găsit". În aceeași noapte, continua relatarea, „după toate informațiunile, s-au operat sute de arestări".

Neavînd argumente juridice pe care să-și întemeieze acuzațiile, de cele mai multe ori consiliile de război — în graba cu care alcătuiau dosarele de judecată și fabricau sentințele—au atribuit luptătorilor antifasciști implicați în proces vina de „complot împotriva siguranței statului". În realitate, ei erau judecați pentru curajul de a se fi ridicat cu fermitate împotriva pericolului reprezentat de fascism, pentru independența și integritatea teritorială a patriei.

După cum remarca organul de presă al C.C. al U.T.C. **Brazda** la 2 iunie 1935, „înscenările proceselor curg cu zecile, condamnînd în mod tiranic pe cei mai buni conducători, devotați luptei revoluționare".

La București și Cluj, la Brașov și Galați la Constanța și Oradea, la Timișoara și Miercurea Ciuc, la Tg. Mureș și Craiova, în numeroase alte centre, zecile de procese înscenate antifasciștilor au însemnat tot atîtea manifestări de hotărîre necurmată din partea „acuzaților", cît și a maselor largi, solidarizate cu ei, de a apăra libertățile democratice, de a riposta împotriva pericolului fascist în creștere, de a-și aduce contribuția la apărarea independenței și suveranității țării. Aceasta cu atît mai mult cu cît acuzații, după cum arăta militantul comunist Ilie Pintilie în articolul **Vrem amnestie pentru deținuții antifasciști,** publicat în revista politică — edilitară — socială **Arena** din 16 mai 1935, „nu au avut și nu au altă vină decît că au luptat pentru înlăturarea pericolului fascist, aducător de foamete și război, și pentru dreptate, pîine și libertate". „Numărul, proporția și împrăștierea proceselor antifasciste în toate colțurile țării — releva publicistul Mihail Roller în articolul **Procese antifasciste. Craiova... Iași... Brașov,** apărut în aceeași publicație — dovedesc cît de impopular este fascismul în păturile populare românești, cît de vie și neînfricată dorința de a lupta împotriva tendințelor hitleristo-fasciste".

---

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 3, 5, 12/1969; 9, 10, 11/1970; 1, 2, 3, 4, 11/1971; 1, 3, 9/1972; 2, 4/1973.

Procesul Constantinescu-Iaşi

Procesul anti-fascismului român

În ziua de 28 iunie începe judecarea profesorului Constantinescu-Iaşi, la Chişinău. La Chişinău, în ca-

Opinia publică a protestat cu vehemenţă împotriva procesului intentat prof. univ. Petre Constantinescu-Iaşi, în care au fost implicaţi şi alţi militanţi antifascişti

În p. 11: *studenţii Facultăţii de drept din Bucureşti manifestează în faţa Ministerului de Justiţie împotriva măsurilor samavolnice faţă de mişcarea antifascistă (16. I. 1935)*

„De aproape o jumătate de an se desfăşoară în faţa opiniei publice din ţară şi străinătate o serie de fapte care constituie tot atîtea atingeri aduse libertăţii de opinie, gîndire şi organizare — se arăta în manifestul **În apărarea antifasciştilor** semnat, între alţii, de dr. Petru Groza şi dr. Eduard Mezincescu şi publicat în **Lumina nouă** din 1 decembrie 1935. Ziarele ne aduc la cunoştinţă procese şi urmăriri în toate colţurile ţării împotriva tuturor acelora care, apărînd libertăţile democratice şi dezvoltarea culturii, duc fără încetare lupta contra fascismului. Protestele venite din toate unghiurile ţării şi pornite din mijlocul tuturor păturilor sociale, fără deosebire de partid şi convingeri politice, sînt o chezăşie că peste cuceririle din domeniul drepturilor şi al libertăţilor cetăţeneşti nu se poate trece aşa uşor, oricare ar fi mijloacele de represiune întrebuinţate".

O impresie profundă a produs în întreaga ţară şi peste hotare urmărirea de către autorităţi a profesorului antifascist Petre Constantinescu-Iaşi, împotriva căruia au fost adoptate măsuri samavolnice, ce au culminat cu înscenarea procesului de la Chişinău, în care au fost implicaţi şi alţi militanţi. Referindu-se la activitatea lui Petre Constantinescu-Iaşi, eminentul fruntaş al mişcării muncitoreşti M. Gh. Bujor scria: „Tovarăşul P. Constantinescu-Iaşi este un antifascist convins. În această calitate, a lucrat cu rîvnă la organizarea [...] mişcării antifasciste din România, prin constituirea Comitetului Naţional Antifascist al cărui unul din motorii principali era". (**Proletarul,** 25 decembrie 1934). Înfierînd arestarea, semnatarul articolului făcea un cald apel la solidaritate cu cel închis: „O cere spiritul de dreptate, spiritul de ordine, spiritul de omenie, o cerem cu toţii".

Opinia publică progresistă din România a exprimat o caldă solidaritate şi faţă de grupul de antifascişti în frunte cu profesorul clujean Tudor Bugnariu. Articolul **Procesul mişcării antifasciste din România la Cluj,** publicat în **Valul** (organ de presă economic-cultural-social ce apărea la Botoşani) din 21 octombrie 1935, arăta că procesul „nu este numai al lui Tudor Bugnariu, ci este al întregii mişcări pentru apărarea drepturilor şi libertăţilor celor mulţi şi el se va dezbate nu numai în faţa Consiliului de Război, ci în faţa întregii ţări".

În timpul dezbaterilor, acuzatul a arătat că mişcarea antifascistă era o acţiune „largă de masă, a intelectualilor, a clasei mijlocii nederutate, a muncitorilor şi ţăranilor, pentru apărarea şi lărgirea libertăţilor, pentru prevenirea fascismului şi pentru înlăturarea războiului [...] Mişcarea în fruntea căreia am stat în Ardeal corespunde intereselor veritabile ale poporului român. Antifascismul este o mişcare pentru apărarea, recucerirea şi lărgirea libertăţilor, este o mişcare pentru prevenirea atacului fascist [...] Fascism înseamnă distrugerea totală a culturii, el este, de asemenea, duşmanul intelectualului".

Impresionante au fost manifestaţiile de solidaritate cu antifaşciştii implicaţi în procesul de la Craiova. În articolul **Ei iubesc prea mult poporul acestei ţări,** publicat în **Cuvîntul liber** la 7 martie 1936, scriitoarea Sidonia Drăguşanu exprima o opinie larg răspîndită: „Cei 19 antifascişti n-au altă vină decît că iubesc prea mult poporul acestei ţări, liniştea şi integritatea ei".

Opinia publică a urmărit cu simpatie poziţia dîrză, combativă pe care a avut-o tînărul comunist Nicolae Ceauşescu în faţa completului de judecată instituit de Consiliul de Război din Braşov, în vara anului 1936. Poetul Eugen Jebeleanu nota în acest sens în articolul **Impresii la un proces:** „Ceauşescu e un copil. Dar un copil cu o inteligenţă de o maturitate surprinzătoare. E scund, slab, cu ochii mici şi vioi, două boabe de piper. Vorbeşte limpede, puţin prea repede, parcă voind să spună deodată tot ce ştie. Are 19 ani, dar a văzut şi a păţit ca pentru 90" (**Cuvîntul liber,** 6 iunie 1936).

Tînărul Nicolae Ceauşescu participase încă de la vîrsta de 15 ani la acţiunile revoluţionare întreprinse de P.C.R. Dato-

rită acestei activități, în noiembrie 1933, a fost arestat și anchetat de către Tribunalul Ilfov, fiind acuzat de „incitare la grevă" și de răspîndire de materiale împotriva „ordinei statului". Cîteva luni mai tîrziu, în vara anului 1934, a fost arestat din nou la Craiova, în timpul procesului intentat militanților ceferiști și petroliști. În cursul celei de-a doua jumătăți a anului 1934 și în 1935 a fost urmărit și închis de poliție. Devenit apoi prim-secretar al Comitetului regional U.T.C. Prahova, tînărul Ceaușescu a desfășurat o susținută activitate organizatorică. El a fost din nou arestat, în comuna Ulmi, unde ținea o ședință de instructaj cu activiștii locali. Portretizînd pe omul și comunistul Ceaușescu, Mihail Roller semna în **Arena,** din 11 iunie 1936, un articol în care îl înfățișa ca pe un „tînăr în vîrstă de numai 19 ani, și totuși cunoscut în cercurile muncitorești din București — e antifascist". Autorul explica comportarea exemplară, plină de demnitate și intransigență a celui aflat în fața completului de judecată instituit de Consiliul de Război din Brașov: „Fiu de țăran, ieșit din popor, acest tinerel intrat în viață la o vîrstă fragedă, începe să știe că trebuie să vreie. Și revendică mereu ale lui vreri. Ieri la București, la Craiova, apoi la Ploiești și Valea Prahovei, în căutare și efectuare de lucru își spune tovarășilor de muncă a lui și a lor durere, a lui și ale lor dorinți. Și de aceea a simțit efectele hipnozei cu vîna de bou. De aceea a fost adus în fața Consiliului de Război din Brașov".

O largă mișcare de solidaritate

De fiecare dată, în fața instanțelor de judecată, acuzații, ca și zecile și sutele de martori ai apărării, condamnau samavolnicia aparatului de represiune burghez. În articolul **Muncitorii — martori în procesul antifasciștilor,** cotidianul bucureștean **Adevărul,** din 15 martie 1936, relata: „Șefi de ateliere, mecanici, lucrători simpli, șomeri, oameni care cunosc greul și povara au venit și au vorbit fără atitudini oratorice, cursiv, exprimînd adevărul așa cum este". Acestor acțiuni li se alăturau sutele de proteste colective venite din toate colțurile țării care condamnau înscenările judiciare împotriva mișcării antifasciste. „Noi, muncitorii din **Iași** — glăsuia o astfel de moțiune — protestăm împotriva condamnării conducătorilor antifasciști și ne solidarizăm cu acțiunea pe care o duc pentru apărarea libertăților noastre, a pîinii, a drepturilor și a independenței noastre naționale" (**Atlas** — săptămînal independent, din 1 mai 1936).

Alături de protestele proletariatului, împotriva măsurilor represive s-au ridicat toate păturile muncitoare ale socie-

Coloana demonstranților, la 31 mai 1936, purtînd pancarte cu lozinci în sprijinul antifasciștilor închiși sau aflați în procese

tății. „Indignarea cuprinde mase din ce în ce mai largi și pături din ce în ce mai diferite ale poporului muncitor — sublinia în acest sens **Scînteia** ilegală din 1 iulie 1936. O mișcare largă de simpatie se ridică în favoarea antifasciștilor, în favoarea deținuților politici". Protestul era cu atît mai vehement cu cît procesele aveau loc „în momentul cînd mînuitorii revolverelor și purtătorii de uniforme fasciste sînt lăsați liberi să defileze și să scoată ziare cu incitații la asasinat" (**Omul liber**-Pitești, din 1 noiembrie 1935). În aceeași ordine de idei, revista **Gîndul vremii,** din 15 noiembrie 1937, publica un articol sub semnătura profesorului Vasile Maciu, care arăta că, concomitent cu procesele antifasciștilor, pe zidurile Capitalei stăteau lipite săptămîni întregi „afișe verzi semnate de Centrul studențesc București [organizație studențească fascistă, alcătuită din elemente declasate, huliganice — **n.a.**] și făgăduind violențe (de ce nu de-a dreptul asasinat?) împotriva d-lui N. Titulescu, care a servit țara cu mult mai mult decît ar fi putut-o face, în mii de ani, neisprăviții din toate centrele studențești de azi și toate cămășile verzi, albastre ori brune la un loc".

Într-un asemenea cadru, demascarea fascismului chiar în instanță devenea de fapt, un act de acuzare a celor care înscenau asemenea procese. O demonstrează din plin depoziția făcută — în procesul de la Cluj al profesorului Tudor Bugnariu — de către dr. Petru Groza, președintele Frontului Plugarilor, depoziție despre care corespondentul cotidianului bucureștean **Dimineața** nota: „O depoziție de proporțiile unei pledoarii. Cuvîntătorul vorbește tare, îndrăzneț. Nu lipsește nimic din ce are fascismul mai urît, mai putred, care să nu fie divulgat. Refrenul care intervine ca un blestem rămîne greu în urechile tuturora: «fascism înseamnă teroare, fascism înseamnă război și revizionism»".

Strălucită, pledoaria avocatului democrat Ion Gheorghe Maurer în același proces era comentată astfel de ziarul **Zorile,** din 29 noiembrie 1935: „Ia cuvîntul d. av. Ion Gheorghe Maurer, care analizează în drept toate acuzațiile aduse prof. T. Bugnariu. Cu citate din cei mai distinși juriști români și străini, apărătorul spulberă rînd pe rînd acuzațiunile, dovedind că activitatea prof. T. Bugnariu s-a desfășurat în cadrul legilor în vigoare. D. av. Ion Gheorghe Maurer termină pledoaria, declarînd că nimeni nu poate fi urmărit și condamnat pentru ideile sale și cu atît mai mult cu cît aceste idei și acțiuni au fost puse în serviciul umanității. Cere achitarea".

Procesele deosebit de numeroase în deceniul patru, au fost departe de a-i intimida pe antifasciști și a-i face să renunțe la luptă. După cum sublinia **Adevărul** din 1 aprilie 1936, „condam-

narea unei idei prin sentințe judecătorești nu înseamnă automat și stîrpirea ei".

Odată cu creșterea în intensitate a acțiunilor de mînă forte ale autorităților pentru P.C.R. s-a ridicat cu acuitate problema găsirii căilor de sprijinire a antifasciștilor în fața tribunalelor, de ajutorare a lor pe timpul detențiunii, de susținere morală și materială. În sprijinul acestor importante acțiuni comuniștii și-au pus toată experiența ce o acumulaseră de-a lungul anilor, inclusiv în perioada solidarizării maselor muncitoare din România cu procesele conducătorilor luptelor proletare din 1933.

La 15 aprilie 1935, **Scînteia** scria: „Distrugerea deținuților politici antifasciști nu are numai ca scop scoaterea din luptă a celor mai buni luptători împotriva fascismului. Ea urmărește și intimidarea tuturor muncitorilor, țăranilor și micilor negustori și meseriași, pentru ca să nu mai îndrăznească să crîcnească atunci cînd, prin teroare, capitaliștii și moșierii le vor smulge și ultima bucățică de la gură". În continuare, ziarul îndemna masele largi populare să facă zid hotărît în apărarea și sprijinirea celor aduși în fața justiției burgheze pentru convingerile lor progresiste, înaintate. Acțiunea de apărare a antifasciștilor condamnați s-a dezvoltat în întreaga țară sub lozinca: „Vrem regim politic pentru toți luptătorii antifasciști închiși". Organizații democratice special create sau susținute de partidul comunist s-au ocupat de organizarea acțiunilor de ajutorare a celor închiși și a familiilor lor rămase fără sprijin. Printre acestea: Ajutorul Roșu, Comitetele Pentru Apărarea Antifasciștilor, Gruparea Avocaților Democrați, Liga Contra Brutalităților, Patronajele Populare ș.a. O muncă deosebit de susținută au desfășurat pe acest tărîm Comitetele Pentru Apărarea Antifasciștilor care au activat pe întreg cuprinsul țării. În **Buletinul C.C. al P.C.R.** din iunie 1935, publicistul Alexandru Sahia remarca: „S-au format nenumărate comitete de apărare, de la Chișinău pînă la Orșova și de la Sighetul Marmației pînă la Corabia".

Se mai cuvine relevat și faptul că, în acei ani, toate manifestările publice ale organizațiilor progresiste își propuneau, pe lîngă celelalte obiective, și apărarea antifasciștilor oprimați de autorități. În primele zile ale lunii noiembrie 1935, de pildă, în cadrul unei întruniri desfășurată în sala Lolica, sutele de participanți votau în unanimitate moțiunea propusă de avocatul democrat Athanase Joja „pentru stingerea proceselor antifasciste". La 31 mai 1936, cînd pe bulevardele Capitalei peste 100 000 cetățeni demonstrau sub lozincile comuniștilor, cîteva dintre ele reveneau la tot pasul pe deasupra coloanelor: „Cerem stingerea tuturor proceselor antifasciste!", „Cerem regim politic în închisori!", „Cerem amnistierea deținuților antifasciști!".

Credință fermă în izbîndă

Acțiunile de solidaritate au găsit o tribună energică de manifestare în coloanele presei democratice. „Penele sprintene ale unor intelectuali fără prejudecăți au alunecat iute pe hîrtie pentru a așterne gînduri pline de omenie în favoarea deținuților politici condamnați pentru activitatea lor antifascistă. Redacțiile gazetelor au primit zeci și sute de coli acoperite de scrieri stîngace de muncitor, deprins mai bine să mînuiască ciocanul și mistria decît tocul și care nu conțineau decît adeziuni entuziaste" la mișcarea de apărare a antifasciștilor. „Semnături [...] ale căror caractere trădau atîtea și atîtea pături diferite pe care le unea un singur gînd: să fie amnistiați cei ce pentru dreptate zac în pușcării, cei ce au luptat pentru libertățile democratice ale maselor, împotriva întunecimii fasciste, pentru o idee generoasă" (**Acum** — organ de presă economic-social-cultural din Slobozia-Mîndra, august 1935).

Pornind de la aceste realități semnificative, **Scînteia** din 30 iunie 1935 ajungea la concluzia: „cu toții, muncitori, țărani, mici meseriași și comercianți, studenți și învățători, funcționari și intelectuali de toate categoriile, fie că sînt comuniști, social-democrați, ghelerteriști, național-țărăniști sau neorganizați, au pornit lupta în front unic pentru amnistierea tuturor deținuților antifasciști".

Cu toate succesele înregistrate în consolidarea unei opinii antifasciste de masă, instanțele de judecată și-au continuat represiunea. Sentințele pronunțate au totalizat zeci, sute de ani de închisoare împotriva militanților antifasciști, în majoritatea lor comuniști.

Dar oricît de grele au fost pedepsele, oricît de aspru regimul de detențiune, antifasciștii au rămas neclintiți cu fruntea sus, plini de demnitate: măsurile represive nu i-au împiedicat să renunțe la luptă. „În urma celor care cad victime se ridică alții, mai numeroși și mai hotărîți, cu puteri înzecite. Suferința celor care cad și dreptatea cauzei pentru care luptă le este călăuză. Credința fermă în izbîndă le dă puterea sacrificiului". Astfel sintetiza perenitatea și vigoarea luptei antifasciste în acei ani criticul literar George Ivașcu în prestigioasa revistă ieșană **Manifest,** la 30 noiembrie 1935.

Amplificînd mișcarea de apărare a antifasciștilor din România, comuniștii, militanții progresiști ai vremii au sprijinit cu vigoare lupta similară desfășurată în

(Continuare în p. 17)

CÎND A APĂRUT PROGRAMUL

CE VOR SOCIALIȘTII ROMÂNI?

În lucrări editate în țară sau peste hotare se află aprecieri diferite privind data apariției programului elaborat de Constantin Dobrogeanu-Gherea, intitulat Ce vor socialiștii români? *Sînt indicate trei date: 1885, 1886 sau 1885-1886.*

Cercetînd publicațiile vremii (Revista socială, Contemporanul, Drepturile omului, Lupta *etc.*) *se desprind o serie de elemente care permit stabilirea precisă a datei publicării importantului document:* 1886.

Programul a apărut în Revista socială *numerele 8, 9, 10 și 11 din februarie, martie, aprilie și mai 1886, paginile 333-458. Ziarul* Lupta *din 18 mai 1886 menționează:* „A apărut mult așteptata *Revistă socială*, nr. 8, 9, 10 și 11 la un loc în care e și programul socialist științific. Aflăm că de acum înainte, *Revista socială* va ieși regulat". *Același ziar, în numărul său din 30 iulie 1886 semnala apariția revistei* Contemporanul, *nr. 12, august 1886, care, la rubrica* Bibliografie *nota:* „... Ce vor socialiștii români? *Expunerea socialismului științific și Programul socialist. (Extras din* Revista socială, *nr. 8, 9, 10, și 11) 1 vol. în 8°, 129 pag. Tip. H. Goldner, 1886, Iași". Deci în iulie 1886, materialul a apărut și în broșură.*

Cercetînd cu atenție colecțiile publicațiilor Contemporanul, Drepturile omului *și* Lupta *din anul 1885 n-am întîlnit nici o mențiune privind apariția* Revistei sociale, *deși ele popularizau în genere literatura socialistă. Ca atare,* mai 1886 *este data la care a apărut* Ce vor socialiștii români?

De unde atunci părerile diferite? Răspunsul este destul de simplu. Pe coperta interioară *a* Revistei sociale, *nr. 8, 9, 10 și 11 din 1886, se află menționată o altă dată:* nr. 8 și 9 din septembrie 1885. *Dar nu este acesta un caz singular. Și alte numere din aceeași publicație prezintă aceleași contradicții de datări (Spre exemplu: nr. 12, august, și nr. 12, septembrie 1886; nr. 4, mai și nr. 4, aprilie 1887; nr. 5, iunie și nr. 5, august 1887 etc.). Diferența de datare provine, credem, din greutățile întîmpinate de socialiști în editarea publicațiilor lor și îndeosebi din lipsa mijloacelor materiale. Așa se face că tipărirea dura foarte mult, revista purtînd pe coperta exterioară o altă dată decît cea din interior și care indica momentul exact cînd a fost tipărită și a putut fi difuzată.*

În unele colecții din Biblioteca Institutului de Studii Istorice și Social-Politice și din Biblioteca Academiei R.S.R. lipsesc coperțile exterioare purtînd datele exacte ale tipăririi *iar cercetătorii neavizați au preluat și indicat numai* datele din interior, *care, cum este și cazul numerelor în care a fost publicat documentul amintit, nu corespund datelor de apariție ale publicației.*

Ion IACOȘ

„ÎMPOTRIVA ÎNTUNECIMII FASCISTE..."

(Urmare din p. 16)

alte țări: „Să ne arătăm în același timp solidaritatea noastră cu luptătorii antifasciști din alte țări" — sublinia în acest sens organul secțiunii București a P.C.R. **Steagul roșu,** din 1-15 ianuarie 1936. Și dovezile concrete de solidaritate internaționalistă în lupta antifascistă n-au contenit în întreg intervalul de timp care ne stă în atenție. Era răspunsul cel mai potrivit la amplele manifestări de simpatie față de antifasciștii români, desfășurate în alte țări ale lumii. În legătură cu aceasta, citim într-un memoriu al Comitetului de apărare al antifasciștilor din Ardeal: „Zilnic presa publica protestele mitingurilor internaționale, aderiunile scriitorilor și savanților cu renume mondial din străinătate".

* * *

Istoria — se știe prea bine — a judecat întotdeauna fiecare generație după contribuția adusă la progresul societății. Timpul curge neîncetat și generația antifascistă a deceniului patru se așază în mod firesc în fața judecății drepte pe care o realizează istoria. Toți cei care au luptat în acei ani grei vor binemerita mereu în fața istoriei.

PREFECTURE DE POLICE

UN MILLION DE RÉCOMPENSE

AVIS A LA POPULATION

Ces derniers temps, plusieurs attentats ont été commis contre les voies et le matériel des chemins de fer.

Ces attentats mettent en danger des vies humaines et notamment celles de milliers de travailleurs qui empruntent chaque jour ce moyen de transport ils interrompent les communications et compromettent particulièrement le ravitaillement déjà bien difficile dans la situation actuelle.

En conséquence, la population tout entière, dans l'intérêt général, est invitée à s'associer à la répression et même à la prévention de ces attentats

Une récompense d'un million de francs est offerte à toute personne qui permettra d'arrêter les auteurs des attentats commis. *La discrétion la plus absolue est assurée.*

Il y a lieu de fournir tous les renseignements utiles à la Préfecture de Police (Direction de la Police Judiciaire — 36, Quai des Orfèvres Téléphone : Turbigo 92-00, poste 537 .

DIVIZIA „DAS REICH" N-A AJUNS LA TIMP...

CRISTIAN UNTEANU

A te opune însemna Tribunalul de Război și moarte sigură: o știau toți locuitorii Franței ocupate și sărăcite. Diviziile germane dețineau punctele strategice, supravegheau depozitele principale de alimente, controlau toate ieșirile și intrările în orașele care prezentau o importanță oarecare din punct de vedere economic și militar. Datorită politicii guvernului condus de Pétain, Franța anului 1940 predase fără luptă tot ceea ce-și putea dori armata germană: alimente, arme, linii de front gata fortificate, oameni pentru serviciile de aprovizionare. În plus, țara se golea încet de sursele sale vitale, din cauza cheltuielilor uriașe cerute de întreținerea trupelor ocupante și a jefuirii de către acestea a stocurilor de materii prime și resurse alimentare. Aproape întreaga producție a economiei franceze era îndreptată spre Germania. În 1943, 20 la sută din importurile totale ale Germaniei proveneau din Franța și 90 la sută din exporturile franceze erau destinate Germaniei.

În aceste condiții s-a format acea puternică rețea de oameni, care voiau să-și salveze țara de dezastru: muncitori din toate ramurile industriei, țărani, intelectuali s-au unit în Rezistența franceză, **ale cărei fapte și al cărei nume aveau să ocupe un capitol glorios în istoria luptei antifasciste europene. Proclamațiile care îndemnau poporul francez la continuarea luptei se succedau: la 18 iunie 1940, de la Londra, generalul Charles de Gaulle lansa chemarea, devenită celebră, prin care militarii francezi aflați în Anglia sau cei care puteau veni pe teritoriul englez ori se aflau pe teritoriile de peste mări erau chemați să contribuie la lupta de eliberare. În luna iulie a aceluiași an, Maurice Thorez și Jacques Duclos difuzau apelul:** „Cerînd ca Franța să aparțină francezilor, **masele de oameni ai muncii exprimă** voința de independență a unui întreg popor **și ferma sa dorință de a scăpa pentru totdeauna de cei care l-au condus la catastrofă** [...]. **În popor stau marile speranțe de eliberare socială și națională. Doar în jurul clasei muncitoare, înflăcărată și curajoasă, plină de încredere și curaj, fiindcă viitorul îi aparține, numai în jurul clasei muncitoare conduse de Partidul Comunist** [...] **se poate constitui** Frontul Libertății, al Independenței și al Renașterii Franței".

Și astfel, curînd după începutul Rezistenței, toate punctele strategice importante, păzite de armata germană de ocupație, au intrat în atenția luptătorilor antifasciști.

Pentru a putea acționa pe teritoriul francez, trupele germane aveau nevoie în primul rînd de un control absolut asupra sistemului feroviar. Franța poseda în acel moment una din cele mai dezvoltate rețele feroviare din Europa. Patrioții francezi și-au dat seama de imensa importanță pe care o prezenta calea ferată pentru ocupanții germani, spre a putea transporta repede și sigur provizii, trupe, bogății. Iată de ce, una din primele rețele organizate ale

Rezistenței a cuprins personalul ce deservea liniile ferate.

În amintirea acțiunilor eroice ale acestor oameni, scriitorul și istoricul francez Maurice Choury — el însuși luptător antifascist și organizator al Rezistenței în Corsica — a scris cartea: Les cheminots dans la bataille du rail **(„Feroviarii în lupta pentru calea ferată"), apărută în 1970 în Librairie Académique Perrin (din care au fost extrase și datele de față). O lucrare — după cum menționează autorul în prefață — „dedicată memoriei celor 809 muncitori feroviari împușcați, decapitați sau spînzurați de către dușman în timpul războiului din 1939-1945; în memoria celor 1157 feroviari morți în lagăre** [...]*, **a tuturor acelor oameni care au fost închiși, torturați, deportați și care mai poartă încă urmele suferințelor lor; a tuturor feroviarilor, bărbați sau femei, care au făcut parte din Rezistență și au luptat pentru Eliberare".**

Afacerea lopeților și un vagon în plus

Lupta feroviarilor a fost o luptă dîrză și curajoasă; inventivitatea muncitorilor a dus la o mare diversitate a acțiunilor îndreptate împotriva convoaielor care aduceau trupe din Germania sau care transportau prizonieri spre lagărele de concentrare. Comandamentul armatei germane sesiza cu îngrijorare înmulțirea cazurilor de sabotaj. Astfel, la 18 octombrie 1940, într-o declarație oficială a colonelului Goeritz, comandantul Direcției generale a transporturilor Wehrmachtului, se sublinia: „În cadrul operațiilor executate pentru autoritățile germane a crescut considerabil numărul avariilor în cursul manevrelor; au fost oprite convoaie în tunele, fără alt motiv decît pentru a sustrage alimente destinate Wehrmachtului; feroviarii francezi sînt complicii refugiaților și îi ajută să fugă acasă, în zona interzisă [...]".

Cîte fapte de abnegație și eroism n-au săvîrșit feroviarii francezi în acțiunile lor împotriva dușmanului!

Zece convoaie militare trebuiau să treacă, în iulie 1941, prin gara Gray, cu destinația finală frontul de răsărit. Cu zece minute înaintea plecării primului tren spre Belfort, șeful gării dă ordin acarului să schimbe macazul în așa fel, încît să producă deraierea unui tren de marfă și blocarea tuturor căilor principale de acces în gară. Acarul se execută. Se produce o întrerupere a circulației, urmată de urletele și amenințările șefului garnizoanei germane. „E din cauza căldurii", se justifică acarul. Supraveghetorii și șeful de district confirmă: cauza accidentului este în mod cert căldura excesivă, care a avut ca efect devierea macazului...

Ceea ce s-a numit mai tîrziu „afacerea lopeților" a debutat, povestește un feroviar, prin sosirea unui tovarăș dintr-o localitate învecinată: „«Băieți, am o idee: dacă am da foc la mînerele lopeților de la locomotivă?» «De ce nu?», i-am răspuns. Zis și făcut. A doua zi, la patru dimineața, asist la spectacol. Îl văd pe primul mecanic, sosit la lucru, cum se urcă în locomotivă și pe fochistul care-i spune: «E aici o lopată, dar n-are coadă» Celălalt îi răspunde: «N-ai decît să te duci să iei lopata de la locomotiva de lîngă noi!» Fochistul se duce și aud: «Fir-ar să fie, și aici e o lopată fără coadă». Atunci încep să colinde pe la toate locomotivele. Nu mai sînt nicăieri lopeți, adică sînt, dar fără coadă".

Rezultatul acțiunii: întîrzierea tuturor locomotivelor cu douăzeci și opt de ore.

În regiunea pariziană se pune la punct un dispozitiv practic de incendiere. Mașinăria e pe cît de simplă, pe atît de ingenioasă: într-un recipient de mici dimensiuni e introdus un săculeț care conține acid sulfuric și o pastilă de clorat de potasiu. Pentru a declanșa explozia, nu e nevoie de un sistem complicat: o simplă înțepătură de ac în vasul cu acid sulfuric provoacă un puternic incendiu. Cu ajutorul acestui dispozitiv la Villeneuve-Saint-Georges este incendiat cheiul german, provocîndu-se mari pagube.

Cifrele în care se traduce activitatea de sabotaj a Batalionului nr. 1 al Forțelor de Rezistență feroviare din localitatea Ain sînt impresionante: la 2 februarie 1942, grupul atacă un tren cu soldați plecați în permisie, iar o lună mai tîrziu distruge 14 vagoane încărcate cu cărbune. În regiunea Nord, comunicatul frontului de Rezistență semnalează 27 deraieri importante, soldate cu moartea a 300 hitleriști și rănirea altor 700; 85 locomotive sînt distruse sau grav avariate prin deraieri sau în depouri; aceeași soartă o au și 544 vagoane încărcate cu diferite mărfuri; în sfîrșit, 43 camioane sînt distruse pe șosele.

În Bretagne, forțele de Rezistență înscriu în carnetul de operațiuni numeroase deraieri, încheiate cu distrugerea unui mare număr de vagoane și locomotive, cu moartea și rănirea a sute de militari hitleriști.

Între operațiile de mare anvergură organizate în această regiune se numără și cea din 4 octombrie 1943: 100 partizani provoacă o întrerupere a traficului feroviar timp de 50 ore.

* Cifra totală a pierderilor suferite de feroviarii încadrați în Rezistență este de 9 000 morți și 16 000 răniți.

De pe zidurile caselor, de pe cîmpuri, din mîinile oamenilor, mesajul din 18 iunie 1940, al generalului de Gaulle a pătruns în inimile francezilor

În pp. 18-19: *îngrijorarea autorităţilor în faţa acţiunilor solidare ale feroviarilor antifascişti este evidentă: celor ce vor contribui la arestarea „vinovaţilor" li se promite o recompensă de un milion de franci (în medalion). Înfruntînd riscul, feroviarii îşi continuă însă acţiunile de sabotaj*

Acţiunile de amploare ale Rezistenţei se succed, în ciuda măsurilor de precauţie şi a represiunilor sălbatice întreprinse de hitlerişti, care îşi văd primejduite posibilităţile de legătură cu fronturile din vest. În apropierea gării de la Porte-les-Valence, un detaşament de 30 oameni îndeplineşte o misiune deosebit de dificilă şi delicată. Hitleriştii luaseră măsuri speciale de prevedere, potrivind orarele trenurilor în aşa fel, încît un convoi german să fie intercalat, la distanţă de un sfert de oră, între două trenuri de pasageri francezi. Patrioţii folosesc răgazul de un sfert de oră, dinamitează linia şi, în eventualitatea că hitleriştii ar riposta, unsprezece oameni se postează în ambuscadă, înarmaţi cu automate. Explozia produsă la trecerea convoiului german aruncă locomotiva şi primele patru vagoane dincolo de taluz, iar partizanii deschid focul asupra soldaţilor înnebuniţi de spaimă. În final, mai mult de 200 fascişti sînt ucişi, faţă de un singur mort şi un rănit în rîndurile patrioţilor...

„Un vagon în plus este un pas spre victorie, înseamnă o sută de mii de gloanţe pentru mitralieră, oţel pentru o sută de obuze, o sută douăzeci de ore de zbor pentru un avion de vînătoare", scria **Pariser Zeitung.** Calculul este simplu de făcut pentru un vagon în minus ...

„Mergeţi liniştit, voi spune că n-am văzut pe nimeni"

În cursul acţiunilor Rezistenţei, membrii mişcării luptă deseori cot la cot cu oameni din afara organizaţiei, legaţi între ei de idealurile comune ale eliberării Franţei.

Locotenent-colonelul Maurice Liez este trimis să reorganizeze reţeaua de partizani feroviari, al cărei şef fusese ucis în cursul unei misiuni. În gara Tergnier, Liez are impresia, repede confirmată, că este urmărit de un agent al Gestapoului. Prezentînd o legitimaţie falsă, Liez întreabă pe controlor de unde pleacă trenul spre Chauny. „Linia 3", i se răspunde. Liez se instalează într-un compartiment gol. Cu cîteva secunde înaintea plecării trenului, îl vede pe controlorul cu care vorbise, trecînd de la un vagon la altul şi căutînd în mod vizibil pe cineva. Zărindu-l pe Liez, se opreşte şi spune: „Nu ştiu nici cine sînteţi, nici ce faceţi, dar cred că sînteţi un patriot, fiindcă imediat după dumneavoastră a venit un tip şi m-a întrebat dacă vă cunosc şi dacă ştiu unde mergeţi. I-am spus că mergeţi la Chauny. De aceea am venit, ca să vă spun să coborîţi cu o staţie înainte de Chauny".

Liez coboară cu doi kilometri înainte de gara indicată, însă bănuind că Gestapoul nu va întîrzia să controleze staţiile din jur, se hotărăşte să rişte şi merge la şeful gării, o femeie. Fără să ezite, o roagă să spună, în cazul cînd va fi întrebată, că nu a coborît nimeni în staţie. Un dialog scurt şi concludent: „Sînteţi căutat de poliţie?" „Nu, sînt patriot din Rezistenţă şi acum sînt urmărit de Gestapo". „Mergeţi liniştit, voi spune că n-am văzut pe nimeni". „Am aflat mai tîrziu, povesteşte

Linii ferate, viaducte, locomotive, garnituri întregi distruse — doar cîteva imagini din ampla activitate de sabotaj, desfășurată între 1940-1944 de patrioții din mișcarea de Rezistență franceză și plătită uneori cu viața

Liez, că șeful gării a primit un telefon de la Gestapo și a răspuns că nu trecusem pe acolo ..."

Solidaritatea poporului francez în lupta împotriva ocupanților se manifestă din plin și în cadrul mișcării organizată în noiembrie 1943 la Dijon, de către Sindicatul muncitorilor de la căile ferate. Un grup de opt feroviari, care transportau arme din locul unde fuseseră parașutate de către avioanele britanice pînă la diversele depozite ale Rezistenței, sînt prinși și condamnați la moarte de către Tribunalul militar hitlerist. Informați de această decizie, Marcel Asmus, împuternicitul departamental al Partidului Comunist, și Roger Poulet, secretarul comitetului clandestin al feroviarilor, decid să organizeze o grevă pentru a obține grațierea celor condamnați. Feroviarii răspund prompt chemării: 1 500 muncitori opresc lucrul în ateliere. În același timp, comitetele de femei lansează petiții care, circulînd prin oraș, se acoperă cu mii de semnături. Toate depozitele și depourile feroviare din vecinătate intră, la rîndul lor, în grevă. Pe peroanele gărilor, sute de călători aprobă cu căldură hotărîrea greviștilor de a trimite o delegație la Vichy, pentru a se adresa lui Laval, șeful guvernului colaboraționist. Acesta, de teamă ca întreg traficul feroviar să nu fie întrerupt, promite să vorbească personal cu Hitler.

În acest timp, la Dijon greva se extinde. Mii de persoane se alătură acțiunii. În cele din urmă, de la Paris sosește vestea despre grațierea condamnaților. Este prima dată cînd hitleriștii acceptă să nu condamne pe cei prinși asupra faptului. Acțiunea fermă și unită a populației silește ocupantul să ia o asemenea hotărîre.

„Planul verde" în acțiune

Din Divizia SS de elită „Das Reich" fac parte numai voluntari angajați pe un termen minim de patru ani. Selecția este foarte severă și instrucția extrem de dură.

În aprilie 1941, divizia participă la campania pentru cucerirea Iugoslaviei. În luna iulie a aceluiași an este transferată pe frontul antisovietic, unde rămîne

pînă în aprilie 1944 cînd, în urma serioaselor pierderi suferite, este trimisă în Franța pentru refacere.

În ziua de 7 iunie 1944, unități ale Diviziei „Das Reich" se îndreaptă din sud spre Normandia; în cursul zilei, în orașul Tulle, sînt atacate de grupuri de franctirori și de partizani. În urma unui violent schimb de focuri, care durează aproape o dimineață întreagă, o parte din soldații germani, blocați într-o clădire, acceptă să se predea arborînd steagul alb. Luptătorii francezi ies și ei din case, dar în momentul în care germanii se apropie, se văd atacați cu grenade. Deschizînd din nou focul asupra trupei germane, partizanii ucid 40 soldați hitleriști.

În seara zilei următoare, unitățile motorizate ale Diviziei „Das Reich" încercuiesc orașul Tulle, urmînd să execute, drept represalii, 120 oameni. La toate balcoanele, scările sau schelele din oraș sînt improvizate spînzurători. A doua zi, un ofițer al Diviziei „Das Reich" este răpit de partizanii din organizația orășelului Saint-Léonard-de-Noblat. Tot atunci, în urma aplicării de către muncitorii feroviari a „Planului verde", care prevede paralizarea rețelei feroviare franceze, calea ferată între Limoges și Angoulême este scoasă din funcțiune: se desfac liniile în apropiere de viaductul construit deasupra rîului Vienne, iar în rîu sînt împinse o locomotivă cu cîteva vagoane. În felul acesta, orice intervenție imediată devine imposibilă. Un grup de soldați hitleriști, imobilizați într-o gară, este atacat de un grup de partizani francezi.

Statul major al Diviziei „Das Reich", care se află la Limoges, ordonă atunci o cruntă acțiune represivă: distrugerea completă a localității Oradour-sur-Glane. Localitatea este înconjurată, bărbații sînt strînși în piețe, femeile și copiii închiși în clădirea bisericii. Grupuri după grupuri sînt duși și împușcați, iar bisericii i se dă foc. Totalul victimelor depășește cifra de 700. Localitatea este rasă de pe fața pămîntului.

Dar feroviarii continuă să acționeze și, în urma nenumăratelor sabotaje și atacuri, divizia reușește să parcurgă în 12 zile ... 720 kilometri, pierzînd în acest timp peste 4 000 oameni și sosind prea tîrziu pe frontul din Normandia.

În momentul debarcării din iunie (1944), Statul major anglo-american estima că feroviarii vor întîrzia transporturile germane cu 48 ore. În realitate, patrioții francezi acționează în așa fel, încît unele divizii ajung pe frontul din Normandia cu o întîrziere de **18 zile!** Alte divizii rămîn pe loc, oprite definitiv de unitățile Rezistenței.

La sfîrșitul ostilităților, bilanțul distrugerilor pe rețeaua feroviară franceză este impresionant: din cele 17 058 locomotive existente înainte de război, în septembrie 1944 nu rămîn decît 10 500 (din care numai 3 000 în stare de funcționare); sînt distruse 77 depouri de locomotive, 25 gări de triaj, 120 gări de călători, 74 gări de mărfuri, 3 040 km de cale ferată principală și 1 830 km de cale secundară, zeci de poduri etc.

Este semnificativ și faptul că pentru toate convoaiele din Franța, comandamentul Wehrmachtului este constrîns să ordone interdicție de circulație în timpul nopții și să instituie conducerea locomotivei cu atenție maximă la o **viteză orară medie de 8 km pe oră.**

„În Rezistența franceză — spune Maurice Choury — feroviarii au reprezentat, timp de aproape cinci ani, cu o constanță admirabilă, elementul de șoc, prezent întotdeauna acolo unde era mai greu, încurajînd și ridicînd moralul populației prin manifestări vizibile de patriotism, subminînd moralul trupelor de ocupație și făcînd să apese asupra lor amenințarea permanentă a nesiguranței".

O colecție MAGAZIN ISTORIC — o veritabilă enciclopedie a marilor probleme de istorie națională și universală

Pentru a o avea la îndemînă — nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. pînă la data de 17 a fiecărei luni. După cum știți ABONAMENTELE se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA" — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B. — 2001.

„APA TRECE, PIETRELE

„România m-a interesat
întotdeauna foarte mult
și mi-a stimulat dorința
de a o cunoaște [...]
Întotdeauna am fost interesat
de popoarele
vorbind limbi romanice
și de acel neașteptat fenomen istoric
că aripa
extrem-răsăriteană
a lumii romanice
s-a menținut,
s-a multiplicat
și și-a lăsat amprenta
într-o asemenea măsură
asupra civilizației europene".

A. J. Toynbee

Prințul dac al Transilvaniei

Opera fundamentală și monumentală în același timp a lui Arnold J. Toynbee, *A Study of History* („Un studiu asupra istoriei"), Londra, 1955-1959*, se referă, în contextul istoriei omenirii, la un cerc larg de evenimente din istoria poporului nostru, de la traci și geți, pînă la desăvîrșirea unității statale după primul război mondial. Personalități reprezentative ale istoriei noastre, de la Burebista și pînă la Constantin Brîncoveanu, figurează în text, se fac numeroase referiri și trimiteri la marele istoric român Nicolae Iorga. Istoria poporului nostru este organic integrată în problemele istoriei universale, care constituie obiectul cărții și dacă unele dintre tezele lui Toynbee apar discutabile, nu e mai puțin adevărat că prezența românilor și strămoșilor lor în marele flux european rezultă cu claritate, uneori prin expuneri mai ample, alteori prin simple notații sintetice dar bogate în semnificație, cum este cea care urmează:

„La extremitatea răsăriteană a frontului roman din Europa, vedem pe un Decebal care are însușirile unui Theodoric, dar care

* 11 volume. Volumul XII a apărut în 1961.

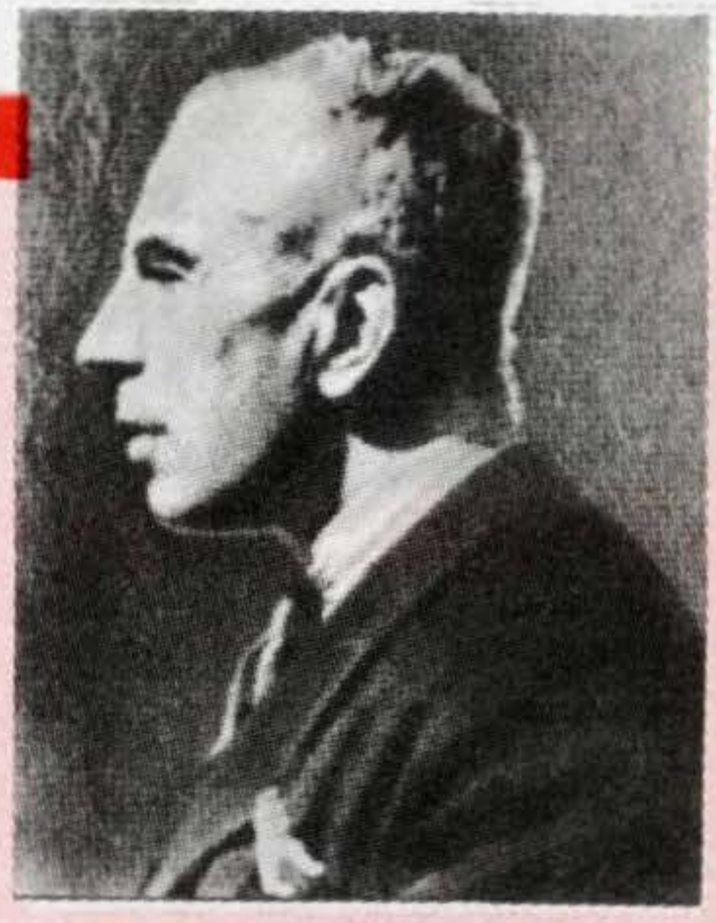

Arnold J. Toynbee, marele istoric britanic, nu mai trebuie prezentat cititorilor revistei Magazin istoric. *Personalitatea sa, cu totul remarcabilă, dar nu mai puțin contradictorie, a fost creionată pe viu, într-un interviu dat publicației noastre de reputatul cercetător britanic**.*

Scrisul lui Toynbee a mai apărut în coloanele Magazinului istoric, *prin publicarea a două sclipitoare fragmente dintr-o lucrare a sa despre Grecia antică* (Some Problems of Greek History), *pe care redacția le-a intitulat* Insomniile lui Alexandru cel Mare *și* Cutremurul de la Sparta***. *Textele respective nu constituiau numai o probă de erudiție, firească pentru marele savant, ci și de capacitate de a se adresa unui auditoriu larg, de nespecialiști, într-un limbaj accesibil și atractiv, specific unei creații de cultură istorică. În sfîrșit, salutul și semnătura lui Toynbee nu au lipsit atunci cînd* Magazinul istoric *a cunoscut bucuria împlinirii a cinci ani de existență****.*

Într-un volum colectiv despre Balcani, pe care Toynbee îl semnează alături de alți autori — Neville Forbes, D. Mitrany și D. G. Hogarth (The Bal-

** Vezi *Magazin istoric*, nr. 3/1971.
*** Vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1972 și nr. 3/1972.
**** Vezi *Magazin istoric*, nr. 4/1972.

E RĂMÎN..."

kans), *Oxford, 1915—se citează în legătură cu românii proverbul „Apa trece, pietrele rămîn", arătîndu-se că ei „trăiesc astăzi acolo unde cu cincisprezece veacuri în urmă au trăit strămoșii lor. Stăpînirea ținuturilor Dunării Inferioare a trecut de la un neam la altul, dar nu a periclitat niciodată națiunea română ca entitate". Au trecut — se arată — pe aici, valurile migrației popoarelor, dar au pierit așa cum au venit. În schimb elementul etnogenezei daco-romane a înfruntat toate furtunile care s-au năpustit peste el, în așteptarea unor zile mai fericite, cînd a putut să-și afirme ființa națională, în momente de răscruce, cum au fost Unirea și Războiul Independenței în veacul XIX. Dar — se remarcă în volumul amintit — în ciuda acestei afirmări, la cumpăna veacurilor XIX și XX „justiția constituia un mit pentru țărani", iar de drepturi politice erau practic lipsiți: „Marea majoritate a poporului român, cea mai sănătoasă parte a sa, era ținută în mod fraudulos departe de viața politică și socială a țării".*

După cum se știe, această frustrare a fost curmată abia în urma angajării poporului pe calea socialistă de dezvoltare.

Analist inspirat și profund al datelor istorice, deși tributar unei concepții filozofice precumpănitor fideisto-idealiste, A.J. Toynbee s-a oprit nu o dată asupra frămîntatului trecut al României, sesizînd aspectele sale în dinamica și esența lor, încadrîndu-le în marele flux al istoriei universale. Acest lucru rezultă limpede din paginile ce urmează, prin care am urmărit prezentarea principalelor aspecte ale gîndirii lui A.J. Toynbee despre români.

I. M. ȘTEFAN

este lovit de moarte de trăznetul unui adevărat Jupiter — Traian" (vol. VI).

Este o apreciere ce apare și în contextul relatărilor despre fapte ale conducătorilor altor popoare mici, care au cutezat să se împotrivească, într-o luptă dîrză pentru neatîrnare, asaltului unor puternice imperii.

Să începem însă, așa cum este firesc, cu zorile istoriei. Între neamul agatîrșilor la nord și acela al odrizilor la sud, în Valea Mariței, Toynbee consemnează existența geților *„care cutreierau cîmpiile din bazinul Dunării de Jos, între Munții Carpați și Munții Haemus [Balcani]" (vol. III).* În continuare, istoricul englez vorbește despre daci, evocîndu-l pe *„Burebista, prințul dac al Transilvaniei"* și luptele sale cu neamul boiilor (ibidem).

Referindu-se la posibilitatea unei origini comune pentru unele triburi indoeuropene, chiar îndepărtate, el consideră în primul rînd că n-ar fi de necrezut ca goții din Scandinavia și omonimii lor geții, tisageții sau masageții, să provină dintr-un același trunchi tribal, vorbind o limbă indoeuropeană.

„Dacă geții europeni din bazinul Dunării de Jos reprezentau o parte din același neam nomad ca și tisageții dintre Volga și Emba, ca și masageții de pe Iaxartesul Inferior, atunci este firesc să presupunem aceeași înrudire între davi sau daci, care erau vecinii istorici ai geților europeni în Transilvania și dahii, care erau vecinii tisageților și masageților în Transcaspia. Dat fiind că dacii au fost, în orice caz, priviți, ca un neam tracic, din momentul cînd au apărut din plin în reflectorul istoriei ca urmare a ciocnirii lor cu Roma, ar părea, la prima vedere, că numele tribale geți sau daci erau comune atît ramurii vorbind iraniana, cît și ramurii vorbind traca a familiei lingvistice indoeuropene" (vol. II).

O simplă ipoteză, fără îndoială, pe care Arnold Toynbee o avansează, pentru a fi supusă studiului și verificării.

Desigur, în opera de istorie universală a lui Toynbee nu putea să lipsească momentul apariției principatelor feudale Țara Românească și Moldova, despre care notează:

„În ceea ce privește principatele Valahiei și Moldovei, ele au fost întemeiate de descălecători de naționalitate română, creștini ortodocși; aceștia coborîseră din podișurile Transilvaniei" (vol. II).*

---

* Firește, „descălecătorii" — adică *întemeietorii* statelor feudale — au găsit, în teritoriile respective, o masivă populație băștinașă constituită, fără de care o întemeiere de stat nici n-ar fi de închipuit! Vezi *Magazin istoric*, nr. 8/1970, 11/1971, 1/1972 și 2/1973.

Un grad înalt de autonomie

Un pasaj deosebit de interesant în opera lui Toynbee, este cel în care subliniază gradul ridicat de autonomie pe care Moldova şi Ţara Românească au ştiut să şi le asigure secole la rînd, chiar şi în condiţiile dominaţiei otomane, păstrîndu-şi, spre deosebire de multe alte neamuri supuse jugului turcesc, instituţii proprii, pînă şi în epoca fanariotă. Citäm:

„Românii valahi şi moldoveni au ştiut să obţină de la turci condiţii cu mult mai favorabile decît coreligionarii lor de la sud de Dunăre. Ei au obţinut de la sultan asigurarea expresă că, sub suzeranitatea lui, vor fi întotdeauna cîrmuiţi de principi de aceeaşi credinţă ca şi ei. De asemenea, că nici un lăcaş musulman de închinăciune şi nici un fief turcesc, de asemenea nici colonişti nu vor fi stabiliţi vreodată pe teritoriul lor.*

Această practică a fost abandonată abia după marea cotitură a anului 1683, cînd principatele au căpătat o nouă însemnătate strategică şi politică, ca zone de graniţă ale Imperiului otoman, pe de o parte cu monarhia dunăreană a Habsburgilor, iar pe de altă parte cu Imperiul rus.

Cînd Petru cel Mare a pătruns în Moldova în 1711, prinţul domnitor, Dimitrie Cantemir, a trecut de partea sa. Acest semnal de alarmă a făcut ca stăpînirea otomană să controleze mai strict principatele, fără a-şi încălca însă litera îndatoririlor asumate; turcii au numit drept cîrmuitori ai principatelor domni creştini ortodocşi, care nu erau însă de naţionalitate română, nefiind totodată legaţi, prin obîrşia lor sau prin vreo afecţiune, de popor. În conformitate cu aceasta, din 1711 şi pînă în 1821, veniturile celor două principate au devenit un bacşiş al fanarioţilor — un aranjament care salvgarda interesele otomane şi umplea buzunarele fanarioţilor, pe cheltuiala populaţiei locale româneşti" (vol. II).

Domniile fanariote au avut însă — ceea ce nu evidenţiază Toynbee — şi urmări favorabile asupra istoriei noastre în sensul încercării de a moderniza statul feudal, iar o parte dintre domnii fanarioţi fiind oameni de o vastă cultură, au stimulat dezvoltarea şi răspîndirea culturii într-o serie de pături sociale privilegiate. Toynbee surprinde, însă, un alt aspect, şi anume că fanarioţii erau *„guvernatori ai* principatelor autonome (subl. ns.) *ale Ţării Româneşti şi Moldovei" (ibidem).*

* Şi în vol. VIII, Toynbee subliniază că tratatele cu Poarta stipulau în mod expres că Principatele Române, supuse suzeranităţii otomane, vor fi scutite de colonizare şi conduse de domni locali, de religie creştină.

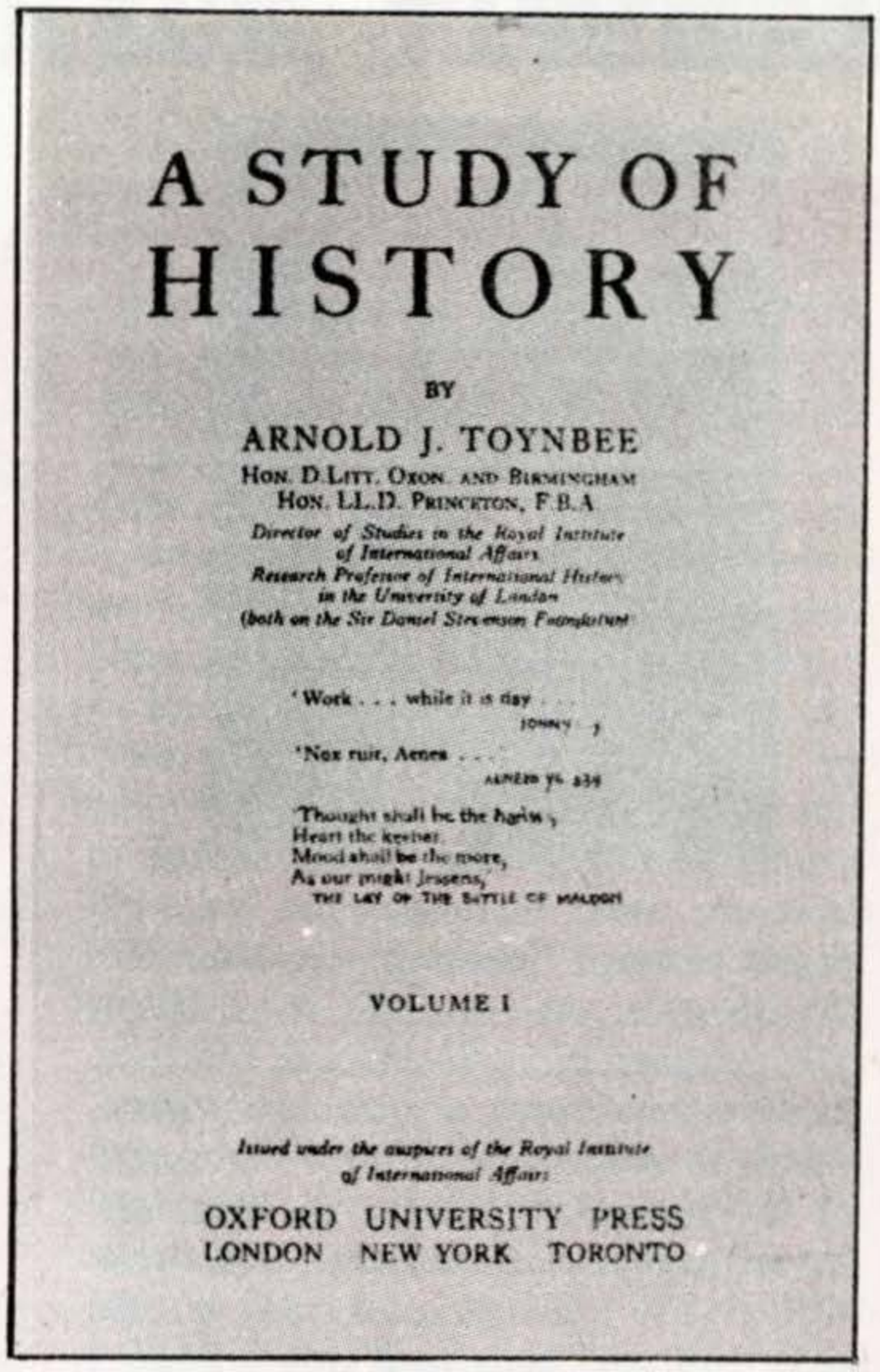
A STUDY OF HISTORY

BY

ARNOLD J. TOYNBEE

HON. D.LITT. OXON. AND BIRMINGHAM
HON. LL.D. PRINCETON, F.B.A.

Director of Studies in the Royal Institute of International Affairs
Research Professor of International History in the University of London
(both on the Sir Daniel Stevenson Foundation)

'Work . . . while it is day . . .
JOHNNY . . .

'Nox ruit, Aeneas . . .
AENEID VI. 339

'Thought shall be the harder,
Heart the keener,
Mood shall be the more,
As our might lessens.'
THE LAY OF THE BATTLE OF MALDON

VOLUME I

Issued under the auspices of the Royal Institute of International Affairs

OXFORD UNIVERSITY PRESS
LONDON NEW YORK TORONTO

Pagina de titlu a primului din cele douăsprezece volume ale monumentalei lucrări a lui A. Toynbee

Nobilul român Dimitrie Cantemir

În acest an, în care e omagiat Dimitrie Cantemir, este cu deosebire interesant să menţionăm cîteva dintre cuvintele pe care i le consacră Toynbee. Constatînd moda „otomanizării" în obiceiuri şi îmbrăcăminte a creştinilor din Constantinopol sau din zonele dependente de Poartă, el începe prin a observa la Cantemir o trăsătură deosebită:

„Pe de altă parte, Dimitrie Cantemir, nobilul român care fusese investit domn al Moldovei de către Poartă în noiembrie 1710 şi care trecuse de partea lui Petru cel Mare cînd ţarul intrase în Moldova în 1711, este înfăţişat pe un portret contemporan purtînd o uriaşă perucă, veston, jiletcă şi spadă; în acest portret antecedentele otomane ale lui Cantemir sînt trădate de un turban impunător şi de pumnalul de la cingătoare care completa spada de la şold dar relicvele de otomanism nu mai figurează pe portretul de pe frontispiciul unei traduceri engleze, tipărite în 1734-1735 a istoriei sale consacrate Imperiului otoman [...]

Aceste schimbări în îmbrăcăminte erau, desigur, simptome exterioare ale unor schimbări în structura intelectuală. Dimitrie Cantemir, de exemplu, citea şi scria în mod curent în latină, italiană şi franceză, pe lîngă limba sa maternă, româna, cunoştea greaca veche şi modernă, slavona veche care constituia moştenirea sa culturală de creştin ortodox, de asemenea turca, persana şi araba, ce-i fuseseră necesare ca funcţionar de stat otoman; Istoria Imperiului otoman *scrisă de el mai întîi în latină, apoi publicată în franceză şi engleză, a fost poate cea dintîi lucrare de acest fel scrisă într-un stil occidental.*

De altfel şi contemporanul său, anterior lui Cantemir, Alexandru Mavrocordat, numit în 1673 pentru a fi cel de-al doilea titular al funcţiei, recent create, de dragoman al Porţii, omul care în cele din urmă salvase Imperiul otoman de războiul dezastruos din anii 1682-1699 negociind Tratatul de pace de la Carlowitz, ştia şi el latină, italiană şi franceză — precum şi greacă, slavonă, turcă, persană şi arabă" (vol. VIII). Mai departe, istoricul arată cultura de erudit a domnitorului Alexandru Mavrocordat.

Problemele culturale ale Moldovei şi Ţării Româneşti îl preocupă de asemenea pe Toynbee care consemnează, de pildă, introducerea limbii române în scrierile bisericeşti. El arată că iniţial *„bisericile ortodoxe rusă, română, bulgară şi sîrbă aveau o limbă liturgică comună — slavona veche. În principatele române, vechea slavonă a continuat să fie unica limbă liturgică a bisericii ortodoxe pînă în anul 1679, cînd Dosoftei, mitropolitul Moldovei, a publicat la Iaşi o traducere a liturghiei în româneşte. În mod similar şi* Biblia *a fost tradusă în româneşte în 1688" (vol. VIII).* Şi, în continuare istoricul îl citează pe Iorga, care arată că româna a şi rămas limba liturgică. În alt loc, el subliniază, ca un element pozitiv, înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin pentru limba română (vol. V).

Neatîrnarea şi unitatea naţională

Lupta popoarelor sud-est europene pentru neatîrnare în veacul XIX este în atenţia istoricului englez în mai multe dintre volumele operei sale. În volumul II, el descrie, de pildă, alarma de care fusese cuprins Metternich aflînd de insurecţia grecilor, din anul 1821, împotriva Imperiului otoman. Ameninţarea împotriva sultanului, îi apărea şi ca o ameninţare împotriva împăratului Austriei, în virtutea principiului naţional. În 1829-1831, a fost constituit statul suveran şi independent grec, cu sprijinul Franţei, Angliei şi Rusiei şi acest lucru a avut un larg ecou. *„A devenit inevitabil ca fiecare dintre popoarele din sud-estul Europei să insiste pentru a obţine independenţa naţională şi unitatea naţională, mai devreme sau mai tîrziu" (vol. II).* Unirea Ţării Româneşti cu Moldova — o treaptă importantă spre neatîrnare — este şi ea consemnată (vol. II).

Amintind că împăratul otoman, care se autointitula *„sultan al celor două continente şi stăpîn al celor două mări"*, ajunsese tot mai mult să fie socotit *„omul bolnav"* al Europei, susţinut ca să nu piară de marile puteri *„necredincioase"* atîta timp cît existenţa sa le mai era necesară, Toynbee subliniază că *„modelul principatelor dunărene Ţara Românească şi Moldova"* a fost folosit de viitoarele *„state succesoare"* ale imperiului, pentru a pune condiţii în ce priveşte stadiile de tranziţie ale autonomiei pe care o dobîndeau, deocamdată sub suzeranitatea padişahului (vol. VII).

Războiul din 1877-1878 şi Conferinţa de la Berlin au consfinţit *„spulberarea ultimelor vestigii ale puterii otomane de la frontierele monarhiei habsburgice"* şi *„garantarea independenţei Serbiei şi României, a autonomiei Bulgariei şi a Rumeliei răsăritene" (vol. VII). „Constituirea statelor naţionale ale Greciei, Serbiei, României, Bulgariei şi Albaniei" (vol. IX)* este apreciată de Toynbee ca un eveniment de seamă pe scena Europei.

De asemenea, istoricul englez remarcă, într-un alt volum: *„Monarhia [habsburgică] şi-a irosit ultimul secol al existenţei ei în încercări — toate sortite eşecului — de a împiedica revizuirea inevitabilă a hărţii Europei în spiritul drepturilor naţionale" (vol. II).* Habsburgii — continuă el — deşi au încercat uneori să facă concesii aspiraţiilor naţionale, să se acomodeze spiritului vremii, nu au reuşit niciodată să rezolve problema naţională în Balcani. Şi această incapacitate *„a dus pînă la urmă la prăbuşirea monarhiei".*

„Din anul 1918, frontiera de sud-est a monarhiei dunărene a Habsburgilor — o frontieră care timp de o sută şi optzeci de ani a fost unul dintre jaloanele hărţii politice a Europei — a fost spulberată de constituirea a două noi state naţionale — Iugoslavia şi România Mare — care sînt simbolice pentru triumful unei noi stări de lucruri. Fiecare dintre aceste state sînt moştenitoare atît ale fostei monarhii habsburgice cît şi ale fostului Imperiu otoman" (vol. II).

Cele două imperii amintite au fost *„distruse concomitent de o forţă ostilă identică" (ibidem)* — istoricul referindu-se în mod evident la lupta popoarelor pentru independenţă şi unitate.

CUVINTE CELEBRE CE N-AU FOST ROSTITE

W. VON JANKO

În legătură cu moartea lui Aristotel se povestește că acesta s-ar fi aruncat în apele Strîmtorii Euripos, al cărei flux și reflux îi erau de neînțeles, strigînd: „Prinde-mă deoarece eu nu te pot prinde". Cuvinte încărcate de dramatism, dezvăluind în același timp sensul tragic al existenței unui om de știință care renunță la viață nefiind în măsură să soluționeze impasul în care la un moment dat, se află. Realitatea e însă mai prozaică: marele filozof grec a murit de o boală de stomac.

Tradiția — scrisă și nescrisă — a diferitelor epoci consemnează un număr impresionant de împrejurări în care persoane diferite au rostit cuvinte, care de atunci au intrat „în istorie", circulînd din antologie în antologie, din epocă în epocă, dînd un surplus de culoare unor realități de mult mistuite de timp.

În paginile ce urmează reproducem cîteva fragmente din cartea lui Wilhelm von Janko Fabel und Geschichte **(„Fabulă și istorie")*, tipărită la Viena în 1880, în care autorul încearcă să demonstreze că arhicunoscute vorbe de spirit, atribuite unor oameni de seamă, n-au fost rostite de ei. Poate că argumentele autorului nu sînt totdeauna convingătoare, după cum împrejurările în care sînt situate unele personaje pot să nu fie conforme celei mai cunoscute versiuni. Căci se întîmplă să găsim nepotriviri în acest sens chiar și în sursele cele mai autorizate de documentație.**

Consfințite sau nu de fapte, rostul acestor anecdotice sentințe, maxime, dictoane etc. nu este de a completa cunoașterea unei personalități sau întîmplări istorice, ci de a o fixa doar în memoria colectivității, printr-o lapidară și adeseori strălucitoare expresie.

Relativ puțini cunosc istoria vieții și faptelor lui Caesar, de pildă. Însă mult mai mulți sînt cei care știu și folosesc, în ocazii felurite, cuvintele acestuia în urma victoriei de la Zela (Asia Mică): Veni, vidi, vici **(„Am venit, am văzut, am învins"). Și cîte alte exemple nu se pot da! Chiar dacă se poate dovedi că Caesar (spre a folosi același exemplu) n-a rostit nici una din expresiile care-i sînt atribuite, la fel se poate demonstra că le-ar fi putut rosti. Oricum, însă, aceste vorbe nu sînt născociri. Cineva le-a spus, iar, mai tîrziu, altcineva (poate fi numit falsificator?) s-a îngrijit de ele, modest și anonim, dăruindu-le astfel posterității.**

Ion LĂCUSTĂ

Arhimede și oglinzile

De numele renumitului învățat al antichității este legată o adevărată comoară de citate. Astfel, una dintre legende spune că, în timp ce romanii luau cu asalt Siracuza, învățatul studia niște figuri geometrice desenate pe nisip. Deodată, năvăli un soldat roman, dornic de pradă. Preocupat să-și mențină intacte desenele, Arhimede exclamă: **Noli tangere circulos meos** („Nu-mi atinge cercurile"). Drept răspuns, soldatul îl trînti la pămînt și-l străpunse cu sulița pe

Arhimede, reprezentare de pe o efigie antică

venerabilul învățat, în vîrstă de 75 ani.

Istoria consemnează însă numai faptul că în anul 212 î.e.n., cu prilejul cuceririi Siracuzei, Arhimede și-a găsit moartea. Cele povestite în legătură cu împrejurările în care a murit par a nu fi altceva decît o adăugire arbitrară, care nu se întîlnește la nici un scriitor demn de crezare. În plus, mai trebuie menționat faptul că și cunoscuta versiune, potrivit căreia Arhimede ar fi contribuit la apărarea Siracuzei prin incendierea vaselor romane cu ajutorul unor oglinzi concave, pare a fi și ea departe de adevăr. Ce e drept, istoricii Dio și Diodor vorbesc în treacăt despre oglinzile lui Arhimede, dar atît de confuz și de imprecis, încît nu ne putem bizui pe această mărturie. Găsim, în schimb, la unii

* Titlul și subtitlurile fragmentelor publicate aparțin redacției.

istorici date amănunțite despre un dispozitiv inventat de Arhimede, cu ajutorul căruia el prăvălea cantități mari de piatră asupra agresorilor, pricinuindu-le grele pierderi. Despre această „mașină" scriu Polybios, Livius și Plutarh. Acești autori nu fac însă nici un fel de referiri la oglinzile concave.

Pe mărturii nesigure se bazează și o altă exclamație, atribuită marelui învățat: **Dați-mi un punct de sprijin și pun pămîntul în mișcare.**

Alea jacta est!

Dintre multele formulări memorabile atribuite marelui om de stat roman, Caesar, ne vom opri la cîteva.

Ca răspuns la ordinul ce-i fusese transmis — în urma uneltirilor lui Pompei, dușmanul său declarat — de a concedia legiunile care îi erau credincioase, Caesar porni în fruntea lor asupra Romei. Sosind la Rubicon, rîul de frontieră între Italia și Galia Cisalpină (ținutul pe care îl guverna) el căzu pe gînduri. „Mai am timp să mă întorc. Încă un pas și va izbucni un război civil". Cam în acest fel monologa, nehotărît, eroul roman. Dar, revenindu-și brusc, el exclamă: **Alea jacta est!** („Zarurile au fost aruncate!"), trecînd cu legiunile sale Rubiconul, în anul 49 î.e.n.

Dacă analizăm mai de aproape această relatare, întrezărim neverosimilitatea ei. Nu numai firea energică a lui Caesar întărește justificatele noastre îndoieli, dar, într-o măsură mult mai mare, constatarea că viitorul dictator prevăzuse mai de mult inevitabilitatea războiului civil pe care, oricum, avea intenția să-l ducă pînă la capăt, cu toate mijloacele ce-i stăteau la dispoziție. Orice șovăială, într-un moment decisiv, n-ar fi provocat decît descurajare și poate chiar dezertări printre soldații ce-i erau devotați. Caesar era însă un comandant prea experimentat, ca să nu prevadă urmările defavorabile ale unei astfel de ezitări. De altminteri, nici istoria acestui război, ce ne-a rămas de la el, și nici lucrările unor istorici vechi nu semnalează episodul amintit.*

Caesar scriindu-și memoriile: ilustrație din volumul C. Iulius Caesar, Commentarii de Bello Gallico — *Viena, 1738*

Henric IV

* Expresia „Să cadă zarul" (după cum sună mai corect în limba greacă) devenise proverbială cu mult înainte de Caesar. Vezi Plutarh: **Caesar**, cap. 22.

Controversată din punct de vedere istoric este și confirmarea exclamației lui Caesar în clipa cînd s-ar fi prăbușit, străpuns de pumnalele conspiratorilor, la 15 martie 44 î.e.n. Se spune că, zărindu-l pe favoritul său, Marcus Brutus, înaintînd spre el cu o armă ucigătoare în mînă, Caesar i-ar fi strigat îndurerat: **Tu quoque, fili mi Brutus?** („Și tu, Brutus, fiul meu?") și că abia în clipa aceea, renunțînd la orice apărare și acoperindu-și capul cu toga, ar fi căzut fără suflare, în urma loviturilor date de ucigașii săi.

Dacă această povestire ar fi adevărată, ea n-ar face decît să confirme legenda, conform căreia Caesar era tatăl lui Brutus. Ea rămîne însă în chip neîndoios o simplă ficțiune, deoarece Caesar era numai cu 15 ani mai vîrstnic decît presupusul său fiu. Pînă și mulți istorici ai antichității respping cît se poate de categoric aceste ultime cuvinte ale lui Caesar. Chiar și Suetonius povestește, în cartea sa **Iulius Caesar**, cap. 82, că, după ce fusese lovit de primul pumnal, acesta a oftat adînc, căzînd fără să mai pronunțe nici un cuvînt*.

Galileo Galilei — gravură dintr-o ediție a operelor sale, tipărită la Bologna în 1656

Regele sau ducele?

Paris vaut bien une messe („Parisul merită o liturghie") — se spune că ar fi rostit regele Franței Henric IV (1589-1610), cu prilejul trecerii sale la catolicism**.

După unii autori francezi, aceste cuvinte aparțin mai curînd ducelui de Rosny, care l-a sfătuit pe rege să adopte religia catolică, spre a pune în sfîrșit capăt războiului civil. De Rosny rămase însă protestant. Într-o zi, Henric îl întrebă de ce nu asistă și el la liturghie. Atunci ducele răspunse: **Sire, sire, la couronne vaut bien une messe** („Sire, sire, coroana merită o liturghie"), dînd a înțelege că el nu avea interes să-și schimbe religia.

Nici cuvintele, de asemenea foarte populare, ale aceluiași rege, care ar fi spus: „Vreau ca duminică fiecare țăran să aibă o găină în oală" nu sînt confirmate de vreun scriitor sau de vreun document oarecare.

Galileo Galilei și Inchiziția

În 1632, Galileo Galilei tipărește cunoscuta sa operă intitulată: **Dialogo di Galileo Galilei sopra i due massimi sistemi del mondo, Tolemaico a Copernicano** („Dialog despre cele două sisteme principale ale lumii, ptolemeic și copernician").

Unul dintre personaje este adeptul sistemului lui Copernic, altul al lui Ptolemeu. Argumentele pro și contra sînt înfățișate cu multă perspicacitate și foarte spiritual. De teama Inchiziției, Galilei evită să se declare fățiș susținător al primului sistem. Însă signor Simplicio, adeptul celui de-al doilea, își apără punctul de vedere într-o manieră atît de jalnică, încît nu există nici o îndoială cu privire la adevărata opinie a autorului.

Deși opera fusese inițial încuviințată de papă, îndată după apariție a fost predată Inchiziției, iar Galilei citat în fața tribunalului inchizitorial. Bolnav, trebuie să se deplaseze la Roma, în 1633, unde este reținut un timp, apoi condus la Mănăstirea dominicanilor Alla Minerva. Aici i se aduce la cunoștință sentința, prin care e decla-

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1970.
** Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1973.

Ludovic XIV îndreptîndu-se spre Parlament; ilustrație din lucrarea lui Al. Dumas: Louis XIV et son siècle, *Paris 1851*

rat vinovat de a fi exprimat și sprijinit convingeri eretice cu privire la rotația pămîntului*. Dacă însă va abjura, i se promite scutirea de pedeapsă. Galilei este obligat să asculte în genunchi sentința, să abjure tot și să semneze.

Ridicîndu-se de la pămînt — se spune — Galilei ar fi exclamat: **E pur si muove!** („Și totuși se mișcă").

Această exclamație, ca și o relatare după care Galilei ar fi fost torturat, ba chiar orbit, sînt de domeniul fanteziei. Contemporanii săi, bine informați asupra celor petrecute, nu-i atribuie cuvintele amintite. Ca să nu mai vorbim că judecătorii săi n-ar fi lăsat să treacă nepedepsită o ripostă atît de cutezătoare față de abjurarea abia pronunțată. Dacă ar fi rostit-o, n-ar fi putut părăsi două zile mai tîrziu, clădirea Sfîntului Oficiu al Inchiziției.

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1970.

Ludovic XIV și statul!

Expresia **L'Etat c'est moi!** („Statul sînt eu!") corespunde admirabil firii Regelui Soare, Ludovic XIV. Și totuși, pînă azi, nu s-au adunat suficiente dovezi privind exactitatea acestor cuvinte.

Se povestește că, într-o zi de aprilie a anului 1655, regele, care nu împlinise 17 ani, și-a făcut apariția în clădirea Parlamentului, îmbrăcat într-un costum de vînătoare, încălțat cu cizme cu pinteni și ținînd în mînă o cravașă. Membrii Parlamentului tocmai refuzaseră să execute anumite ordine regale. Ludovic XIV s-a adresat atunci președintelui, care se declara apărător al intereselor statului: **L'Etat c'est moi, Monsieur!**

Documente demne de luat în seamă dovedesc însă că scena nu s-a desfășurat cîtuși de puțin în împrejurări atît de spectaculoase. Un ziar de epocă, scris de mînă, menționează cele petrecute: „După ce M.S. s-a ridicat grăbit de pe locul său, fără ca cineva din cadrul adunării să fi pronunțat măcar un singur cuvînt, s-a înapoiat la Luvru și de acolo s-a îndreptat spre pădurea Vincennes, de unde sosise dimineața, și unde era așteptat de domnul cardinal" (Mazarin).

Firește, acesta îl aștepta pe rege pentru a afla cum decursese întîlnirea și cum tînărul prinț își recitase lecția pe care, fără îndoială, cardinalul însuși i-o întocmise. Este oare cu putință ca în această lecție, ticluită de Mazarin și din care elevul nu avea dreptul să omită un singur cuvînt, să se fi strecurat o expresie ca „Statul sînt eu"? Ar fi fost la fel de îngrijorător pentru puterea nemărginită a ministrului, pe cît era de amenințător pentru prestigiul Parlamentului. Cu alte cuvinte imposibil, deoarece pe vremea aceea statul nu era Ludovic XIV, ci vicleanul cardinal cu numele Mazarin.

Traducere din limba germană de:
Maximilian GLASBERG

■ Fenicia la ea acasă

Săpături efectuate într-un modest sat de pescari din Liban au scos la iveală primul templu descoperit vreodată pe teritoriul propriu-zis al Feniciei de odinioară. Vestigiile culturii sale, descoperite pînă acum, se aflau în coloniile întemeiate de fenicieni mai mult sau mai puţin departe de metropolă: Cartagina şi Bizerta în Africa de Nord, portul Cadiz în Spania, precum şi diferite localităţi de pe Insulele Mallorca, Malta, Sicilia şi Sardinia.

După cum se ştie, cei cărora li se atribuie invenţia alfabetului utilizat şi astăzi în Europa au fost, în acelaşi timp, navigatori îndrăzneţi (corăbiile lor par să fi ajuns din Anglia, la vest, pînă în India la est). Metropola a încetat să mai existe ca atare o dată cu cucerirea ei de către Alexandru cel Mare, în anul 332 î.e.n., iar cea mai puternică colonie a sa, Cartagina, a fost distrusă de romani, la capătul războaielor punice (143 î.e.n.).

Excavaţiile întreprinse anul acesta în aşezarea Sarafand au adus la lumină ruinele străvechii cetăţi Sarepta sau Zarefath, despre care pomeneşte şi Vechiul Testament şi care se găseşte între Tyr şi Sidon, pe coasta Mediteranei. Cele mai importante vestigii aparţin unui templu, a cărui clădire dreptunghiulară are ziduri de piatră şi pardoseala dintr-un amestec similar cu cimentul. Printre fragmentele de statuete reprezentînd diverse divinităţi se numără cea a lui Astarte, zeiţa dragostei şi a fertilităţii. Nu lipsesc nici chipurile unor zei egipteni, ca Horus şi Thoth.

Dar mai importante chiar decît ruinele templului sînt mărturiile intensei activităţi productive a fenicienilor, într-o perioadă pe care arheologii o apreciază ca situîndu-se între secolele XII şi VII î.e.n. S-a găsit astfel un morman de cochilii de melci, din care ei preparau celebra culoare roşie, cunoscută pe vremuri sub numele de „purpura de Tyr" şi utilizată la vopsirea veşmintelor purtate de regi.

Deosebit de interesantă este descoperirea unui cuptor de olar. Datorită repetatelor arderi şi a intensei călduri degajate în timpul lor, lutul din care a fost făurit cuptorul s-a transformat într-un bloc de cărămidă roşie, ceea ce i-a permis să se păstreze intact, vreme de aproape trei milenii.

PLANŞELE NOASTRE

① Ce a vrut să spună omul primitiv în frescele lui de o bogăţie uluitoare? O întrebare pe care arheologii şi-o pun în legătură cu aceste insolite reprezentări artistice **(Albumul de gresie al Saharei**, p. 62)

② Acel neuitat an 1848, în viziunea pictoriţei Viorica Velescu-Ilie. Lucrare expusă în Mu-
③ zeul din Alba-Iulia **(Revoluţia de la 1848, în conştiinţa generaţiilor actuale**, p. 2)

④ Documente diplomatice păstrate în muzee, case memoriale, colecţii din S.U.A.:

Convenţia consulară între România şi Statele Unite, semnată la Bucureşti la 5/17 iunie 1881 şi intrată în vigoare la 9 iulie 1883 (stînga sus).

Tratat cu privire la acordarea cetăţeniei între Imperiul otoman şi Statele Unite, semnat la Constantinopol la 22 aprilie 1874. Instrumentele de ratificare nu au fost schimbate şi tratatul nu a intrat în vigoare (stînga jos).

Tratat între Statele Unite şi Marea Britanie referitor la apele de frontieră dintre Statele Unite şi Canada, semnat la Washington la 11 ianuarie 1909. Tratatul a intrat în vigoare la 13 mai 1910 (dreapta sus).

Dar făcut de regele Etiopiei, Tafari Makonen, în 1929, preşedintelui Statelor Unite, Herbert Hoover (dreapta jos) **(Şase complexe memoriale,** p. 37)

BIBLIOTECA

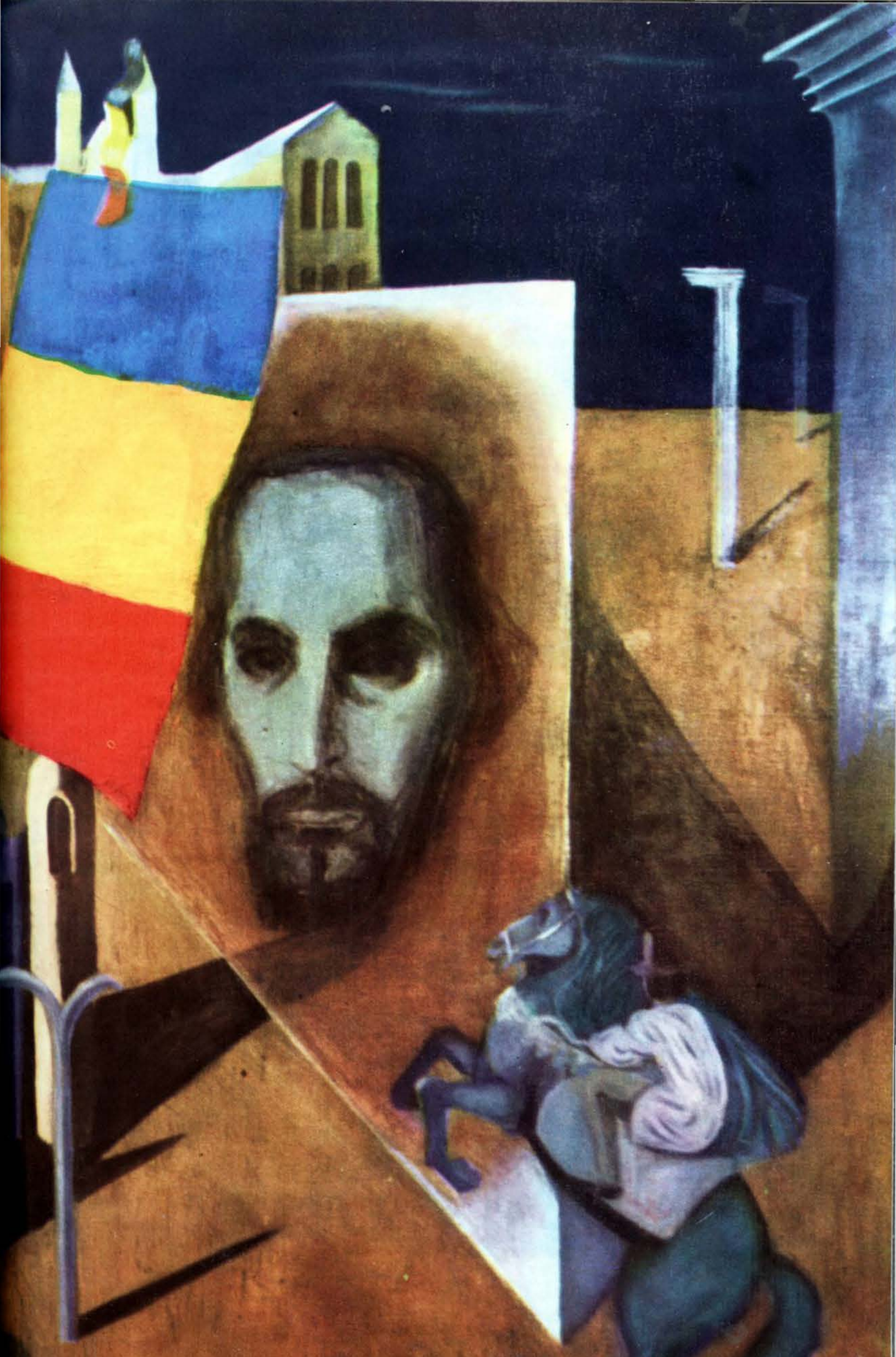

■ Şase complexe memoriale

O călătorie de studii şi informare prin muzeele de istorie nord-americane a permis semnatarului acestor rînduri contactul nemijlocit cu diferite instituţii ştiinţifice, de artă şi cultură, printre care şi aşa-numitele Presidential Libraries *(„Biblioteci prezidenţiale").*

Create în anul 1955 printr-un act special, aprobat de Congresul american, ca surse de păstrare şi conservare a documentelor şi a altor materiale istorice ale preşedinţilor S.U.A., aceste biblioteci fac parte din serviciul de documentare, informare şi administrare din cadrul Arhivelor Naţionale. Ele sînt astăzi în număr de şase: „Herbert Hoover", din West Branch (Iowa); „Franklin D. Roosevelt", din Hyde Park (New York); „Harry S. Truman", din Independence (Missouri); „Dwight D. Eisenhower", din Abilene (Kansas); „John Fitzgerald Kennedy", de la Cambridge (Massachusetts) şi „Lyndon Baines Johnson", din Austin (Texas).

Importante centre de cercetare şi activitate ştiinţifico-educativă, atît pentru zonele geografice în care sînt situate cît şi pentru întreaga ţară ca şi pentru cercetătorii străini cele şase biblioteci prezidenţiale conţin documente şi colecţii personale ale preşedinţilor amintiţi, dar şi corespondenţă, jurnale intime, alte materiale istorice ale unor persoane apropiate lor sau ale acelora care au jucat un anumit rol în viaţa politică americană.

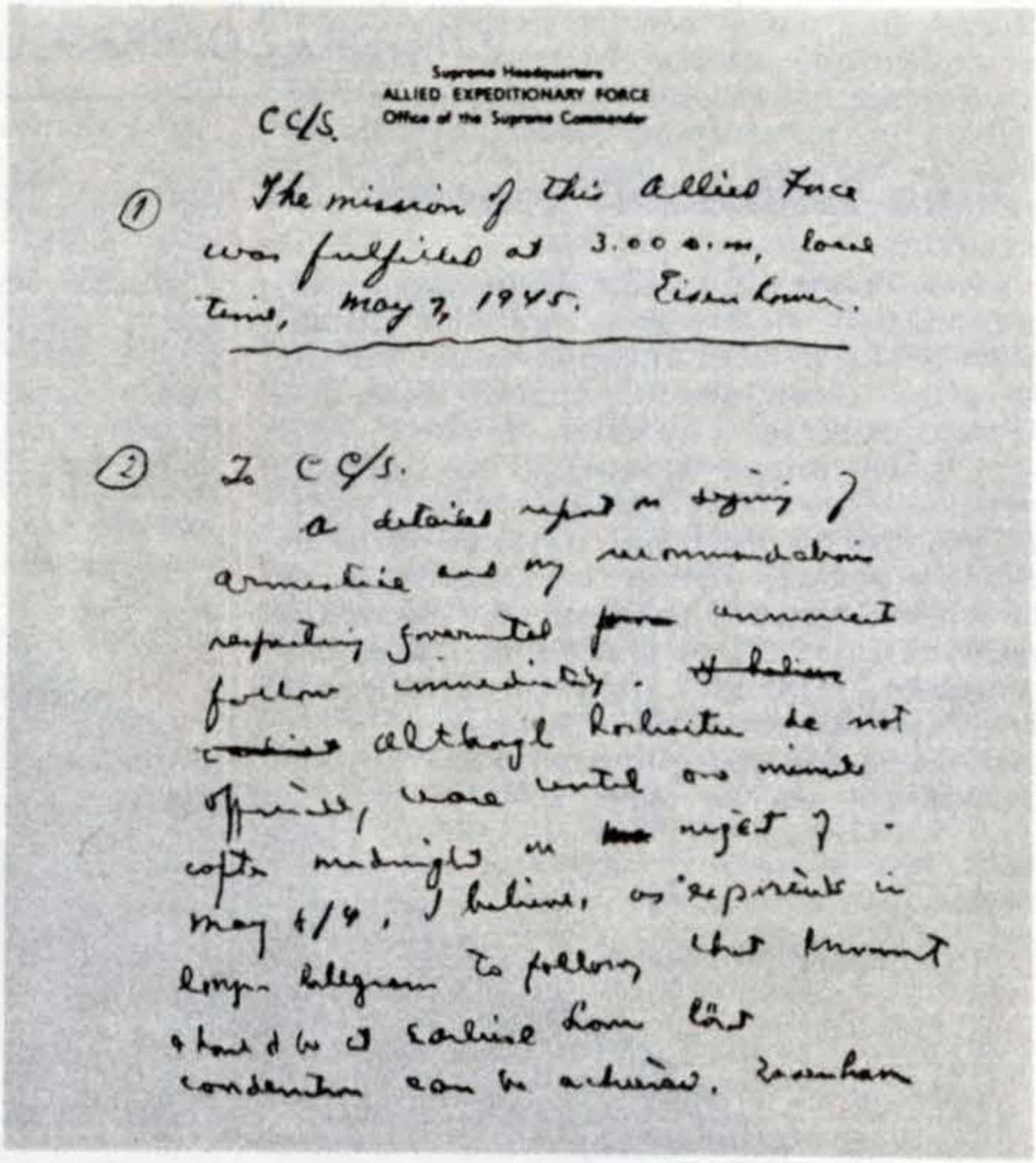
Supreme Headquarters
ALLIED EXPEDITIONARY FORCE
Office of the Supreme Commander

C/S.

(1) The mission of this allied Force was fulfilled at 3.00 a.m., local time, May 7, 1945. Eisenhower.

(2) To C/S.

a detailed report in typing / armistice and my recommendation respecting formal proclamation follow immediately. I believe although hostilities do not officially cease until one minute after midnight on May 8/9, I believe, as expressed in long telegram to follow that moment should be declared Victory Day. Eisenhower

Filă din raportul întocmit de generalul Eisenhower despre sfîrşitul celui de-al doilea război mondial în Europa, expusă în muzeul complexului „Dwight Eisenhower"

Acolo sînt păstrate, de asemenea, bogate colecţii de cărţi şi materiale tipărite, documente iconografice, picturi, filme, diapozitive, hărţi etc. Pentru conservarea lor au fost construite camere speciale, cu pereţi protejaţi de incendii şi cu temperatura şi umiditatea controlate automat. Depozitele n-au ferestre, pentru a împiedica lumina soarelui de a distruge sau decolora documentele. În timpul nopţii, sistemul de gardă cu alarmă automată nu permite accesul neautorizat.

În toate bibliotecile prezidenţiale lucrează specialişti în tehnica conservării, clasificării şi inventarierii documentelor, precum şi cercetători în istoria americană. Fiecare bibliotecă are servicii speciale de informare şi documentare pentru public şi, bineînţeles, pentru specialişti; pe lîngă instituţiile propriu-zise există muzee permanente, centre de cercetare, case memoriale, în care sînt expuse valoroase colecţii de artă, obiecte personale, daruri primite din partea unor personalităţi.

Stelian POPESCU

Caruselul guvernamental 1930-1932

FURTUNA BÎNTUIA ÎN ADÎNCURI...

ION DRAGOMIRESCU

„Vine falimentul general...“

1930. Privit din tabăra guvernamentală, barometrul vieţii social-politice româneşti arăta în acel început de an un cer în plină înseninare. Optimist, Dem. Dobrescu, primarul Capitalei, declara: „Nu vom pune impozite noi şi vom scădea pe cele vechi.“ Virgil Madgearu, ministrul de Finanţe în guvernul naţional-ţărănist aflat la putere, afirma cu nonşalanţă că în ultima vreme, minimul de existenţă asigurat salariaţilor s-a dublat. Mai circumspect, ministrul de Interne, Alexandru Vaida-Voievod, nu ezita, totuşi, să spună că „guvernul nostru stă tot aşa de bine ca şi în trecut“, deşi recunoştea cam cu gura altuia că „impozitele s-au ridicat“ şi că „viaţa este poate mai grea“.

Marea finanţă afişa şi ea optimism. Un comunicat al Băncii Marmorosch-Blank preciza că a aprobat bilanţul anului expirat şi a hotărît distribuirea unui dividend la fel de mare ca şi în 1929

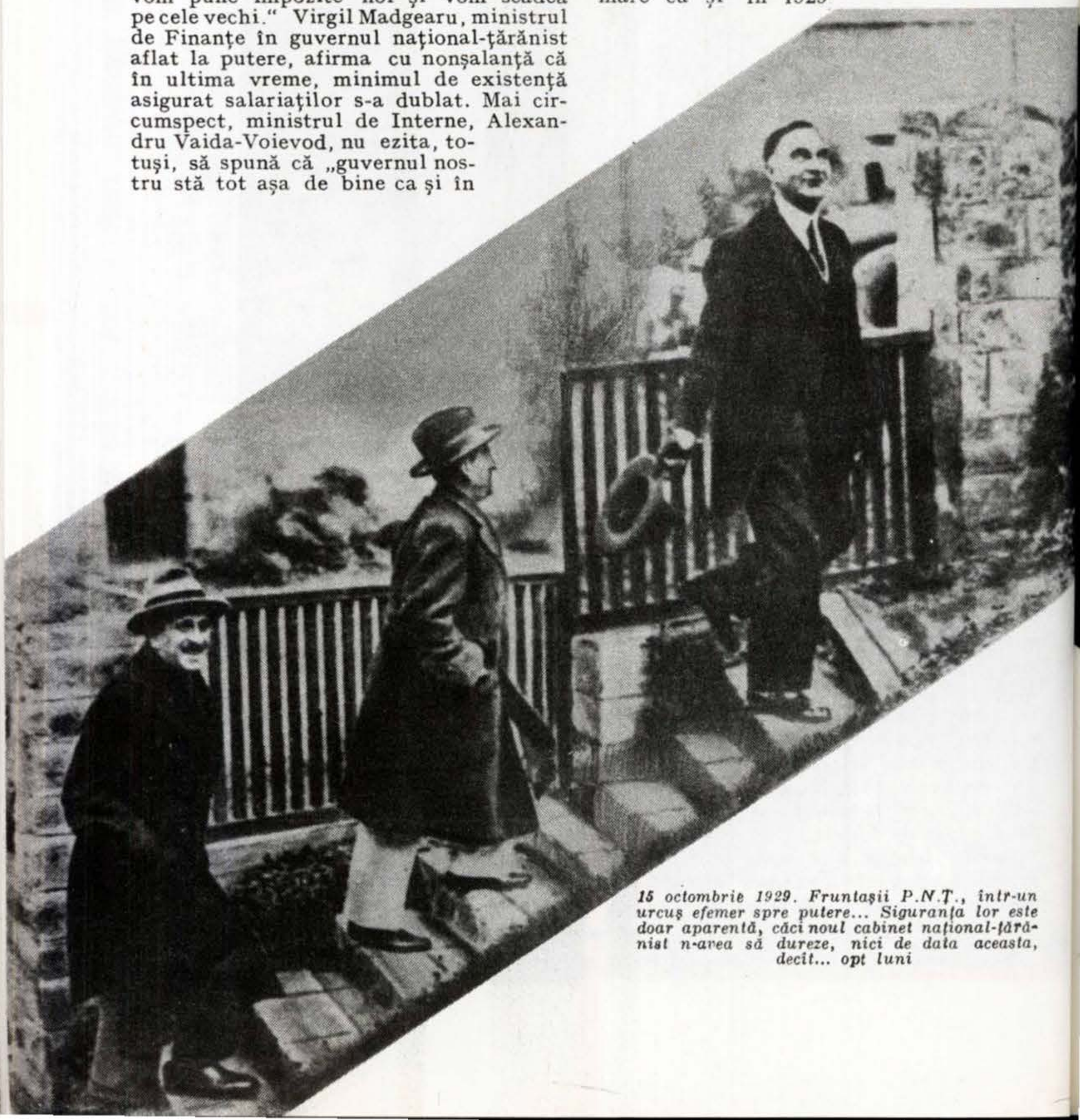

15 octombrie 1929. Fruntaşii P.N.T., într-un urcuş efemer spre putere... Siguranţa lor este doar aparentă, căci noul cabinet naţional-ţărănist n-avea să dureze, nici de data aceasta, decît... opt luni

Pe Calea Victoriei, lucrările de renovare a palatului regal se desfășurau în continuare, costînd cîte două milioane lei lunar. Cercurile oficiale desmințeau știrea că regina Maria ar fi intenționat să-și întrerupă călătoria de plăcere în Egipt.

Așadar, guvernare fermă, refacere și stabilizare economico-financiară: iată previziunile cercurilor guvernamentale la începutul anului 1930. Să fi fost oare situația chiar atît de roză, precum afirmau mai marii zilei?

... Către sfîrșitul anului 1929, în ziua de 24 octombrie, avusese loc crahul bursei din New York, simptomul cel mai violent al marii crize economice de supraproducție care a zguduit întreaga lume capitalistă pînă în anul 1933*.

Desfășurată pe fondul crizei generale a capitalismului, criza economică a avut grave repercusiuni, îndeosebi în țările mai slab dezvoltate, cum era și cazul României, dependentă de marile state capitaliste. „Criza economică care bîntuiește țara de la un capăt la altul — scria economistul burghez N. C. Angelescu — [...] prezintă, totuși, fără putință de îndoială, caractere specifice românești. Criza mondială n-a făcut decît să declanșeze criza românească ..."

Efectele ei au fost resimțite cu deosebire de către masele muncitoare, în special de către proletariatul industrial. În 1932, șomajul afecta aproximativ 300 000 salariați, în imensa lor majoritate muncitori. Clasele dominante, cu sprijinul statului burghez, au încercat să iasă din criză fără a-și micșora profiturile, aruncînd pe umerii maselor întreaga povară a neajunsurilor. Una din consecințele marasmului economic a fost și exacerbarea disensiunilor existente între partidele politice, ca și a celor din interiorul acestora. Criza politică s-a complicat și mai mult datorită revenirii în țară a lui Carol II, promotor al unui regim de dictatură personală**. Luptelor dintre partide, generate de dorința de a ajunge la putere spre a stoarce profituri cît mai mari pentru grupurile pe care le reprezentau, li s-au adăugat manevrele regelui, interesat în subminarea regimului parlamentar. De aci, o pronunțată instabilitate guvernamentală: între noiembrie 1928 - noiembrie 1933 s-au perindat la putere opt guverne. Numai în doi ani: iunie 1930 - iunie 1932, s-au schimbat

* Vezi **Magazin istoric** nr. 1/1971.

** Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1971.

• Un „barometru" înșelător • Maniu, o vizită la miezul nopții • Un guvern de o săptămînă • Duca și-a găsit „burduful" de plutire... • O demisie din motive de... sănătate • În politică: combinații și iar combinații • Camera — păzită de trupe • Un apel regal, care se transformă în ordin • Argetoianu: „Cu cît ne-ați cumpărat?" • Guvernul tehnicienilor — o „căsnicie" imposibilă • Meci de box în... Parlament

patru cabinete, ca să nu mai amintim de numeroasele remanieri. Acest veritabil „carusel guvernamental" era rezultatul incapacității claselor dominante, care, în condițiile și cu metodele proprii regimului burghezo-moșieresc, nu puteau rezolva gravele probleme economice și sociale provocate de criză.

„Nimic nu va fi zdruncinat!"

Sub titlul **Stabilizare și ordine financiară,** ziarul **Dimineața** din 1 ianuarie 1930 consemna: „În anul ce sfîrșește, stabilizarea* a avut doar misiunea să sporească lățirea răului [...], producția lîncezește chiar mai mult decît înainte, șomajul s-a agravat ..." Chiar în ziarele în care guvernanții semnalau „stabilizarea", se puteau citi știri cu asemenea titluri: **„Noi concedieri la C.F.R.; Concedierile de la Uzinele Ferdinand din Caransebeș; Greva de la Fabrica de postav din Buhuși. 3 000 lucrători în grevă".**

Șomajul făcea ravagii. În prima zi a anului 1930, șomerii din Timișoara au organizat o puternică demonstrație: „La ora 5 d.a. un număr de aproape 1 000 șomeri au mers în Piața Libertății unde au demonstrat zgomotos în fața Primăriei [...] Ei purtau pancarte pe care scria: **Vrem pîine, vrem de lucru, vrem să ni se redeschidă căminul!**" Cu o zi înainte, un mare număr de muncitori ieșeni, cărora li se alăturaseră șomerii, demonstraseră pentru eliberarea comuniștilor deținuți la închisoarea Galata.

Întîmplător, se acordau și ajutoare de șomaj, dar sumele frizau ridicolul. La Oradea, de pildă, în acele zile, unui număr de 4 000 oameni (șomerii cu familiile lor) li se împărțise suma de 600 000 lei. Adică, 150 lei de persoană, cu șase lei mai mult decît costa un metru de pînză sau cu 50 lei mai puțin decît se vindea ... un bilet la un bal de sezon.

Vorbind despre situația satelor, ministrul de Interne Vaida-Voievod arătase că „țăranii sînt mai cuminți decît orășenii [...] Țărănimea noastră este în stare și de sacrificii ..." Cît de „cuminți" și „în stare" de sacrificii erau țăranii ne-o arată numeroase documente ale vremii. Iată, de pildă, cum este descrisă starea de spirit a țăranilor de la o întrunire convocată, la 1 martie 1930, de Liga împotriva cametei: „Zilele trecute — arăta un vorbitor — la Bîrlad, 100 000 săteni veneau spre oraș și s-a pus armată de pază..." Alți participanți se revoltau că, la sate, unele bănci luau dobînzi pînă la 60%. În încheierea adunării se conchidea: „Ruina astăzi este completă în țară; proprietățile se vînd pe nimic, șomajul se întinde, falimentul general vine". Mult trîmbițata revizuire de către P.N.Ț. a reformei agrare fusese dată uitării. O recunoștea chiar reprezentantul Ministerului Agriculturii în plină Cameră: „reforma agrară [...] nu este terminată; la comitetul agrar sînt încă mii de dosare ..."

Lipsuri din ce în ce mai mari apăsau și asupra intelectualilor. O informație din presa vremii arăta că la Ministerul Instrucțiunii erau „peste 5 000 cereri ale licențiaților care solicită locuri în învățămîntul secundar". În ultimul an, impunerile pe veniturile medicilor crescuseră de patru ori.

Încercînd să liniștească opinia publică, Banca Națională publica în ziua de 8 martie 1930, un comunicat sfătuind pe cetățeni „să aibă încredere că nimic nu va fi zdruncinat". Numai cîteva zile mai tîrziu însă, o știre anunța că „adminis-

---

* Ziarul se referea la așa-zisul „împrumut de stabilizare", în valoare de o sută milioane dolari, contractat de guvernul național-țărănist la 2 februarie 1929, cu un grup de bănci internaționale.

Avionul FARMAN nr. 190 al Societății „Air Service" din Paris, cu care a venit în țară Caról II pe ruta München-Vadul Crișului, a fost expus pe Aerodromul Pipera cu prilejul Zilei aviației (20 iulie 1930). Fotografia a ajuns în posesia lui Carol II, care, pe verso, a scris rîndurile publicate în facsimil (adresantă posibilă: Elena Lupescu). Fotografia ne-a fost pusă la dispoziție de către Sabina Popescu, *de la Arhivele Statului din București*

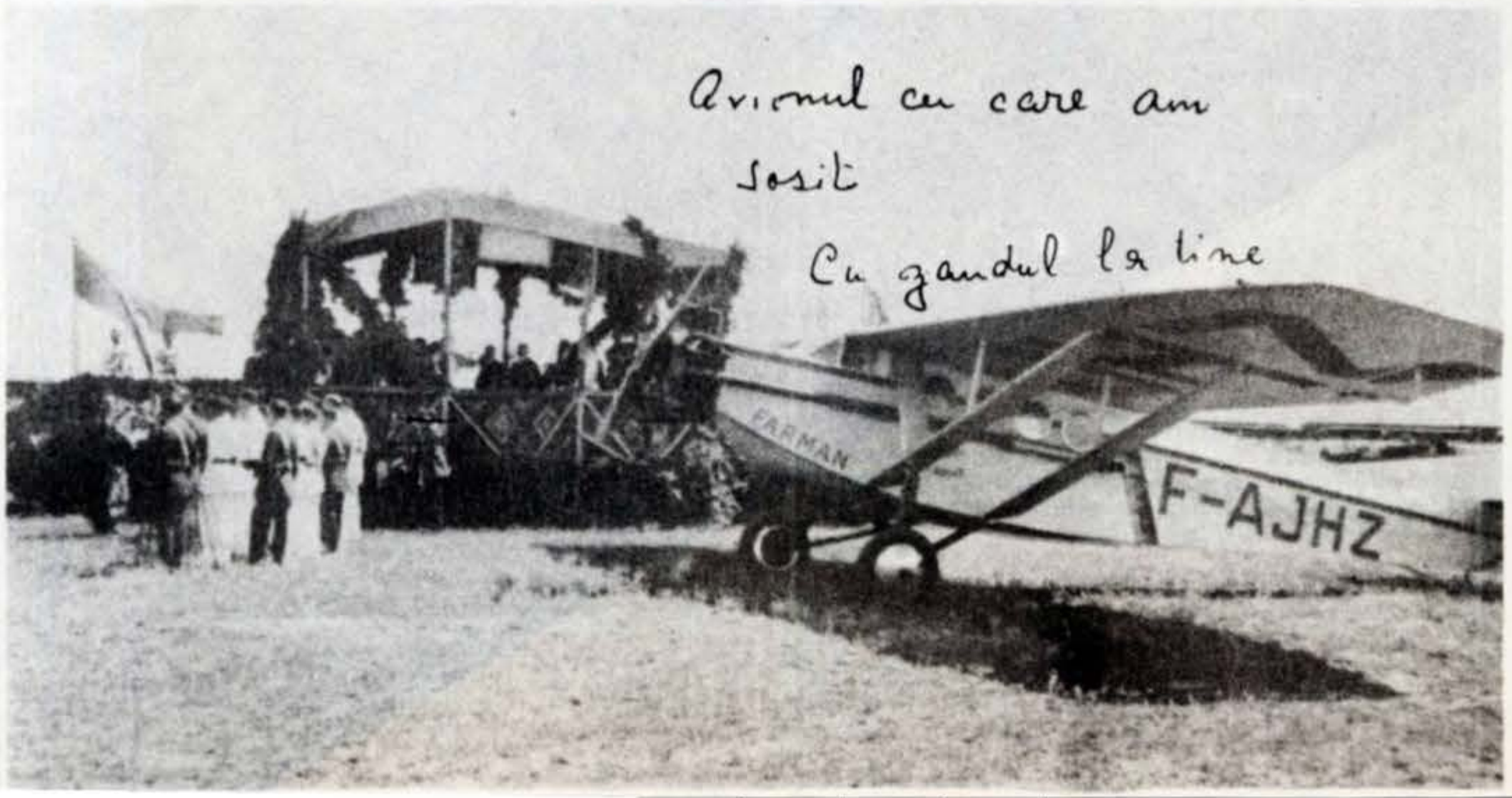

● *Producîndu-se pe fondul crizei generale a capitalismului, criza economică din 1929-1933 cuprinde toate ramurile de activitate și toate țările capitaliste, accentuînd și mai mult instabilitatea lumii burgheze, făcînd să crească valul luptei revoluționare a oamenilor muncii. În România criza de supraproducție a fost agravată de o serie de factori de ordin intern și extern, printre care acela că în economia noastră predomina o agricultură înapoiată, cu puternice rămășițe feudale.*

● *Criza economică a fost însoțită de o criză politică a regimului burghezo-moșieresc, concretizată în schimbarea și remanierea continuă a guvernelor.*

NICOLAE CEAUȘESCU

Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România.

tratiile financiare primiseră ordin telegrafic din partea Ministerului de Finanțe, care cerea sistarea tuturor plăților și în special a salariilor funcționarilor publici". Dezmințind pretinsa stabilitate a guvernului, între 7 martie și 5 aprilie 1930, doi miniștri și doi subsecretari de Stat își înaintaseră demisia. În aceeași primăvară, P.N.Ț. a suferit o nouă sciziune: plecarea lui Stere și a grupului său din partid*.

Viața politică părea să se complice și mai mult prin zvonurile din ce în ce mai insistente în legătură cu revenirea în țară a lui Carol. „De cîteva zile — scria ziarul **Dimineața** — Capitala fierbe din nou. Zbîrnîie cafenelele de zvonuri că sîntem în fața unei crize constituționale și anume se afirmă că istoria prințului Carol se repetă". Plin de promptitudine, **Dreptatea,** oficiosul P.N.Ț., lua atitudine împotriva oricui ar fi pretins că Maniu „șeful guvernului, care a jurat pe Constituție, ar putea admite o revizuire a unor acte constituționale definitive..."

Două guverne în patru luni

În seara zilei de 6 iunie 1930, Carol a sosit în București. Cît de consecvent s-a arătat Maniu față de jurămîntul prestat s-a văzut chiar în acea noapte. Plin de curtuoazie față de cel venit pe calea aerului, șeful cabinetului l-a invitat la Președinția Consiliului de Miniștri „ca oaspete al guvernului". Discuția între cei doi a avut loc însă la reședința prințului Nicolae de la Cotroceni.** Cu această ocazie, Maniu a admis, cu unele condiții, instalarea pe tron a lui Carol. În schimb, acesta a promis să domnească „în mod constituțional". După vizita făcută în miez de noapte de Maniu la Cotroceni, au început să curgă oaspeți, invitați sau din proprie inițiativă: Gheorghe Brătianu, generalul Prezan, mareșalul Averescu, Nae Ionescu, Octavian Goga și alții. Toți și-au exprimat bucuria față de întoarcerea lui Carol. A doua zi, sărbătorind evenimentul, bătrînul reacționar A. C. Cuza „ținea discursuri în stradă" iar ciracii lui Codreanu aclamau pe cel care avea să devină regele Carol II***.

Înfrînt în ședința Consiliului de Miniștri ținută în dimineața zilei de 7 iunie (Maniu propusese ca situația lui Carol să fie reglementată prin numirea acestuia, mai întîi în calitate de prim regent), premierul a demisionat. A urmat constituirea unui nou guvern național-țărănist, condus de fostul „takist" G. G. Mironescu, (cabinet care n-a durat nici o săptămînă!) însărcinat cu îndeplinirea formalităților constituționale de proclamare a lui Carol ca rege.

Întoarcerea acestuia în țară a determinat în rîndul partidelor politice luări de poziție și orientări noi în care dorința de a parveni la putere a jucat rolul primordial. Cei mai mulți dintre politicienii care la 4 ianuarie 1926 se pronunțaseră ferm împotriva lui Carol,**** au suferit o subită schimbare la față, devenind peste noapte, prea supușii săi „servitori". La început, național-liberalii au respins orice eventuală colaborare cu Carol. La 7 iunie, în ședința comitetului de conducere al P.N.L., I.G. Duca a declarat: „Să-mi secemîna dacă voi întinde-o acestui aventurier". Totuși, chiar din primele zile, unii lideri: Gh. Brătianu, C. Argetoianu, R. Franasovici au trecut alături de Carol. De fapt, liberalii n-au organizat nici o acțiune de masă împotriva restaurației. În ziua de 8 iunie, Parlamentul l-a proclamat pe Carol rege al României. Votul a

---

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 5/1972.
** Vezi **Magazin istoric,** nr. 12/1971.
*** Vezi **Magazin istoric,** nr. 5/1973.
**** Vezi **Magazin istoric,** nr. 1/1967.

fost cvasiunanim: un singur deputat s-a pronunţat împotrivă iar cei 13 deputaţi liberali s-au ... abţinut.

La scurt timp, cei mai mulţi dintre conducătorii liberali, speriaţi de propria lor îndrăzneală, au căutat concilierea cu regele. Elementele de legătură au fost R. Franasovici şi C. Argetoianu. Întrebîndu-l pe Duca dacă poate trata cu suveranul normalizarea raporturilor dintre coroană şi P.N.L., Duca i-a răspuns lui Argetoianu: „E chiar foarte bine că te duci". Cu acest punct de vedere a fost de acord şi Vintilă Brătianu, şeful P.N.L. Notînd atitudinea lui Duca faţă de rege, Iorga scria la 14 iunie 1930: „Duca a găsit burduful pe care să plutească: «expectativa binevoitoare şi patriotică»". Cît despre Gh. Brătianu, devenit susţinător al regelui, a rupt definitiv cu vechiul partid, întemeind un nou Partid Naţional Liberal („georgist").

În culisele politice ale ţării a apărut aşa numita „camarilă regală", formată din oameni strîns legaţi de persoana regelui. Printre aceştia erau: Puiu Dumitrescu — secretar particular al regelui, bancherii Aristide Blank şi Oskar Kaufmann, industriaşul Nicolae Malaxa, politicienii C. Argetoianu, M. Manoilescu, Nae Ionescu etc.

La 11 iunie, guvernul Mironescu şi-a prezentat demisia. Urmărind să slăbească rolul principalelor partide politice, Carol şi-a manifestat dorinţa de a avea un guvern de coaliţie, „un Ministeriu de concentrare, fără un şef de partid". Încercarea făcută cu generalul Prezan n-a reuşit; Vintilă Brătianu i-a refuzat colaborarea iar Iuliu Maniu a cerut cele mai multe şi mai importante ministere, pretenţiile neputîndu-i fi acceptate de Prezan. Văzîndu-şi tentativa eşuată, Carol a fost nevoit să recurgă tot la Maniu. Considerentele erau serioase: P.N.Ţ. avea imensa majoritate în Parlament iar regele nu se putea încumeta să facă noi alegeri la abia o săptămînă de la venirea în ţară. Noul cabinet naţional-ţărănist avea aproape aceeaşi componenţă cu cel precedent, dar era prezidat din nou de Maniu. Regele a reuşit, totuşi, să-şi impună în guvern omul său, pe M. Manoilescu, ca ministru al Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor.

Noii guvernanţi s-au aflat în faţa aceloraşi probleme: refluxul resimţit de întreaga economie, dezorganizarea finanţelor, creşterea şomajului, pauperizarea maselor ţărăneşti. Acel împrumut de stabilizare obţinut în 1929 fusese utilizat, în cea mai mare măsură (aproximativ 60%) pentru plata datoriilor externe şi interne ale statului. În iunie 1930 guvernul a contractat un nou împrumut în valoare de 8 milioane dolari la compania americană **Telephone and Telegraph Corporation** cu preţul concesionării exploatării în exclusivitate a serviciului de telefoane din România. În aceste condiţii, investiţiile efectuate ulterior de trust au fost deosebit de rentabile aducîndu-i venituri de aproape trei ori mai mari decît capitalul utilizat. Tot în această scurtă perioadă, 15 iunie - 1 iulie 1930, Parlamentul a aprobat concesionarea construcţiei şoselei Bucureşti—Braşov societăţii engleze **Stewart et Partners,** afacere în care au fost direct interesaţi fruntaşii naţional-ţărănişti V. Madgearu şi M. Popovici, care au primit comisioane substanţiale. La 18 iunie, Parlamentul a votat alocarea din bugetul statului a sumei de 72 milioane lei, pentru lista civilă şi dotaţiile anuale ale Casei regale, din care 40 milioane îi reveneau lui Carol iar restul familiei sale.

Greul crizei economice cădea mai departe pe umerii poporului. În pofida concedierilor din ce în ce mai masive, ministrul de Finanţe afirma că „şomajul industrial este un fenomen aproape necunoscut în România". Un alt fruntaş al P.N.Ţ., D.R. Ioaniţescu declara cu cinism: „şomerii din Bucureşti sînt vagabonzi şi leneşi, iar nu şomeri adevăraţi". Scăderea catastrofală a preţurilor produselor agricole, impozitele excesive pe care ţăranul era obligat să le plătească, împrumuturile cu dobînzi cămătăreşti creau o situaţie îngrijorătoare la sate. Pînă şi unii economişti burghezi ai vremii recunoşteau că deficitul real la un hectar de pămînt cultivat era de 2 273 lei. Aceasta nu-l împiedica însă pe cel mai mare latifundiar al ţării, Carol II, să dea astfel de explicaţii pauperizării sătenilor: „ţăranul a cheltuit prosteşte, nici măcar pentru ridicarea nivelului cultural al casei sale".

În imposibilitate de a rezolva problemele economice şi sociale existente şi intrînd într-un conflict din ce în ce mai accentuat cu suveranul, ca rezultat al tendinţelor autoritare manifestate de ambii preopinenţi, Maniu a demisionat în ziua de 8 octombrie, la mai puţin de patru luni de la constituirea cabinetului.

Orgolios, liderul ţărănist a încercat să escamoteze adevăratele cauze: „Maniu ţine să se ştie că se retrage din motive de sănătate", nota, nu fără maliţiozitate, Iorga.

(Va urma)

DOCUMENTE DIN ARHIVELE GERMANE

Partidele politice şi veleităţile lui Carol II

Lupta dintre partidele politice burgheze pentru acapararea puterii, în anii 1930-1932, timp în care amestecul regelui a devenit evident, a fost înregistrată şi comentată nu numai de către oamenii politici români, ci şi de către diplomaţii străini prezenţi în ţara noastră.

Pentru cititorii *Magazinului istoric* reproducem mai jos extrase din rapoartele trimise la Berlin de diplomaţii germani acreditaţi la Bucureşti. Ministerul german al Afacerilor Externe era astfel informat cu privire la unele evenimente politice din România, petrecute între iunie 1930 - martie 1932. Relatările se referă, în special, la raporturile lui Carol II cu partidele politice şi la veleităţile regelui de a-şi instaura dictatura personală.

* * *

Legaţia germană
Bucureşti
x 500

Bucureşti, 10 iunie 1930

„De la actul legislativ din ianuarie 1926 care anula prinţului moştenitor de atunci al României, Carol, dreptul de succesiune la tron, problema înapoierii sale şi a repunerii în situaţia anterioară n-a ajuns la o rezolvare deplină. Pe fundalul luptelor dintre partide apărea tot mereu problema lui Carol [...]. Cînd acest lucru s-a întîmplat [restauraţia], a fost aproape pentru toţi o surpriză, probabil şi pentru guvern [...] faptul însuşi, al reîntoarcerii a fost opera unui număr foarte restrîns de complici. Printre civili poate fi numit în această privinţă Manoilescu, fostul secretar de Stat din guvernul Averescu [...] Printre militari, în afară de prinţul Nicolae şi ataşatul militar român la Paris, poate fi privit ca responsabil principal fostul ministru de Război [...] Cihoski. Maniu, şi de asemenea Madgearu, din considerente financiare au privit lucrurile ceva mai deosebit. În supraevaluarea propriei lor puteri, după cum se pare, ei s-au gîndit să readucă pe Carol în România într-un moment ce le-ar fi convenit, în primul rînd ca regent pentru fiul său. Abia cînd evenimentele s-au precipitat au socotit că era înţelept să se identifice acestui scop (proclamarea lui Carol ca rege — n.r.) şi să-l reclame pentru ei. Aşa poate fi înţeles faptul că prinţul Carol, pînă la urmă, a fost proclamat rege de un guvern Mironescu, format ad-hoc, în timp ce Maniu şi Madgearu figurau în această chestiune numai ca simpli deputaţi. [...]

Domnul Vintilă Brătianu, împreună cu cîţiva prieteni apropiaţi, a rămas în vechea citadelă liberală şi de acolo aruncă fulgere împotriva noului rege şi împotriva guvernului care l-a readus. Tot mai mult începe să se arate o criză în lagărul liberal. Fiul lui Ionel Brătianu [...], Gheorghe Brătianu, a fost exclus din partid pentru că are o atitudine pozitivă faţă de noul rege [...]. După toate presupunerile, însă, marea necunoscută se află chiar în persoana regelui Carol...

Mutius“

(Arhivele Statului, Bucureşti, Colecţia microfilme S.U.A., rola 16, T 120-3961/ C 115706-710; Auswärtiges Amt. K 359)

* * *

Bucureşti, 17 iunie 1930

Raport politic

„Cel de-al doilea cabinet Maniu, anunţat telegrafic după ce Maniu se retrăsese, după cum se ştie, cu vechiul său cabinet, cu ocazia sosirii neaşteptate a lui Carol, s-a constituit pe căi ocolite şi nu fără anumite greutăţi. După ce cabinetul Mironescu — format ad-hoc numai pentru proclamarea regelui — se retrăsese odată cu îndeplinirea sarcinei sale, regele intenţionase să alcătuiască un guvern de concentrare, în care să fie reprezentate pe cît posibil toate partidele ţării. Realizarea acestei idei [...] se lovea de faptul că regele voia să păstreze Parlamentul care îl proclamase ca suveran, evitînd noi alegeri [...] De aceea, n-a rămas altă ieşire decît să se încredinţeze din nou lui Maniu alcătuirea guvernului dar, de data aceasta, renunţînd la intenţia de a avea un cabinet de concentrare. Maniu a rezolvat această sarcină pusă lui la 13 crt. chiar în aceeaşi zi,

negreşit nu fără mari dificultăţi cu însuşi partidul lui. Pentru că, cu această ocazie, a reapărut mai acut vechea opoziţie bazată pe componenţa Partidului Naţional-Ţărănesc, anume între naţionali şi ţărănişti [...]. Schimbarea cea mai remarcabilă (în noul cabinet — n.r.) este desigur cea din Ministerul de Finanţe şi cel de Comerţ, cel dintîi trecînd din nou asupra d-lui Popovici [...] — nu fără regretul d-lui Madgearu — în timp ce acesta a trebuit să se mulţumească cu Ministerul Comerţului, în momentul de faţă mai puţin important. Apoi trebuie luată în consideraţie, pe lîngă scoaterea lui Răducanu din funcţia de ministru al Muncii, şi a lui Mirto din funcţia de ministru al Comerţului, încredinţarea Ministerului de Comunicaţii d-lui Manoilescu, căci acesta, ţinînd seama de prietenia lui personală cu regele Carol [...] este, desigur, chemat să joace de acum înainte un rol special în Partidul Naţional-Ţărănist şi în guvern...

Mutius"

(Arh. St., Buc., Colecţia microfilme S.U.A., rola 15, T 120-3960-C 115224-115257; Auswärtiges Amt. Abteilung II, Politisches Archiv, K 355-C 115225-115227)

* * *

Legaţia germană din Bucureşti — *Bucureşti, 7 octombrie 1930*

Raport politic

„M-am referit deja în raportul meu de mai înainte la raporturile dintre regele Carol şi actualul guvern [...] Acest conflict pare să ducă în aceste zile la schimbarea guvernului Maniu. Acesta şi regele nu pot conlucra bine împreună. Se pare că suveranul vrea să aplaneze conflictul din interiorul guvernului, de exemplu, cel dintre Manoilescu şi Madgearu, direct prin evitarea lui Maniu [...] Formal, se spune că demisia lui Maniu ar fi în legătură cu starea sănătăţii sale. Acest pretext însă nu este nicăieri luat în serios şi actuala criză se înfăţişează oarecum ca o luptă pentru putere între Maniu şi rege. [...] Maniu crede că este puternic şi vrea să dovedească aceasta regelui prin demisia sa. Suveranul, la rîndul său, apreciază favorabil şansele sale şi încearcă în orice caz să iasă din cercul Partidului Naţional-Ţărănesc [...] Dacă regele, de aici înainte, cum este de presupus, merge mai departe de drumul său, poate uşor să ajungă pînă acolo [... încît] să guverneze, cel puţin temporar, cu mijloace extra-parlamentare".

(Arh. St., Buc., D.A.C., Colecţia microfilme S.U.A., rola 14, T 120-3959-C 114662-114664; Auswärtiges Amt. Abteilung II, Akten betreffend innere Politik-Parlaments- und Parteiwesen K 352)

* * *

Bucureşti, 6 aprilie 1931

Raport politic

„Sesiunea de iarnă a Parlamentului român, încheiată la 1 aprilie a.c., a rezolvat în ultimele zile o serie întreagă de propuneri guvernamentale. Dintre ele, cea mai importantă a fost propunerea ministrului de Finanţe despre cea de-a doua tranşă a împrumutului, care, după cum era de aşteptat, a fost acceptată fără rezerve. Modul de lucru al Parlamentului din ultimele zile a provocat, adesea, în opinia publică o critică aspră, deoarece acesta a rezolvat în prea mare grabă şi într-un mod aproape lipsit de spirit critic numeroase propuneri.*

În ultima zi a sesiunii Parlamentului s-a ajuns la un incident penibil [...] cu ministrul Comerţului, Manoilescu, care adusese o propunere privind vînzarea, respectiv cumpărarea unei fabrici de nitrogen [...]. Această propunere a fost mai întîi respinsă, la care Manoilescu a răspuns cu demisia [...] Deoarece regele n-a vrut să aprobe venirea la Ministerul de Comerţ a unei alte persoane propusă de preşedintele Consiliului de Miniştri, Mironescu, demisia lui Manoilescu a avut ca rezultat că, după două zile de încercări de reconstituire fără succes, întreg cabinetul Mironescu şi-a dat demisia, care a şi fost acceptată de rege [...].

Alcătuirea noului guvern va fi mai întîi încercată de plenipotenţiarul român de la Londra, dl. Titulescu, fost ministru de Externe în ultimul cabinet Ionel Brătianu şi ministru de Finanţe în guvernul condus de Averescu, şi care a fost chemat aici telegrafic cu sarcina de a alcătui guvernul.

(Continuare în p. 95)

* Este vorba de „împrumutul de stabilizare", contractat de statul român în februarie 1929 cu un grup de bănci internaţionale. La 10 martie 1931, a fost obţinută a doua tranşă a acestui împrumut, în valoare de 53 milioane dolari.

AMAZOANE ALE VĂZDUHULUI

V. FIROIU

Membru al Asociației internaționale
a istoricilor de aviație

În satul Aurel Vlaicu (fost Binţinţi), trăieşte o femeie, azi aproape septuagenară — Valeria Rădulescu. Cîţi vor fi ştiind că dînsa este prima româncă ce s-a înălţat în văzduh şi poate întîia în lume. Împreună cu fratele său mai apropiat ca vîrstă, Ion şi un coleg de la liceul din Orăştie, Aurel Vlaicu îşi construise cel dintîi planor. Planorul, botezat GÎNDACUL, fusese tras mai întîi de flăcăii satului cu funiile, pe izlazul din lunca Mureşului, apoi de cai. Valeria urmărea cu fireasca mirare a vîrstei pregătirile celor mari, dorind să zboare cu aparatul făurit de fratele ei. Rugăminţile sale repetate l-au determinat pe Aurel să-i îndeplinească dorinţa. Astfel, a ajuns Valeria, legată fedeleş în „scorbura" planorului VLAICU 1909, drumeaţă pe căile văzduhului.

Cu fetiţa în cochilie, planorul s-a înălţat „cît şura", lunecînd cale lungă, în lunca Mureşului unde „Orel" îşi făcea experimentele. Iar Valeria a fost la vîrsta de şase ani, eroina care a participat pe cerul patriei noastre la o premieră mondială.*

* * *

*În anul 1912, Elena Stoenescu Caragiani, din Tecuci, atrasă de ceea ce se „petrecea pe cerul lumii", s-a înscris la şcoala de pilotaj a „Ligii Aeriene" a lui George Valentin Bibescu**, care funcţiona pe terenul aflat peste drum de actualul aeroport Băneasa. Prezenţa ei în rîndul aviatorilor a stîrnit vîlvă, iar printre cei ce socoteau aviaţia ca un domeniu rezervat exclusiv bărbaţilor, indignare.*

*Dar nu s-a lăsat descurajată. A continuat să ia lecţii de zbor cu Nicu Capşa*** şi Mircea Zorileanu,**** pe atunci notabile figuri ale aviaţiei. Din păcate, pînă la urmă prejudecăţile au învins. Cei investiţi cu dreptul de a-i certifica aptitudinile şi pregătirea au refuzat să-i acorde brevetul de pilot. Pe atunci, unei femei nu-i era permis să devină aviatoare...*

Perseverentă, Elena Caragiani a plecat în Fran-

* Aşa era numit Aurel Vlaicu de ai săi.

** 1880-1940, pionier aviatic şi automobilist internaţional, a avut brevetul internaţional nr. 20. A fost, între 1931-1940, preşedintele Federaţiei Aeronautice Internaţionale.

*** 1886-1920. A posedat brevetul de pilot nr. 4 în anul 1911. Şi-a pierdut viaţa într-un accident de avion, la Tecuci.

**** 1885-1920. A obţinut brevetul de pilot, în Franţa, în anul 1910. În Bucureşti, pe strada Paris se află un monument ridicat în amintirea acestui aviator aureolat de faptele sale de arme în primul război mondial.

Valeria, sora lui Aurel Vlaicu, la vîrsta zborului cu planorul

Semnătura lui Fédération
Hélène Caragiani

Elena Caragiani deţinătoarea brevetului de pilot internaţional decernat de F.A.I., în anul 1914, la Paris

ţa, unde a depus examenul teoretic şi cel de zbor. La 22 ianuarie 1914 a obţinut brevetul internaţional, atestat de Federaţia Aeronautică Internaţională. Era atunci în preajma vîrstei de 27 ani.

Revenită în ţară, cu toate demersurile pe care le-a făcut pentru a fi utilizată în aviaţie, n-a izbutit să-şi realizeze visul. În 1916 a cerut să lupte pe front sub flamura aviaţiei noastre, dar şi această dorinţă i-a fost refuzată. A participat numai ca infirmieră terestră în cadrul unui spital al Crucii Roşii, alături de marea actriţă Maria Ventura, cu care legase o strînsă prietenie. După război, a funcţionat ca reporteră trimisă de un ziar francez în Mexic, după care, bolnavă de plămîni, a revenit în patrie, stingîndu-se din viaţă la numai 40 ani.

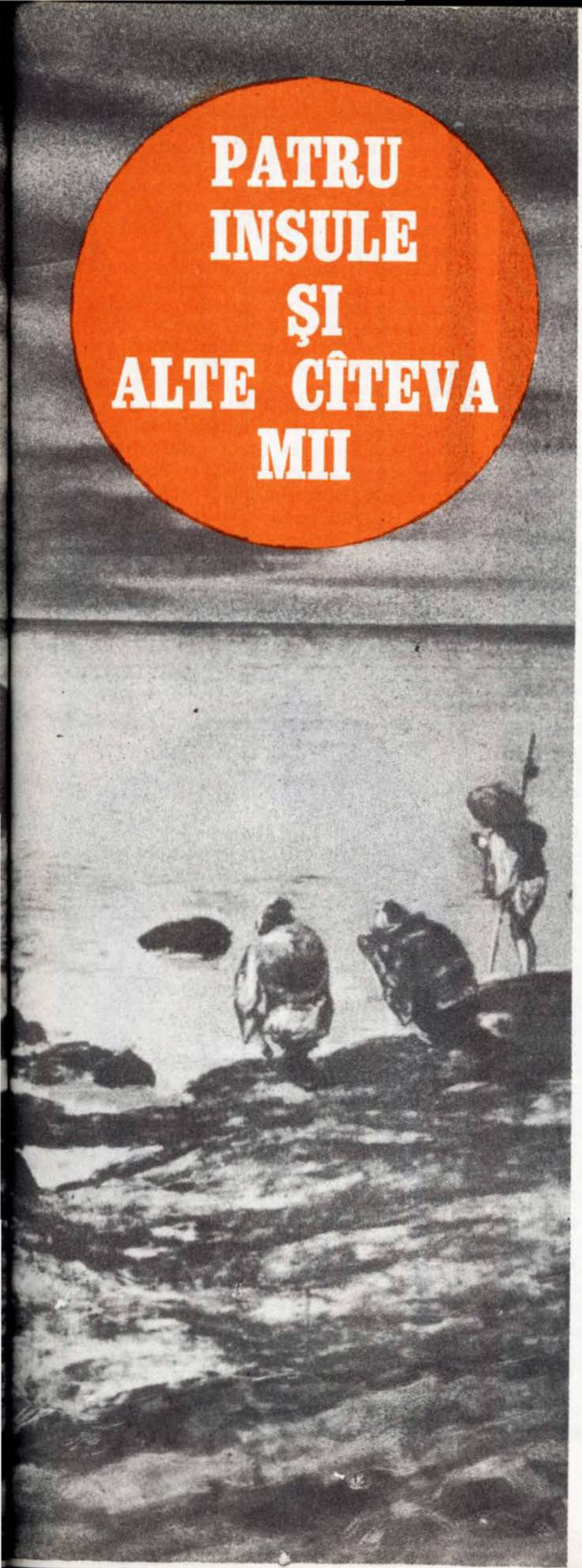

Secvenţe de istorie niponă

N. KOSLINSKI

„Primind poruncă de la zeii mai bătrîni să făurească Japonia, Izanagi şi Izanami — frate şi soră — stînd pe puntea mişcătoare a cerurilor, au aruncat în mare o suliţă cu nestemate De pe suliţa scoasă din apă s-au scurs 4 223 picături, care au devenit tot atîtea insule. Din unirea celor doi fraţi s-au născut apoi locuitorii insulelor, iar din ochiul lui Izanagi, zeiţa soarelui Amaterasu, strămoş nemijlocit al dinastiei imperiale..."

Aşa începe legenda japoneză a populării celor patru insule mari: Hokkaido, Honshu, Kyushu, Shikoku şi a numeroaselor insuliţe care alcătuiesc arhipelagul nipon. Un arhipelag al cărui teritoriu e de 370 000 km². O climă temperată, îndulcită de apele calde ale curentului Kuro Sivo. Coline ondulate, acoperite de verdeaţa unei vegetaţii luxuriante, vîrfuri de munţi vulcanici pe jumătate scufundaţi dar şi ţărmuri deseori întunecate de puternice furtuni oceanice şi zguduite de cutremure, care au năruit periodic munca şi viaţa locuitorilor. O istorie răscolită de războaie interne, stîrnite de clanurile de daimio şi de shoguni, dar şi de lupte de masă pentru menţinerea independenţei.

După o lungă călătorie fără informații

Perioada legendară a țării durează pînă prin sec. V e.n. Pe lîngă o populație rară, albă, venită din părțile Amurului în neolitic, s-au ivit aici triburi mongole, care au avut de înfruntat o altă infiltrație, indoneziană sau malaeză, venită din sud. în 660 î.e.n. Jimnu Tenno (**tehno**=„Rege al cerului"), căpetenie tribală din Kyushu, a năvălit în Hondo (astăzi Honshu), ocupată de triburi mongole, și s-a stabilit în regiunea Yamato, lîngă Golful Osaka, devenind întemeietorul primei dinastii de împărați. Dar „constituirea unui nou tip uman, care să se poată exprima în chip original și să creeze o nouă civilizație"* a durat aproape o mie de ani. Este o lungă călătorie a poporului japonez dinspre izvoarele istoriei sale, călătorie lipsită de informații sigure, în care noii locuitori ai insulelor s-au războit, s-au amestecat și s-au adaptat condițiilor geografice naturale creîndu-și posibilități de trai prin agricultură și pescuit. Pe acești locuitori, anale chineze din sec. I î.e.n. ni-i descriu ca pe niște oameni foarte scunzi și slabi, caracterizare potrivită pentru o populație care, necunoscînd decît tîrziu animalele de povară și meșteșugurile, a fost nevoită să-și procure zilnic, cu propriile sale mîini, o hrană neîndestulătoare și puțin variată.

Primele veacuri ale erei noastre aduc date mai numeroase și mai amănunțite despre Țara Soarelui-Răsare. Japonia trece din legendă în istorie. Către sfîrșitul veacului VI e.n. s-a produs o schimbare însemnată în evoluția vieții japoneze. Lupta pentru existență fusese cîștigată și idealuri morale puteau să-și facă loc, pe lîngă grijile materiale. Budismul sub forma sa optimistă — mahayana — adus din China la 552 e.n. și răspîndit printre meșteșugari, a înlocuit treptat vechile credințe animiste și totemiste legate de cultul **shinto** al strămoșilor, apărînd ca o religie a supunerii și milei, a păcii, a nemuririi individuale. Autoritatea de stat, reprezentată prin prințul Shotoku Taishi, regent pe timpul împărătesei Suiko (592-621), a sprijinit din răsputeri noua credință, care făcea din umilință și ascultare o virtute. Instaurarea budismului a fost asigurată o generație mai tîrziu prin marea reformă Taika (645). Tot atunci împăratul Tenși („Fiul cerului") a reorganizat administrația politică și economică a țării după modelul chinez, transformînd asociația de clanuri primitive într-o monarhie feudală.

Sclavagismul fusese puțin răspîndit în Japonia, majoritatea cultivatorilor depinzînd de conducătorii triburilor. Prin reforma Taika, pămîntul a trecut în proprietatea statului, iar locuitorii au devenit oameni liberi — **komin** — cărora li s-au atribuit loturi limitate de pămînt. Dar sărăcirea țăranilor, prin creșterea continuă a rentei funciare și întărirea concomitentă a puterii locale a nobilimii a dus, treptat, la înlocuirea sistemului loturilor prin marea proprietate privată asupra pămînturilor. Moșiile constituite astfel începînd din veacul VIII au prilejuit totodată trecerea puterii locale în mîna marilor proprietari **daimio.** La 1192, Yoritomo, nobil din familia Minamoto, a constituit la Kamakura o autoritate militară independentă **(bakufu),** căreia împăratul i s-a supus, conferind lui Yoritomo titlul de Tai Shogun (generalissim).

Shogunatul a devenit de atunci sistemul de guvernămînt al Japoniei feudale pen-

„Femeie ducînd un cal de căpăstru". Stampă japoneză din sec. XVIII

* Will Durant, **Istoria civilizației,** vol. III.

„Țesătoarele", imagine datorată pictorului nipon Moronobu (1681)

tru aproape șapte secole. Principalele clanuri nobiliare — Minamoto, Hojo, Ashikaga — au purtat sîngeroase războaie interne pentru conducerea statului. Numărul războinicilor de profesie, întreținuți de birurile feudale, a crescut simțitor.

Idealul cavaleresc european medieval și-a găsit corespondentul în principiile **Bushidoului** („Calea cavalerului"), cod de onoare al **samurailor** — purtători de spadă — care disprețuiau cultura, artele și profitul, dar slujeau cu lealitate stăpînul sau cauza de care se legau.

Sistemul economic, organizarea statului, cultura și idealurile religioase, toate adaptate după civilizația chineză, au făcut din Japonia veacului XIII o țară în pas cu dezvoltarea generală a societății feudale din Asia.

Orez autohton și arme de foc străine

3 500 corăbii cu aproape 100 000 oșteni porniră, în anul 1274, din porunca hanului Kubilai, stăpînul mongol al Chinei, să cucerească insulele nipone. Se stîrni însă un „furtunos vînt divin", **kamikaze** — relatează analele japoneze — care scufundă cea mai mare parte a corăbiilor dușmane, iar soldații care scăpară cu viață fură luați în sclavie.

După două secole și jumătate, alți străini, de data aceasta pe cale pașnică, ajunseră în Japonia. Asvîrliți de furtună pe țărmul Insulei Kyushu în **1542**, portughezii lui Fernao Mendez Pinto duseră în Europa vestea despre bogățiile din Cipangu (denumire dată insulelor japoneze în epoca marilor descoperiri geografice). Spre arhipelagul nipon se îndreptară, șapte ani mai tîrziu, misionari creștini ai călugărului iezuit François Xavier, apoi corăbieri spanioli, englezi și olandezi, aceștia din urmă obținînd chiar o factorerie permanentă (reprezentanță comercială cu depozite de mărfuri) în rada Nagasaki, pe mica Insulă Deshima.

Europenii fură inițial bine primiți de feudalii japonezi. În răstimp de o generație comunitatea creștină ajunse să numere 150 000 membri. Dar ceea ce atrase mai mult pe japonezi fură mărfurile aduse de corăbieri și îndeosebi armele de foc, pînă atunci puțin cunoscute în insule.

La data primelor contacte cu europenii, economia japoneză, în întregime agricolă, se baza în special pe cultura orezului. Orezul era etalonul valorilor și principalul mijloc de schimb. Servitorii și samuraii erau plătiți cu orez. Impozitele erau și ele achitate în orez. Tot cu orez, țăranii cumpărau peștele cu care erau nevoiți să îngrașe pămîntul. Dar prin munca fără răgaz pretinsă de **daimio,** și prin impozite legiferate în edicte, „Aproape întreaga producție a țăranilor ajungea sub formă de biruri în mîinile feudalilor" — scrie istoricul japonez Goro Hani.

În aceeași epocă, sec. XVI, se situează și încercările de a realiza centralizarea autorității de stat. O primă tentativă a fost făcută în **1571**, de un nobil mai mărunt, Oda Nobunaga. După moartea acestuia, încercarea de unificare fu reluată de Toyotami Hideioshi — contemporan cu Mihai Viteazul; Toyotami Hideioshi, deși ajuns shogun fără consimțămîntul împăratului, fu supranumit de contemporanii lui datorită realizărilor sale, **Taiho** („Mare rege"). Hideioshi izbuti să supună clanurile marilor feudali din Honshu și Kyushu și să expulzeze din țară pe aventurierii care trăiau de pe urma războaielor civile. Victoriile militare îl făcură însă să se încreadă într-o idee politică mai vastă. El întreprinse, în 1592, o debarcare în Coreea, dar „o navă de fier" a coreenilor (avînd, probabil, un înveliș metalic) scufundă corăbiile japoneze. Alte două tentative dădură și ele greș. „Hideioshi a vrut

să soarbă oceanul într-o scoică", spuse suveranul Coreei, referindu-se la disproporția dintre țelul urmărit de japonezi și mijloacele de care dispuneau.

Lui Hideioshi, mort în 1598, îi urmă Yeyasu, „marele shogun", care încheie șirul celor trei înfăptuitori ai statului centralizat și absolutist japonez. Cu o ultimă bătălie, în care 40 000 soldați rămaseră pe cîmpul de luptă și prin cucerirea castelului de la Osaka, unde fiul lui Hideioshi își făcu **seppuku** („harakiri"), Yeyasu puse capăt îndelungatului război feudal și întemeie ultima dinastie de shoguni, Tokugawa.

Socotind amestecul de budism și shintoism drept cea mai potrivită credință pentru o guvernare unitară și autoritară, Yeyasu porunci, în 1613, expulzarea predicatorilor creștini și distrugerea bisericilor lor. De altminteri, era îndreptățit să creadă că în urma misionarilor creștini aveau să se arate conchistadorii. Ideea călăuzitoare a politicii sale de a opri pătrunderea creștinismului, dar nu și de a interzice comerțul cu străinii, fu însă deformată de unul din succesorii săi, shogunul Iemitsu care, în 1636, exterminînd pe ultimii creștini, interzise tuturor japonezilor să mai părăsească țara și închise accesul străinilor în Japonia. Izolare voită, justificată în parte de insuccesul aventurii externe, de sîngeroasele războaie cu arme de foc, dar și de dorința de a păstra intacte relațiile economice interne, care asigurau curții shogunale și marilor **daimio** stabilitatea puterii și averilor. Epoca de izolare a Japoniei avea să dureze aproape 250 ani.

Argumentul străinilor: gurile de tun

În tot acest răstimp, forțele de producție, ținute departe de progresul mondial al civilizației, se dezvoltară foarte încet. Mișcările țărănești luară proporții mai ales în veacul XVIII: marea răscoală a țărănimii din nordul Insulei Kyushu, o mișcare de amploare în Kanto, numeroase alte răscoale în diferite zone ale țării. Pe de altă parte, tot mai frecventele apariții militare ale europenilor în preajma insulelor nipone îngrijorară și ele vîrfurile clasei conducătoare. Menținerea echilibrului intern și a politicii de izolare devenea din ce în ce mai dificilă.

În 1853, patru nave americane conduse de comodorul Matthew Perry intrară în Golful Yedo, urmărind să obțină deschiderea pentru comerț a unor porturi japoneze. Un an mai tîrziu shogunul acceptă să semneze un tratat, care deschidea comerțului american porturile Shimoda și Hakodate. După alte șase luni, englezii, apoi rușii și olandezii obținură privilegii similare.

Amenințați de mișcările interne și de pretențiile tot mai mari ale străinilor, **daimio,** apărătorii sistemului feudal japonez, încercară să se mențină, consolidînd puterea shogunală și opunîndu-se pătrunderii europenilor și americanilor. Astfel, în 1863, daimioul din Kyushu fortifică circulata Strîmtoare Shimonoseki și deschise focul asupra cîtorva nave europene. O corvetă americană forță strîmtoarea și nimici rezistența japoneză. La fel procedară și englezii, bombardînd portul fortificat Kagoshima. În fața tunurilor dezlănțuite ale marilor puteri, shogunul fu silit să cedeze.

Dar partizanii reformelor în structura politică și economică internă a țării, pregătind „Marea schimbare" din 1868, porniră în cele din urmă ostilitățile împotriva ultimului shogun, Keiki. Învins pe cîmpurile de luptă, Keiki depuse puterea și împăratul concentră întreaga autoritate politică în mîinile sale. Părăsind Kyoto, vechea capitală, împăratul Mutsu Hito se stabili la Yedo — numit de atunci Tokio — inaugurînd epoca Meiji (1868-1912).

Această „revoluție" făcută „de sus" nu a însemnat însă răsturnarea clasei conducătoare. Formele seculare de organizare economică și socială n-au fost desființate, ci adaptate stadiului contemporan al civilizației dinamice și înaintate a Europei. Dacă marea nobilime **daimio** își pierdu independența, ea formă, în schimb, vîrfurile partidelor de guvernămînt. Dacă samuraii fură lipsiți de dreptul tradițional de a purta spada — simbolul lor de castă — ei deveniră ofițeri ai noii armate imperiale, organizată după model german și francez. Marile latifundii își schimbară stăpînul, trecînd de la nobili la împărat.

În 25 ani de epocă **Meiji,** partizanii reformelor aduseră specialiști englezi pentru construcții de căi ferate, rețele telefonice și nave militare, juriști francezi pentru unificarea codurilor locale, medici germani pentru organizarea de spitale și a igienii publice, americani pentru crearea unui sistem de învățămînt de toate gradele și, în special, pentru stabilirea unui sistem financiar modern. Noile structuri dezvoltară clasa nouă a burgheziei, ale cărei drepturi fură înscrise în prima Constituție (1889), urmată de deschiderea primului Parlament japonez.

.....

Poporul nipon a trăit, în secolul nostru, anii de zbucium ai multor aventuri militare, dramatismul lor culminînd cu participarea Japoniei, alături de Germania hitleristă și Italia mussoliniană, la marea conflagrație a secolului XX, cel de-al

doilea război mondial*, al cărui final a însemnat Țara Soarelui-Răsare cu stigmatul ciupercii bombei atomice. Realizările postbelice ale țării în modernizarea vieții urbane, în tehnică, în cercetarea științifică, avîntul forțelor democratice progresiste, impun reconsiderarea fenomenului japonez de azi în complexul contradicțiilor istoriei contemporane.

* Un fenomen tipic pentru această perioadă l-au constituit piloții sinucigași — așa numiții **kamikadze.** Într-un număr viitor vom publica jurnalul unuia dintre acești voluntari ai misiunilor fără întoarcere.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Histoire de la civilisation, vol. III, Will Durant (trad. Charles Mourey, Payot, Paris, 1937); **Istoria poporului japonez,** Goro Hani, Ed. Politică, București, 1964; **Atlasul istoric Kinder-Hilligermann,** ed. franceză, 1964; **Navigatori ruși în jurul lumii,** N. Nozicov, Ed. de Stat, București, 1950.

MINAMOTO ÎMPOTRIVA LUI TAIRA

Două capitole din Heike Monogatari în Arhivele Statului, din București

MARIA SOVEJA

În Japonia, în a doua jumătate a secolului XII, înainte de instaurarea shogunatului, două celebre familii de nobili — Taira și Minamoto — înrudite cu împăratul, își disputau întîietatea. Influența neamului Taira era resimțită mai cu seamă în părțile apusene ale țării, în vreme ce Minamoto se bucura de sprijinul regiunilor răsăritene.

Lungă și încrîncenată a fost lupta dintre acești aristocrați niponi. Consemnată în Heike Monogatari *(„Povestirile lui Heike"), cronică în versuri, recitată de obicei cu acompaniament de biwa (un fel de lăută cu patru coarde), ea constituie subiectul uneia din creațiile literare cele mai remarcabile ale perioadei Kamakura (1192-1333).*

Taira, nobili bine văzuți la curte,

Manuscrisele japoneze din Arhivele Statului (București) sînt ornamentate cu miniaturi: cruntă a fost înfruntarea dintre cele două dinastii de nobili niponi...

au cîștigat bunăvoința împăratului, asigurîndu-și ranguri și onoruri. Unul dintre membrii familiei Kiomoro — a devenit chiar prim ministru.

Minamoto au fost, în schimb, neîntrecuți în arta mînuirii armelor. Iar în timpul războiului de la Hôgen (1156) s-au crezut atît de puternici, încît au încercat să ia locul dinastiei imperiale, Fujiwara. Dar, trei ani mai tîrziu, membrii cei mai importanți ai familiei au fost omorîți și exilați, iar partizanii lor, împrăștiați. Cel mai viteaz Minamoto, pe nume Yoritomo, a scăpat însă cu viață și a fost osîndit la surghiun.

Înainte de a muri, Kiomoro a spus alor săi: „Nu aduceți jertfe lui Buda, pe mormîntul meu, ci tăiați capul lui Yoritomo și spînzurați-l deasupra mormîntului." Căci Kiomoro a fost un om prevăzător.

În exil fiind, împreună cu fratele său, Yoshitsun, Yoritomo a strîns o armată de oameni ce-i erau fideli și a pornit să-i nimicească pe adversarii săi, Taira. Autorul cronicii povestește cum, ieșindu-i în cale o prăpastie, Yoshitsun a aruncat în ea doi cai — unul murg, reprezentîndu-l pe Taira, și unul alb, simbolizîndu-l pe Minamoto — pentru a vedea dacă trecerea dincolo de prăpastie va fi norocoasă; caii scăpînd cu viață, Yoshitsun s-a năpustit cu samuraii săi, ca o vijelie, asupra dușmanilor, omorîndu-le conducătorul, pe temutul Tadamori. Speriați, Taira au părăsit capitala, Kyoto, luînd cu ei pe împărat — un copil — Anteoku. Ultima încleștare a avut loc pe mare, la Danoura, încheindu-se cu victoria lui Yoritomo și moartea tuturor membrilor familiei Taira.

În Heike Monogatari toate aceste bătălii sînt zugrăvite viu și amănunțit. Strigătele războinicilor, șuieratul săgeților, îndemnurile conducătorilor către oșteni, faptele și gesturile eroilor — totul e redat într-un stil care amintește de Iliada lui Homer.

Două din manuscrisele acestui poem, cuprinzînd capitolele I și VII — împodobite cu numeroase miniaturi reprezentînd scene războinice — au fost descoperite la Arhivele Statului din București. Este vorba de un exemplar al acestei scrieri editat la Tokio, în iulie 1849.

...și s-a terminat cu moartea învinșilor

Samuraii — simbolul unui ev mediu japonez care a durat șapte secole

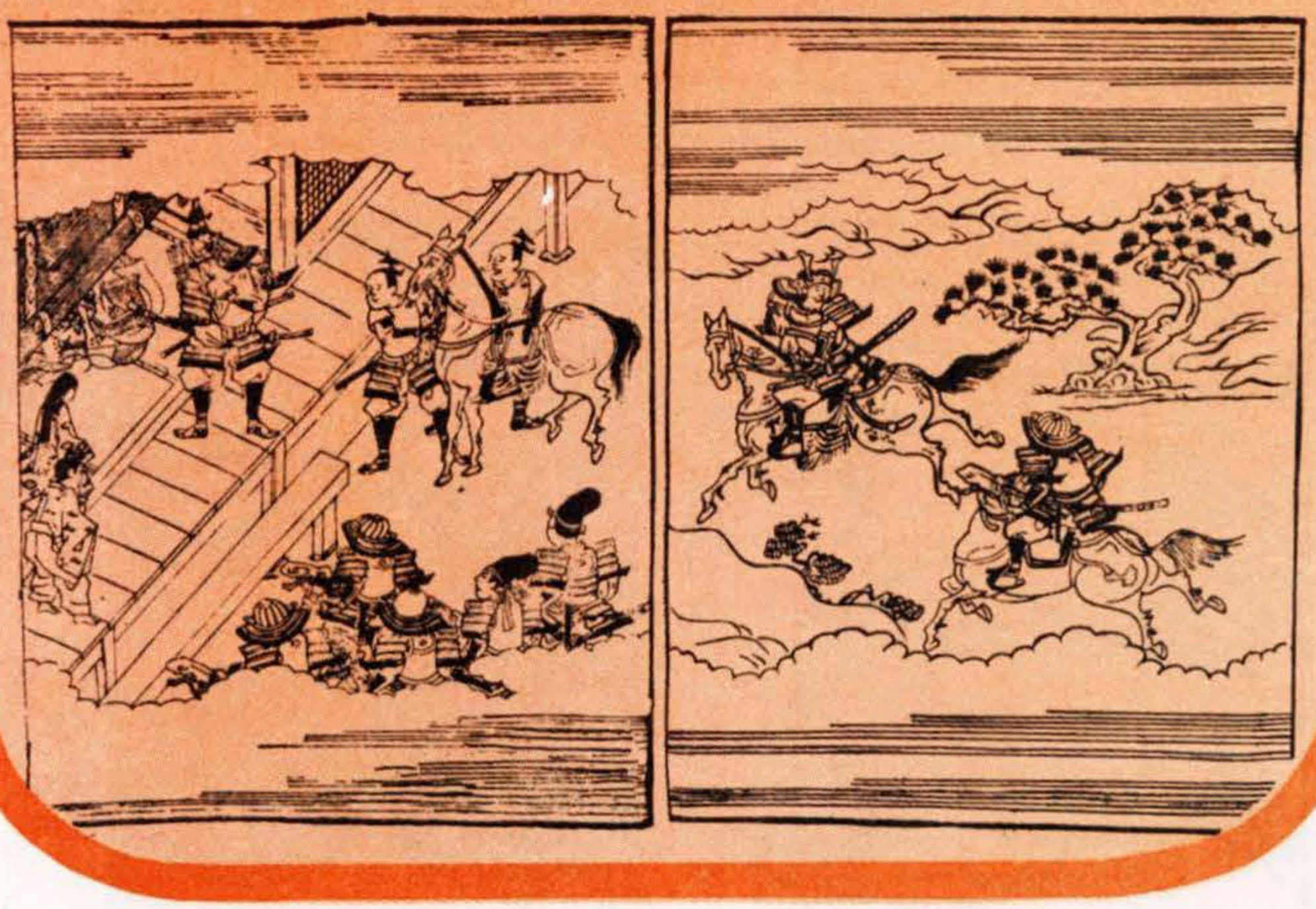

■ Un ciudat măr al discordiei

În 1715, navigatorul englez Clipperton a descoperit o insulă situată în Oceanul Pacific, la 650 mile marine vest de Costa Rica. După ce a examinat-o cu atenţie, exploratorul a hotărît să se abată de la procedeul curent pe atunci şi să nu anexeze noul teritoriu în numele Majestăţii Sale Britanice. După ce i-a citit raportul, guvernul de la Londra a confirmat decizia descoperitorului, căruia i-a făcut însă onoarea de a boteza insula cu numele său.

Neobişnuita comportare a lui Clipperton avea motive temeinice. Insula găsită de el este mai curînd un ostrov arid şi pustiu, avînd o suprafaţă mai mică de 5 km pătraţi. Cel mai înalt punct al solului propriu zis se situează la aproximativ 4,80 m deasupra nivelului mării, astfel încît talazurile îl mătură pe întreaga sa întindere, ori de cîte ori se iscă o furtună. Şi cum furtunile bîntuie pe acolo foarte frecvent, singura salvare pentru un eventual locuitor ar fi să se caţere pe unica stîncă ceva mai răsărită (20 m înălţime), care se află în colţul de sud-est al insulei.

Dar problema de a trăi pe acest colţişor izolat din imensitatea Pacificului nu s-a pus pentru nimeni, nici înainte de scurta vizită a lui Clipperton, nici mai bine de un secol şi jumătate după el. Prin 1855, un om de afaceri francez a aflat însă întîmplător de existenţa insulei şi, fără a pune vreodată piciorul pe ea, şi-a făcut socoteala că acolo ar trebui să se fi format un impunător depozit de guano. Interesul lui faţă de acest excelent îngrăşămînt natural dăruit de păsări, ca şi relaţiile probabil foarte bune pe care le avea cu cercurile conducătoare ale vremii, au determinat guvernul francez să anexeze în mod oficial Insula Clipperton, în 1858.

Dar, din cine ştie ce considerènte, proiectul întreprinzătorului parizian nu s-a materializat niciodată şi minusculul petec de pămînt şi-a continuat obscura lui existenţă. Pînă spre sfîrşitul secolului, cînd un alt businessman, de data aceasta din Statele Unite, a ajuns la o concluzie similară cu cea a confratelui său francez. O călătorie pe insulă i-a confirmat presupunerea. Drept urmare, în vara anului 1897, un cargobot a debarcat pe Clipperton un grup de treizeci de mexicani, bărbaţi şi femei, care s-au apucat imediat să adune îngrăşămîntul. Încărcat cu guano, cargobotul a făcut cale întoarsă, urmînd ca peste cîteva săptămîni să vină un alt vas, pentru a-i repatria pe muncitori.

Abilul businessman a calculat, însă, că beneficiile sale s-ar rotunji simţitor dacă ar economisi cheltuielile legate de această deplasare suplimentară. În consecinţă, mexicanii au fost daţi pur şi simplu uitării. Treizeci de ani mai tîrziu, o navă care trecea întîmplător prin apropierea insulei a cules trei supravieţuitori — două femei şi un bărbat.

Această tragedie a rămas învăluită într-o discretă tăcere. În schimb, conflictul diplomatic iscat de iniţiativa americană a găsit un larg ecou în coloanele presei. Aflînd de expediţia organizată pentru strîngerea îngrăşămîntului, guvernul francez s-a adresat încă din 1897 Curţii internaţionale de la Haga, cerînd ca Washingtonul să-i plătească despăgubiri. La rîndul său, guvernul Statelor Unite a declarat că nu recunoaşte actul de anexiune din 1858 şi că Insula Clipperton îi aparţine acum, de jure *şi* de facto.

Vreme de 34 ani, specialiştii în drept internaţional ai celor două puteri au pledat cu înverşunare în contradictoriu. În cele din urmă, Franţa şi S.U.A. au recurs la un arbitraj care, în 1931, a dat cîştig de cauză celei dintîi.

Doi ani mai tîrziu, însă, cu ocazia unei călătorii efectuate de nava-şcoală JEANNE D'ARC, s-a constatat că singura bogăţie a Insulei Clipperton — depozitul de guano — fusese definitiv epuizată cu aproape patru decenii în urmă. Mărul discordiei se dovedea astfel un cocean uscat şi necomestibil. Iar măruntul ostrov din Oceanul Pacific a rămas, pînă astăzi, la fel de solitar şi pustiu ca totdeauna.

CLUJ 1928: LA TRIBUNALUL MILITAR PROCESUL SINDICATELOR UNITARE

„Sentința a fost pronunțată!...
S-au dat ani grei...
Dar nevătămate au ieșit
din atacul concentrat
Sindicatele Unitare,
înspre nimicirea cărora
s-au îndreptat
rafalele autorităților...
Acuzația a fost înfrîntă
în urma atitudinii strălucite a
muncitorimii conștiente
care, ca un singur om,
a protestat în modul
cel mai energic
în toată țara
împotriva prigoanei,
cerînd cu hotărîre
achitarea în proces
a Sindicatelor Unitare..."

„L-aș denunța ministrului Justiției pe procuror"

Dr. PETRU BUNTA

Procesul judecat, timp de 37 zile, de Tribunalul Militar al Corpului 6 Armată din Cluj, în care fuseseră implicate 76 persoane (conducători ai Sindicatelor Unitare*, fruntași ai Blocului Muncitoresc-Țărănesc, ai Ajutorului Muncitoresc Român***, militanți comuniști și uteciști, numeroși muncitori și intelectuali) s-a soldat cu condamnări care au însumat un total de 150 ani închisoare, 273 ani interdicție politică și amenzi de 715 500 lei.**

Cu toate acestea, „Marele proces comunist" — cum a denumit presa vremii înscenarea de la Cluj — a însemnat un nou eșec pentru autoritățile burgheze în încercarea lor de a stăvili mișcarea comunistă din România.

Dar mai întîi să prezentăm faptele:

Greva a fost un pretext

Primele zile ale lunii mai 1927. Direcția Fabricii de mașini „Phoebus" din Oradea a concediat cîțiva lucrători de la secția motoare. Protestului muncitorilor împotriva acestei măsuri i s-a răspuns de către direcție cu o nouă reducere de personal. Ca urmare, în ziua de 12 mai, muncitorii de la secția motoare au intrat în grevă. În timpul tratativelor, delegații greviștilor au solicitat direcției reînnoirea contractului colectiv de muncă ce expira la 1 iunie. Cererea a fost refuzată categoric, direcția urmărind, de fapt, să înlocuiască contractul colectiv cu un așa-numit „regulament de lucru", în baza căruia patronul fixa după bunul

* La Congresul sindical de la Cluj, din septembrie 1923, la care P.C.R. a participat cu scopul de a întări unitatea clasei muncitoare, conducătorii social-democrați de dreapta, cu ajutorul autorităților burghezo-moșierești, au exclus din congres 135 delegați, reprezentînd mai mult de jumătate din numărul membrilor de sindicat. În octombrie același an, reprezentanții sindicatelor excluse de la lucrările Congresului din Cluj s-au întrunit la București și au hotărît crearea unei noi centrale sindicale, sub denumirea de Consiliul General Sindical Unitar (C.G.S.U.). Sindicatele Unitare, din conducerea cărora au făcut parte mulți comuniști, au activat sub directa îndrumare a P.C.R.

** Blocul Muncitoresc-Țărănesc (B.M.Ț.) a fost creat în toamna anului 1925. De la înființare și pînă în aprilie 1926 a purtat denumirea de Blocul Democrației Muncitorești-Țărănești. „Blocul — — scria organul său de presă **Înainte**, din 5 iunie 1926 — este o formațiune trecătoare de luptă cu scopul concret și imediat de a realiza Frontul unic al maselor, de a le antrena în lupta antioligarhică pe baza unui program minimal". În campaniile electorale pentru alegerile comunale și cele parlamentare, P.C.R. a folosit B.M.Ț. ca mijloc de întărire a legăturilor sale cu masele, pentru înfăptuirea alianței de luptă muncitorești-țărănești.

*** Ajutorul Muncitoresc Român a fost înființat la 22 octombrie 1927, devenind organizație cu statut de persoană juridică prin înscrierea la oficiul notarial al Tribunalului din București. Din conducerea provizorie făceau parte: prof. Constantin Parhon — președinte; L. Ghelerter și Zaharia Tănase — vice-președinți; Victor Aradi — secretar și

Un grup de acuzaţi şi apărători ai lor în procesul de la Cluj

său plac condiţiile de muncă, durata zilei de lucru şi celelalte obligaţii ale lucrătorilor. Muncitorii au reacţionat energic. La 28 mai, greva a cuprins întreaga fabrică. S-a ales un comitet de grevă, iar pichetele speciale au luat sub control intrarea în întreprindere, pentru a se împiedica eventuala folosire a spărgătorilor de grevă. Greviştilor le-au sosit ajutoare materiale din numeroase localităţi ale ţării (Bucureşti, Cluj, Timişoara, Tîrgu-Mureş, Braşov etc.). În adresa conducerii fabricii către Prefectura Poliţiei din Oradea se arăta: „Continuarea lucrului şi angajarea noilor muncitori ni se face imposibil, deoarece foştii muncitori ai noştri şi muncitorii metalurgişti străini înconjurează fabrica cu avanposturi şi prohibe [opresc] muncitorilor intrarea în lucru..." La cererea direcţiei, autorităţile din Oradea au arestat comitetul de grevă şi o parte din membrii pichetelor, trimiţîndu-i la închisoarea Tribunalului Militar din Cluj.

Dar muncitorii nu s-au lăsat intimidaţi: hotărîţi să continue acţiunea pînă la satisfacerea revendicărilor lor, au ales un nou comitet de grevă şi au cerut eliberarea celor arestaţi. Întregul oraş a urmărit cu atenţie şi simpatie evenimentele de la „Phoebus". Astfel, în cea de-a patra săptămînă a grevei, la 25 iunie 1927, între orele 11-12, în faţa Prefecturii judeţului Bihor, s-au adunat vreo 300 delegaţi din toate întreprinderile orădene, cerînd cu energie eliberarea celor arestaţi. Un grup, în frunte cu dr. Eugen Rozvan, pe atunci consilier juridic al Sindicatelor Unitare din Oradea, s-a prezentat prefectului, cerîndu-i să intervină spre a înceta arestările ilegale şi prigoana împotriva organizaţiilor muncitoreşti. În aceeaşi zi, la orele 12, spre a sprijini acţiunea delegaţiei, în toate fabricile din oraş s-a declarat o grevă generală de 15 minute.

Autorităţile au organizat noi represalii, operînd alte arestări. În noaptea premergătoare şi în ziua următoare grevei generale, au fost arestaţi conducătorii organizaţiilor Sindicatelor Unitare şi Blocului Muncitoresc-Ţărănesc din Oradea, în frunte cu Eugen Rozvan. După două zile de detenţiune în arestul poliţiei din Oradea, arestaţii au fost scoşi

---

Nicolae Ionescu — casier; I. Cristescu şi Gheorghe Cristescu cenzori. Conform statutului, scopurile Ajutorului Muncitoresc Român erau: a) ajutorarea muncitorilor intelectuali şi manuali, precum şi a membrilor lor de familie, loviţi de calamităţile naturale sau economice (ajutorarea putea fi efectuată numai în natură: articole alimentare, îmbrăcăminte, cărţi, unelte de muncă, seminţe etc.); b) ajutorarea culturală şi economică a copiilor de muncitori, prin înfiinţarea de tabere de odihnă, cămine de zi, cantine publice etc.; c) ajutorarea şomerilor, sprijinirea lor în găsirea de lucru; d) iniţierea unor cursuri şi conferinţe pentru a populariza principiul ajutorului reciproc.

noaptea din celule, puși în lanțuri și porniți pe jos, sub escorta jandarmilor, spre Consiliul de Război din Cluj. Pentru a nu fi observați de populație, în timpul transportării arestaților, luminile de pe străzi au fost stinse, iar convoiul scos afară din oraș prin locuri laterale. Dar vestea s-a răspîndit cu repeziciune în întregul oraș. Din mijlocul populației s-au ridicat nemulțumiri, s-au format delegații de cetățeni, care au protestat în fața autorităților.

Tribunalul Militar al Corpului 6 Armată din Cluj s-a întrunit de trei ori pentru a judeca căpeteniile greviștilor de la „Phoebus" și pe cei ai Sindicatelor Unitare și Blocului Muncitoresc-Țărănesc. De tot atîtea ori însă, procesul n-a putut fi judecat (în două rînduri pentru că nu s-au prezentat martorii citați, iar a treia oară din cauza unui decret de amnistie publicat tocmai în acea perioadă). Tribunalul nu a sistat, însă, acțiunea.

Arestările efectuate făceau parte dintr-un întreg șir de măsuri luate de autorități pentru a împiedica ascensiunea forțelor democratice în alegerile parlamentare din 1927.

În timpul campaniei electorale, candidații și agitatorii Blocului Muncitoresc-Țărănesc au fost, rînd pe rînd, arestați și transferați la închisoarea din Cluj. Numeroase arestări au fost efectuate în județele Bihor și Satu-Mare. Într-un mare număr de case muncitorești și țărănești au avut loc percheziții, ridicîndu-se cărțile de alegător. În afară de delegații B.M.Ț. au fost arestați 300 țărani bihoreni, simpatizanți ai Blocului. Tribunalul Militar i-a inclus și pe aceștia în același proces cu muncitorii de la Fabrica „Phoebus". Prin aceste arestări se urmăreau, de fapt, două obiective: în primul rînd, intimidarea muncitorimii și, în al doilea rînd, înlăturarea unor adversari politici ce puteau deveni foarte periculoși pentru autorități în timpul alegerilor.

Operația: căminele muncitorești

Un loc de seamă în organizarea și desfășurarea activității mișcării muncitorești din România îl avea, în acea perioadă, rețeaua căminelor muncitorești. Iată de ce atenția organelor respective s-a îndreptat și asupra acestora. Primul pas a fost făcut tot la Oradea. Pretextînd că un tablou ce împodobea de ani de zile unul din pereții localului căminului muncitoresc de aici ar avea „tendință de instigare la răzvrătire", poliția a închis și sigilat clădirea, construită și inaugurată de muncitori la 27 decembrie 1925, rechiziționînd-o apoi pentru un cămin de ucenici. Atunci cînd sindicatele au protestat oficial împotriva procedeului ilegal al autorităților, poliția a făcut o percheziție la căminul muncitoresc, ridicînd registrele de procese verbale care oglindeau activitatea căminului, precum și cărțile și tipăriturile aflate acolo, pe care le-a calificat drept instigatoare. Au fost operate noi arestări în rîndurile comuniștilor și uteciștilor, ale activiștilor Sindicatelor Unitare și B.M.Ț. Organele represive căutau astfel să paralizeze complet activitatea Sindicatelor Unitare și a B.M.Ț.-ului, aflate sub conducerea P.C.R.

„Cazul" Căminului muncitoresc din Oradea a fost și el transferat Tribunalului Militar din Cluj. În referatul șefului Biroului II Informații, din 25 septembrie 1927, în legătură cu închiderea Căminului muncitoresc din Oradea se arăta, între altele: „Organizația muncitorească din Oradea Mare — de la organizație de breaslă, cum a fost organizată, a trecut la organizația comunistă, ce prezintă un mare pericol pentru stat, întrucît numără 4 500-5 000 membri cu tendința de a mai spori..."

În legătură cu noile arestări, Consiliul General al Sindicatelor Unitare s-a adresat printr-un apel maselor muncitoare din România, în care se arăta că situația de la Oradea „nu este ceva nou [...] Vina ei [a muncitorimii orădene] este aceea că s-a grupat într-o organizație economică solidă și a îndrăznit întotdeauna să militeze în mod conștient pentru drepturile sale. Cu ocazia alegerilor ea nu și-a vîndut dreptul de alegător agenților electorali, ci și-a dat votul întotdeauna după propriile convingeri. Guvernul liberal nu a putut tolera acest lucru și a hotărît nimicirea organizațiilor din Oradea, a muncitorilor orădeni conștienți. Un consiliu de miniștri special întrunit s-a ocupat de problema modalităților asupririi muncitorilor din Oradea [...] În România a existat și există pretutindeni prigoană împotriva muncitorilor, dar nu este nicăieri atît de mare ca la Oradea: arestări în masă pentru înmormîntări, arestări în masă pentru botezul copiilor de proletari, arestări în masă din cauza unor greve, iar atunci cînd în acest fel a fost deja îndepărtată [arestată] pătura conducătoare a muncitorimii a urmat sechestrarea ilegală a căminului muncitoresc... Astfel, închisorile s-au umplut de muncitori orădeni..."

„Instigatori" la revoluție

Campania de lichidare a organizațiilor revoluționare ale muncitorimii a continuat prin represalii exercitate asupra celorlalte instituții muncitorești. Un alt „caz" a fost cel de la Cluj. La începutul lunii septembrie 1927, grupul de fotografi muncitori din oraș a organizat o expoziție de fotografii în localul căminului muncitoresc. Toate lucrările expuse trecuseră prin controlul cenzurii. La 10 septembrie, în ultima zi a expoziției, un grup de agenți ai Siguranței au efectuat o percheziție în localul respectiv. Într-un sertar s-a găsit o fotografie necenzurată, decupată din revista **L'Illustration** și a fost declarată corp delict. Sub acest pretext au fost arestați Victor Aradi, organizatorul expoziției, Ștefan Dan, secretarul Uniunii Muncitorilor în Lemn și Kahana Jolan, dactilografa căminului muncitoresc. După patru zile de anchetări și două săptămîni de arest preventiv, împotriva lor a fost deschisă o acțiune judiciară și „cazul" lor inclus de asemenea în „Marele proces comunist".

În noaptea de 11 spre 12 martie 1928, poliția din Oradea a descoperit într-un imobil din Calea Victoriei nr. 24 o tipografie clandestină „în acțiune". Un grup de muncitori pregătea acolo materialele pentru ziarul ilegal **Lenin Követöi** („Adepții lui Lenin"). În momentul descinderii, tocmai se multiplica articolul intitulat **Célkitűzés** („Obiective") semnat de Ernest Neumann-Máthé, material care — după părerea autorităților — „în termeni drastici instigă la revoluție". Printre cei arestați cu acest prilej s-au aflat Arcadie Lénárt, unul din conducătorii organizației P.C.R. din Oradea, tînărul comunist Alexandru Sencovici și alte persoane, aflate cît de cît în legătură cu personalul „tipografiei". Și acest „caz" a fost transferat Tribunalului Militar al Corpului 6 Armată.

Au fost făcute și alte descinderi: la 29 mai 1928, la Librăria „Cultura" din Cluj, de unde au fost ridicate publicații democratice primite din străinătate, apoi la locuința cunoscutului publicist de stînga Victor Aradi, care a fost din nou arestat; același tratament a fost aplicat și proprietarului Librăriei „Cultura". Sub învinuirea de „complicitate" au fost reținuți, printre alții, și Coloman Müller, președintele Sindicatelor Unitare, și Simó Géza, secretar al Sindicatelor Unitare din Tîrgu-Mureș.

După această furie a arestărilor, la 18 august, a fost terminat rechizitoriul care însuma 64 pagini. Procesul a fost fixat pentru ziua de 10 septembrie 1928.

„...Viața m-a condus la teoria comunismului..."

„Dacă m-aș afla în fața unui tribunal civil, rolul meu de apărător s-ar reduce la a denunța ministrului Justiției, pe procuror, care a îndrăznit să alcătuiască un asemenea rechizitoriu..." În acest fel aprecia Dem Dobrescu — președintele Ligii Drepturilor Omului și decanul Baroului avocaților din România — rechizitoriul întocmit de procuror. Aprecierea era pe deplin întemeiată. Rechizitoriul nu reprezenta altceva decît o falsificare grosolană și intenționată a faptelor, o acumulare de acuzații nefondate și jignitoare la adresa celor declarați vinovați. De exemplu, greva declanșată de muncitorii de la Fabrica „Phoebus" din Oradea în sprijinul apărării drepturilor lor elementare era calificată, nici mai mult nici mai puțin, decît un atac direct împotriva „securității statului". D-rul Eugen Rozvan, considerat de autorități drept conducător al grevei, Coloman Müller, președintele Sindicatelor Unitare și alții erau denigrați pentru activitatea lor revoluționară. De fapt, inculpații erau aduși în fața instanței nu atît pentru fapte săvîrșite atunci, cît pentru întreaga lor activitate de militanți ai mișcării muncitorești.

Este semnificativă în această privință și partea din rechizitoriu consacrată publicistului Victor Aradi, pe care acuzarea îl califica drept „un propagandist deosebit de talentat", redactor al publicației **A Jövő Társadalma** („Societatea viitorului"), gazetă obligată de autorități a-și înceta apariția „din cauza propagandei sale împotriva securității statului". „Ca angajat al comitetului local al Sindicatelor Unitare — se preciza în rechizitoriu — a ținut conferințe însoțite de proiecții cu scopul de a trezi interes și simpatie față de Rusia Sovietică. Materialul necesar l-a procurat de la persoane și organizații din străinătate..."

În același fel era prezentat și ziaristul comunist Ernest Neumann-Máthé, arătîndu-se că „împreună cu alți conducători ai organizației comuniste a desfășurat o activitate rodnică în mișcarea comunistă".

Ultimul aliniat al rechizitoriului, plecînd de la faptul că fruntașii „unitarilor" figurau ca inculpați în proces, cerea dizolvarea Sindicatelor Unitare.

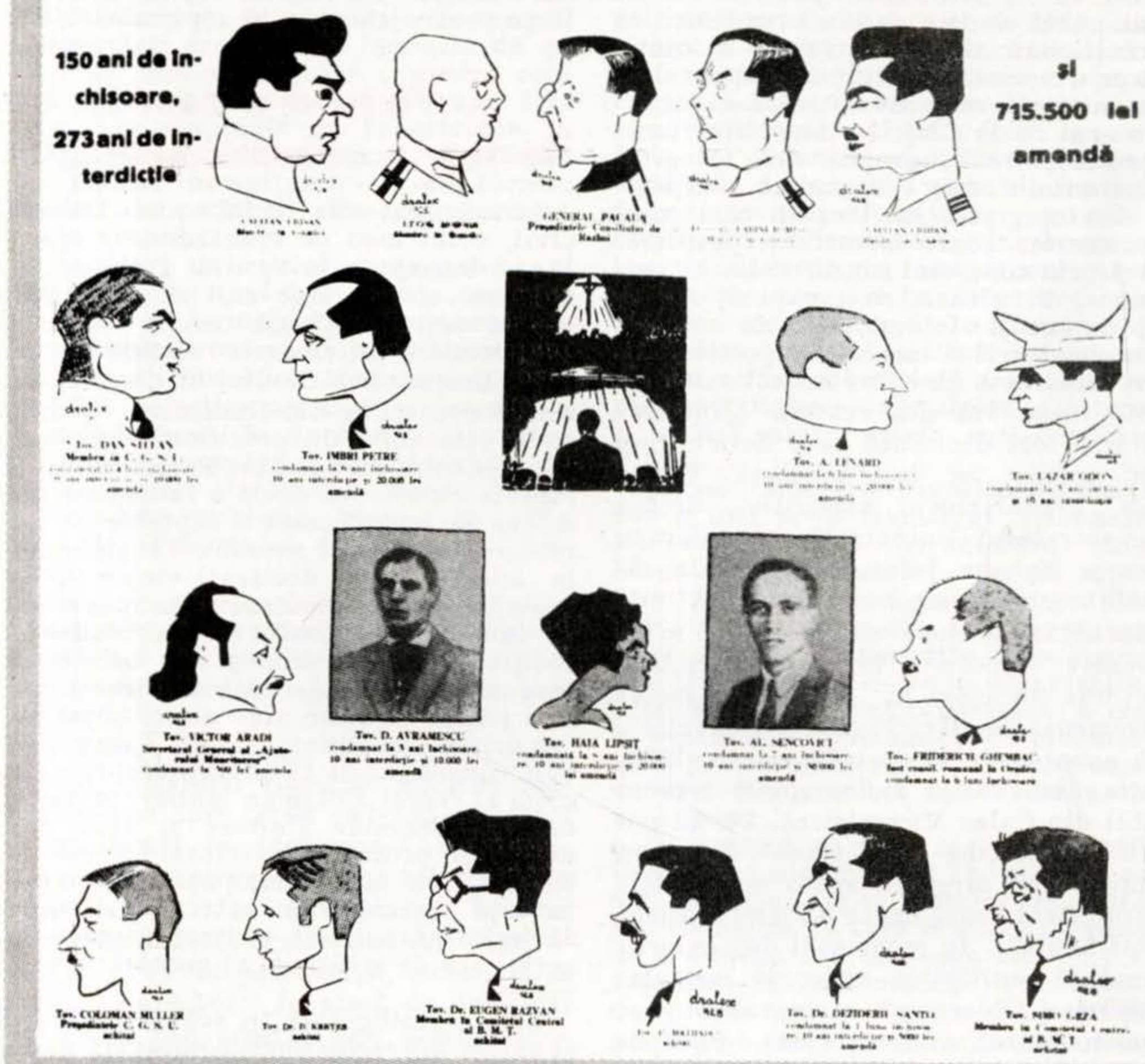

Pagină din ziarul Înainte, *consacrată procesului de la Cluj*

Era evident că reprezentanţii mişcării comuniste şi democratice din România fuseseră trimişi în faţa Tribunalului Militar pentru ca, pe această cale, să se dea o lovitură organizaţiilor ce reprezentau interese vitale ale maselor muncitoare.

În timpul dezbaterilor, muncitorii de la Fabrica „Phoebus" — acuzaţi pentru participare la grevă — s-au apărat arătînd că acţiunile lor au fost legale, determinate de nesocotirea de către conducerea întreprinderii a drepturilor lor — recunoscute chiar de legile atunci în vigoare. Eugen Rozvan, în depoziţia pe care a făcut-o, a demonstrat că greva a constituit un conflict de muncă absolut legal, fapt recunoscut chiar şi de Inspectoratul muncii din Oradea.

Totodată, Eugen Rozvan, ca şi ceilalţi militanţi implicaţi în proces, au respins cu indignare acuzaţiile aduse împotriva organizaţiilor democratice pe care le reprezentau. Referindu-se la Blocul Muncitoresc-Ţărănesc, Eugen Rozvan arăta că „orice muncitor de fabrică, ţăran sărac sau mijlocaş, intelectual, funcţionar public sau comercial, mic industriaş şi mic comerciant poate veni în ajutorul acestei formaţiuni spre a lupta unit şi în mod hotărît împotriva regimului oligarhic de astăzi, impunînd cucerirea tuturor drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti. Această formaţiune [...] e menită să stea în apărarea celor exploataţi şi terorizaţi". Militantul revoluţionar arăta că numeroşi conducători şi membri ai acestei organizaţii au fost persecutaţi, îndeosebi în judeţele Bihor şi Satu-Mare, unde Blocul,

cu ocazia alegerilor, obținuse rezultate dintre cele mai frumoase.

Eugen Rozvan, împreună cu Coloman Müller, au respins energic și acuzațiile formulate împotriva Sindicatelor Unitare. „Aceste sindicate sînt organizații de luptă de clasă ale muncitorimii, activînd în mod legal pe baza personalității juridice, aflîndu-se sub controlul sever al Ministerului Muncii. Prigoana ilegală — spunea Rozvan — dezlănțuită contra lor se datorește intransigenței cu care apără interesele muncitorimii, neadmițînd compromisuri".

Coloman Müller, vorbind despre rolul și activitatea Sindicatelor Unitare, a arătat că, deși ele aveau calitatea de persoană juridică și activau legal, autoritățile au întreprins împotriva lor o prigoană sistematică, tocmai datorită vitalității și muncii lor constructive în interesul celor ce muncesc.

Victor Aradi a scos în evidență activitatea rodnică a organizației Ajutorul Muncitoresc Român. În același timp, acuzații Arcadie Lénárt, Alexandru Sencovici, Ernest Neumann-Máthé, David Avramescu, Haia Lifșitz și Petre Imbri și-au susținut cu demnitate convingerile lor comuniste. „Nu teoria comunismului m-a făcut să devin comunist — a subliniat în cuvîntul său Alexandru Sencovici — ci viața m-a condus la teoria comunismului". Rostind un adevărat rechizitoriu la adresa regimului burghezo-moșieresc, comunistul Arcadie Lénárt a spus: „Bătăile și schingiuirile suferite zile de-a rîndul în temnițele de la Oradea nu au făcut decît să ne întărească convingerea că, orînduirea socială existentă trebuie schimbată"

Torentul solidarității

Înscenarea de la Cluj a stîrnit un puternic ecou în opinia publică. Organizații ale clasei muncitoare au protestat energic împotriva represiunilor declanșate de autorități. Presa revoluționară a demascat conținutul de clasă, reacționar al procesului de la Cluj. Într-un articol cu titlul **Un proces monstruos,** publicat în organul de presă al B.M.Ț. — **Înainte,** din 28 septembrie 1928, se arăta: „Cei 76 de acuzați reprezintă năzuințele și lupta de dezrobire a poporului muncitor. Sindicatele Muncitorești Unitare, a căror suprimare se urmărește prin acest proces, reprezintă... cetatea de rezistență a muncitorimii, împotriva împilării și exploatării capitaliste [...] La Cluj, se judecă libertățile noastre, drepturile noastre cîștigate cu sînge. La Cluj se judecă dreptul nostru la viață, se plănuiește înrobirea deplină a poporului muncitor". La rîndul său, gazeta **Ferarul,** din 28 septembrie 1928 cerea: „În fiecare oraș trebuie să ținem adunări de protest, trebuie să cerem sistarea procesului, punerea în libertate a tovarășilor, amnistie generală pentru cei condamnați..."

La 26 septembrie 1928, o delegație a Sindicatelor Unitare a înmînat șefului guvernului următorul protest: „Domnule prim-ministru, în numele Sindicatelor Muncitorești Unitare din București: metalurgiști, tîmplari, arte grafice, piele, îmbrăcăminte, funcționari, frizeri, brutari, chelneri și C.F.R., precum și în numele muncitorilor din fabrici și ateliere venim să vă supunem următoarele:

La Cluj se judecă 76 muncitori și intelectuali, în majoritatea lor membrii Sindicatelor Unitare, între cari mulți membri marcanți în conducerea sindicatelor noastre.

Muncitorimea din București socoate procesul celor 76 de la Cluj, ca proces al întregei clasei muncitoare din România.

Cei de pe banca acuzării au luptat pentru interesele muncitorimei, așa precum au datoria să lupte toți muncitorii conștienți. Procesul a fost înscenat de Siguranța Generală pentru a servi interesele clasei capitaliste, tinzînd la desființarea Sindicatelor Unitare, singurele organizațiuni legale, economice, care luptă cu hotărîre pentru apărarea intereselor muncitorimei. Clasa muncitoare din România are dreptul și datoria să se organizeze pentru a putea lupta spre apărarea intereselor ei. Piedicile ce i se pun în cale nu o pot opri de la năzuințele și luptele ei.

Cerem cu energie: să se stingă procesul celor 76 luptători ai clasei muncitoare... să se elibereze cei arestați; cerem libertate de organizare, de presă și de întrunire, cerem amnistie generală".

Chiar și presa burgheză a condamnat procesul. Spre pildă, oficiosul din Capitală al Partidului Național Țărănesc scria, la 25 septembrie 1928: „De cîteva zile se judecă la Cluj unul din procesele ciudate, cu care ne-a obișnuit în ultimii ani regimul stării de asediu. Consiliul de Război urmează să bage probabil la închisoare o seamă de oameni, pe cari rapoartele unor agenți de Siguranță — pe cari din păcate îi știe toată lumea cum lucrează — îi acuză de agitații comuniste..."* În timpul procesului, numeroși locuitori din Cluj au asistat la dezbateri. „Interesul față de marele proces din Cluj crește pe zi ce trece — relata un ziar al vremii. Publicul curios a inundat într-atît băncile acuzaților, spațiul dintre avocați și reprezentanții acuzării,

* Era poziția național-țărăniștilor aflați atunci în opoziție și care, în momentul în care au ajuns la putere, au procedat la fel.

încît acuzaţii şi martorii chemaţi pentru depoziţii puteau să străbată doar cu greu mulţimea..."

În apărarea acuzaţilor s-au ridicat cunoscute personalităţi ale vieţii politice şi culturale din România. Numărul martorilor apărării în acest proces s-a ridicat la aproape 500 persoane, printre ei aflîndu-se oameni politici, înalţi magistraţi, profesori universitari, publicişti, personalităţi ca: dr. Kiss Demeter — decanul Baroului avocaţilor din Oradea, dr. Egri Gergely — primarul oraşului Oradea, dr. Şerban Mihai — directorul Academiei agrare, Aurel Pampu — asistent universitar, dr. Vasile Meşter — notar, dr. Erdélyi Ioan — fost ministru, dr. Zosim Chirtop — fost secretar de Stat, dr. Al. Vaida-Voievod—fost prim-ministru, dr. Ioan Papp — preşedintele Curţii de apel, Tiron Albani şi Ion Clopoţel — cunoscuţi militanţi ai Unirii din 1918, Kádár Imre, Tabéry Géza şi Jàmbor Francisc — toţi publicişti.

Fiind invitat ca martor al apărării şi neputînd participa la proces, cunoscutul publicist democrat C.G. Costa-Foru arăta, într-o telegramă trimisă lui Coloman Müller: „Justiţia nu poate pedepsi nici stîrpi ideile şi credinţele; poate însă consacra martiri".

Flagranta încălcare a înseşi normelor stabilite de legile statului burghez a determinat venirea la Cluj şi a unui mare număr de jurişti, care s-au pronunţat în apărarea acuzaţilor. Constantin Vicol, Petre Zissu, Nicolae Stănescu, Vasile Kindriş, Adam Popa, Ilarion Popescu, Toma Dragu, C. Paraschivescu-Bălăceanu, Aurel Lazăr şi Dem. Dobrescu sînt numai cîţiva dintre cei care s-au prezentat şi au cerut respectarea legalităţii. O deosebită impresie a produs intervenţia tînărului avocat comunist Lucreţiu Pătrăşcanu, care în calitate de apărător — bazîndu-se pe o minuţioasă argumentaţie — a spulberat, pur şi simplu, acuzaţiile formulate de instanţa militară burgheză: „Acuzaţiile aduse celor implicaţi în proces — a arătat Lucreţiu Pătrăşcanu — nu sînt decît episoade din lupta de legitimă apărare a clasei muncitoare în faţa ofensivei patronale".

Ampla campanie desfăşurată de clasa muncitoare din România, de presa şi organizaţiile democratice împotriva procesului de la Cluj a stîrnit un mare ecou şi în opinia publică progresistă din străinătate. Pentru susţinerea apărării s-au prezentat ca martori şi personalităţi de mare autoritate din alte ţări: dr. Hertzfeld — avocat berlinez, deputat în Reichstag, consulul german dr. Iosef Kauntz şi alţii; istoricul englez Robert W. Seton-Watson, neputînd lua parte la proces, a trimis o scrisoare primarului oraşului Cluj, citită în timpul dezbaterilor de către apărătorul Vasile Kindriş. „Cu mare surpriză am luat la cunoştinţă că la Cluj a fost arestat dl. Victor Aradi, care trebuie acum să se apere înaintea Tribunalului Militar [...] Vă rog cu insistenţă — scria cunoscutul istoric englez — să binevoiţi a interveni pentru ca să triumfe dreptatea..."

Organizaţia internaţională Liga Drepturilor Omului, care avea în frunte pe Romain Rolland şi pe Albert Einstein, a protestat împotriva arestărilor în masă şi a metodelor folosite de organele represive ale statului burghez român: „Dezbaterile procesului actual din Cluj — se arăta într-o telegramă expediată din Paris, purtînd semnăturile lui Henri Barbusse, ale d-nei Saint Prix, d-nei Severing şi Marcel Wilard — se bazează pe acuzaţii fanteziste. Acest proces este încă un proces de opinie şi un nou atac contra libertăţii de a gîndi. Comitetul pentru combaterea eventualei condamnări a acuzaţilor care nu s-au lăsat aserviţi de dictatura actualului regim, în numele respectului drepturilor omului, pretinde liberarea celor acuzaţi".

Sub presiunea protestelor din ţară şi străinătate, în urma acţiunii energice a acuzaţilor şi a apărătorilor, precum şi a dovedirii falsităţii acuzaţiilor din rechizitoriu, Tribunalul Militar al Corpului 6 Armată a fost nevoit să bată în retragere.

Autorităţile nu şi-au putut atinge principalul obiectiv urmărit prin această înscenare: interzicerea Sindicatelor Unitare. În schimb, furia lor s-a abătut asupra persoanelor implicate în proces. Dintre cei 76 acuzaţi în procesul de la Cluj, tribunalul a condamnat 37 persoane. Printre aceştia se aflau: David Avramescu (3 ani), Haia Lifşitz (8 ani), Alexandru Sencovici (7 ani), Lazăr Ödön (3 ani) etc.

Condamnări aspre, dar — aşa cum au dovedit-o evenimentele din anii următori — departe de a „stîrpi" activitatea înflăcărată a comuniştilor. Cele 37 zile ale procesului au fost un nou prilej pentru comunişti de a demasca teroarea regimului burghez, ipocrizia mult trîmbiţatei sale democraţii.

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

Anunț

Mihail Kogălniceanu avea cea mai bogată bibliotecă din Iași. Fire generoasă, împrumuta adesea cărți amicilor săi. Mulți dintre ei uitau însă să i le restituie. Cînd rafturile bibliotecii au început să prezinte goluri masive, Kogălniceanu a publicat următorul anunț în ziar: „Dl. Mihail Kogălniceanu, care nu poate suferi cărțile desperecheate, roagă prietenii săi ce au asemenea volume de la domnia-sa să binevoiască a veni la locuința d-sale pentru a ridica și restul volumelor rămase".

Grigoraș IONAS,
Ploiești

Încolo... bine!

În timpul luptelor pentru cucerirea Griviței, pe care turcii o apărau cu înverșunare, un ostaș român rănit a fost adus la medic, undeva în spatele primelor linii. Dîndu-i primul ajutor, medicul l-a întrebat:

— I-ați bătut pe turci?

— Bătut! răspunse flăcăul.

— Dar în prima linie cum e?

— Cum să fie? Numai fum și sînge! Încolo... bine!

Andrei CIUREA,
com. Zărnești, jud. Brașov

Vizită

Într-o zi, Sully (1560-1641), ministrul de Finanțe al regelui Henric IV al Franței, a fost vizitat de cîțiva gentilomi. Aceștia l-au asigurat că n-au venit mînați de vreun interes, ci pur și simplu din plăcerea de a-l vedea.

— Așa?! răspunse ministrul. Poftiți...

După care se răsuci și pe o parte și pe cealaltă, pentru a fi văzut cît mai bine. Apoi trecu în biroul său și închise ușa.

Ștefan FOCȘĂNEANU,
satul Soci, com. Pîncești, jud. Bacău

Culoare

Intrînd într-un restaurant, fizicianul André Ampère (1775-1836) ceru un somon.

— 50 de franci? întrebă uimit, după ce consultă lista.

— Da, domnule, răspunse chelnerul, dar priviți ce culoare splendidă are!

— Ai dreptate, replică marele fizician. S-ar putea spune că a roșit din cauza prețului...

Elsa FRENKEL,
București

Ce anume citesc?

În cabinetul de lucru al fizicianului Antoine Becquerel (1788-1878) a dat buzna unul din servitorii săi.

— Domnule, în biblioteca dv. au intrat hoții!

Ridicînd ochii de pe manuscrisul său, savantul a întrebat:

— Și ce anume citesc?

Bujor CONSTANTIN RĂDULESCU,
orașul Gh. Gheorghiu-Dej, jud. Bacău

Logică

Într-una din zile, Scipio Africanul (235-183 î.e.n.) s-a dus în vizită la poetul Ennius (239-169 î.e.n.). Acesta a trimis servitoarea să-i spună că nu este acasă. Deși și-a dat seama că nu-i adevărat, Scipio n-a zis nimic și a plecat.

După o vreme, l-a căutat Ennius pe Scipio. Auzindu-se strigată, gazda i-a răspuns ea însăși:

— Nu sînt acasă!

— Cum poți spune așa ceva? a întrebat poetul. Oare nu-ți cunosc eu vocea?

Atunci Scipio i-a replicat:

— Cînd am fost zilele trecute la tine, eu am crezut-o pe servitoarea ta, care mi-a spus că nu ești acasă. Tu nu mă crezi chiar cînd îți spun eu însumi că nu sînt acasă?

Prof. V. I. OPRIȘAN,
Deva

Preferințe

În anul 1906, G. Sarrien a fost însărcinat cu formarea unui nou guvern francez. Cu această ocazie a invitat acasă, pentru consultări, cîțiva oameni politici, printre care și pe Clemenceau (1841-1929).

În timpul vizitei s-a servit un bufet rece. Văzînd că, dintre oaspeți, numai Clemenceau nu mănîncă nimic, gazda l-a întrebat:

— Dumneata ce dorești, domnule Clemenceau?

— Internele! a răspuns acesta.

...A doua zi, „Tigrul" (cum fusese poreclit Clemenceau) a depus jurămîntul ca ministru de Interne.

M. GRAUR,
București

ALBUMUL DE GRESIE AL SAHAREI

H. DUMITRU

În 1933, locotenentul Brenans, dintr-un regiment de meharişti (cavalerişti pe cămile), executa o recunoaştere în platoul Tassili-n-Ajjer din Algeria, pe atunci colonie franceză. Întinzîndu-se pe sute de kilometri în plină Sahara, la nord-est de masivul muntos al Hoggarului, Tassili-n-Ajjer („Podişul rîurilor", în limba arabă) este străbătut în

In Africa începe domesticirea vitelor mari: un simbol între coarnele boului indică, probabil, că boul a devenit obiect de cult

lung şi în lat de un labirint de culoare cu povîrnişuri repezi, săpate adînc în gresie. Din cursurile de apă care au existat cîndva, justificînd numele acestei zone, nu a mai rămas nici urmă.

Locotenentul Brenans trecea prin locuri unde nu mai călcase pînă atunci picior de european. La un moment dat, ochii i s-au aţintit neîncrezători asupra peretelui de gresie al unui strîmt coridor; în plină pustietate, se ivise brusc o uimitoare mărturie a prezenţei umane. Pe stînca golaşă în care ploaia scobise adevărate grote, se succedau sute şi sute de gravuri şi picturi în culori, înfăţişînd bărbaţi şi femei de toate vîrstele, alături de hipopotami, rinoceri, elefanţi, gazele, struţi, girafe şi alte animale, a căror prezenţă era greu de explicat în mijlocul deşertului. Continuîndu-şi drumul, ofiţerul a putut constata că neaşteptatul album de piatră se întindea pe o distanţă de zece kilometri.

La înapoiere, Brenans a relatat descoperirea sa unui tînăr naturalist, Henri Lhote, care se afla în Sahara de aproape cinci ani, pentru a studia regiunile în care lăcustele îşi depun ouăle. Peste patru luni, ducîndu-se el însuşi în platoul Tassili, Lhote s-a convins că cele povestite de locotenent nu erau un înşelător „miraj al deşertului", ci o realitate dintre cele mai concrete. Înapoindu-se la Paris şi consultînd cîţiva specialişti, tînărul cercetător s-a hotărît să abandoneze ştiinţele naturale pentru a se consacra unui alt obiect de studiu — preistoria Saharei. În prealabil, însă, s-a înscris la Sorbona, unde a urmat cursurile de istorie, etnografie, arheologie şi geografie. La scurtă vreme după susţinerea tezei de licenţă, a izbucnit cel de-al doilea război mondial care, bineînţeles, a dat peste cap toate proiectele proaspătului absolvent.

Abia în 1956, Henri Lhote a reuşit să organizeze prima expediţie ştiinţifică în Tassili. Vreme de 16 luni, fotografii şi pictorii care-l însoţeau au reprodus toate imaginile existente pe imensa „pagină" de gresie. Miilor de clişee li s-au adăugat copiile pe hîrtie de calc, executate cu lupa pentru a se asigura o cît mai deplină fidelitate faţă de conture şi culori.

În 1959, cînd Lhote a expus la Paris releveurile efectuate după frescele sahariene, savanţii s-au împărţit în două tabere inegale: cei care acceptau autenticitatea picturilor rupestre erau în mică minoritate faţă de cei care le negau existenţa sau le atribuiau unei mistificări rău intenţionate. Cum se putea concepe ca într-un punct izolat din necuprinsul pustiu nord-african, să se afle mai multe imagini preistorice decît în peşterile întregii Europe? Cine le stabilise vechimea? Ce garanţii ştiinţifice prezenta autorul descoperirii, un fost naturalist, ajutat de o echipă de mînuitori ai penelului şi ai aparatului de fotografiat?

Treptat, însă, furtuna s-a potolit. Cercetările nou întreprinse au confirmat întru

Oameni scormonind pămîntul în căutare de hrană vegetală

Două fete stau la taifas: cine ar bănui că acest desen cu linii ultramoderne are o vîrstă de 4 000-6 000 ani?

totul ipotezele lui Lhote, privind imaginea şi vîrsta picturilor. Ele aparţin uneia dintre cele mai vechi civilizaţii umane, care a înflorit cu cinci-şase milenii înaintea erei noastre, atunci cînd o bogată vegetaţie acoperea Sahara, cînd animalele de pe cuprinsul ei reprezentau mai toate speciile continentului african şi cînd Tassili-n-Ajjer îşi merita pe deplin numele de podiş al apelor.

De-a lungul miilor de ani, generaţiile de păstori care s-au succedat, adăpostindu-se în grotele din pereţii cheilor, şi-au istorisit viaţa prin imaginile pe care ni le-au lăsat pe gresie. Cele descoperite în 1958 de acelaşi Henri Lhote (130 gravuri şi zece picturi) se numără printre cele mai vechi. Ele datează din „epoca bubalului" — un fel de strămoş al bivolului, care a dispărut ulterior; încă de pe atunci boul începuse să fie domesticit. Un desen îl înfăţişează purtînd între coarne un simbol, ceea ce indică probabil existenţa unui fel de cult al acestui animal. La rîndul lor, vacile din alte „ilustraţii" au ugere de dimensiuni mult superioare celor sălbatice.

Deosebit de interesant este că, în „epoca bubalului" populaţia era alcătuită atît din albi, cît şi din negri, ceea ce înseamnă că aceştia din urmă trăiau pe atunci mai la nord de paralela care marchează astăzi limita de aşezare a locuitorilor de culoare ai Africii. Desenele de la începutul perioadei sînt mai schematice, personajele umane avînd capete rotunde şi hipertrofice, cărora Lhote le-a spus din întîmplare „marţieni". Denumirea a avut un efect neprevăzut, determinîndu-i pe unii autori cu imaginaţie mai înfierbîntată să vadă în aceste figuri... astronauţi sosiţi odinioară de pe alte planete.

Bubalului îi urmează cornutele domestice pe scară largă: este „epoca bovideană" caracterizată prin fresce ample, reprezentînd cirezi cu văcarii lor. Trăsăturile extrem de fine ale oamenilor din picturile acestei epoci l-au făcut pe Lhote să aprecieze că ei ar fi strămoşii neamului peul, stabilit astăzi în Senegal dar imigrat, după cum susţin legendele sale, din zone mult mai septentrionale. Resturi de vetre şi alimente din preajma frescelor au permis, graţie carbonului 14, să se precizeze durata „epocii bovidiene": între mileniile IV şi II î.e.n.

Epoca următoare se caracterizează prin apariţia calului. Dar imaginile îl prezintă ca animal nu de călărie, ci de tracţiune, înhămat la un car cu două roţi, în plin galop. Grafismul seamănă destul de bine cu cel al picturilor rupestre din Creta, ceea ce corespunde relatărilor Egiptului antic, conform cărora, în sec. XIII î.e.n., a avut loc o invazie a „popoarelor mării". S-ar putea ca unii dintre năvălitori, respinşi, să se fi îndreptat spre Podişul Tassili, aducînd caii în existenţa populaţiei locale.

Dar tot pe atunci încep să se facă simţite efectele secetei care se permanentizează. Din imagini dispar mai întîi hipopotamii, apoi rinocerii, urmaţi de elefanţi. Numai girafa şi calul rezistă pînă în era noastră. Istoricul Strabon (sec. I î.e.n.) vorbeşte despre nomazii care străbat Sahara, legînd sub pîntecele calului un burduf cu apă.

În ultimele gravuri şi picturi, apariţia cămilei marchează triumful final al deşertului. Cauzele uscăciunii progresive nu sînt pe deplin cunoscute, dar cirezile de vite nomade au jucat probabil un rol de seamă în devastarea vegetaţiei.

În general, asupra întregii evoluţii istorice schiţate mai sus se duc încă multe discuţii, iar controversele vor mai cere multă vreme pînă la o soluţionare definitivă. Rămîne însă incontestabil că, prin frescele de la Tassili, Africa dovedeşte o dată mai mult vechimea şi amploarea civilizaţiilor sale străvechi.

DON CARLOS

erou sau... nevolnic?

EUGEN B. MARIAN

Spania anului 1556. Bolnav, frămîntat de griji, împăratul Carol V abdică, lăsînd fiului său Filip o moştenire bogată, dar nesigură. Înrudit cu aproape toate casele regale din Europa, viitorul rege Filip II (1556-1598) va avea posesiuni răspîndite — şi, mai ales, viu disputate — în Spania, Ţările de Jos*, Italia (de Nord, Sicilia, Sardinia) şi în America.

Încă de la început, dreptul la preluarea tronului îi este contestat. „Fiul celui posedat de diavol ca şi mama sa" — Ioana Nebuna, nu poate domni. Acestea sînt cuvintele papii Paul IV, care, interesat în trecerea posesiunilor din Italia în stăpînirea lui, îl determină pe Henric II al Franţei să declare război Spaniei. Filip II este însă destul de puternic spre a-şi

* Ţările de Jos erau formate din Olanda, Belgia, Luxemburg, şi nord-estul Franţei.

păstra tronul şi, prin Tratatul de la Cateau-Cambrésis (1559), care încheie războiul, Spania rămîne stăpînă în Italia.

Caracteristic întregii sale politici este abilitatea cu care se impune ca arbitru al Europei zbuciumate de curente reformatoare. Folosind în interior o politică de mînă forte, ducînd absolutismul la apogeul lui, Filip II încearcă să se impună Europei, bizuindu-se îndeosebi pe puterea banului şi a catolicismului. Dacă în primul caz reuşeşte, bancherii săi fiind răspîndiţi prin toată Europa, în cel de-al doilea, politica sa de sprijinire a catolicismului se izbeşte de puternicul val al transformărilor reformatoare care au loc în lume.

Odată cu ocuparea Portugaliei (1580), obţine imensele posesiuni ale acesteia în America (Brazilia), Africa, India, Insulele Sonde, atrăgîndu-şi, de asemenea, rivalitatea celeilalte puteri maritime, Anglia. Sub conducerea unui monarh puternic, Elisabeta I, aceasta era în plin proces de transformări sociale, politice şi religioase, exemplul ei fiind urmat rapid de teritoriile vecine, Ţările de Jos.

Filip II poartă un îndelungat război pentru păstrarea teritoriilor flamande, care aduc venituri imense vistieriei spaniole. Comite însă greşeala — prin care devine odios poporului flamand — de a trimite în Ţările de Jos pe ducele de Alba, instituitorul „Consiliului sîngelui" (1567-1568) şi implacabilul reprimator al celor ce se ridică împotriva dominaţiei spaniole. Luptînd pentru eliberarea de sub stăpînirea străină, catolică, o parte din teritoriul Ţărilor de Jos va forma Provinciile Unite, reformate, punîndu-se sub protecţia Angliei. Arma de care s-a servit Filip II, catolicismul, se întoarce împotriva lui. Spre sfîrşitul vieţii acest catolic fanatic (care îşi făcea o glorie din prezenţa la celebrele autodafeuri de la Valladolid) îşi vede spulberat visul de a stăpîni o Europă catolică.

Prin alianţe matrimoniale, Filip caută să-şi asigure neamestecul Franţei în treburile lui şi să stabilizeze dominaţia casei de Austria (din care făcea parte) în Europa. Căsătorit de patru ori, rodul acestor contracte sînt cîţiva copii, pe care i-ar fi vrut continuatorii politicii lui. Unul dintre ei este Don Carlos, un copil firav, care are de susţinut un permanent duel cu atotputernicul lui părinte. Dar, deşi învins, el va intra triumfător în literatură şi va rămîne chiar în istorie. Este oare adevărat că Don Carlos era un nevolnic? Să fi fost Filip II un monarh urmărit de un destin necruţător sau doar lovit de propria sa politică intransigentă?

Cătălina DIACONESCU

Aşa vă place istoria?

Probabil că, pentru mulţi dintre noi, numele nefericitului prinţ moştenitor al Spaniei — mort la 23 ani într-un turn al palatului regal din Madrid, în condiţii misterioase care au facilitat circulaţia celor mai fantasmagorice versiuni — rămîne asociat cu sonoritatea aplauzelor. Chipul lui îl cunoaştem mai curînd sub lumina puternică a reflectoarelor scenei. Cu biografia lui literară s-au însărcinat figuri prestigioase. Lucrările lui Thomas Ottway (o tragedie sumbră, scrisă în vers alb), Sir John Russell, Vittorio Alfieri, André Chénier, Montalvan, s-au înscris în galeria ilustră care culminează, desigur, cu drama lui Schiller. Acesta îl descrie ca pe un îndrăgostit de libertate, gata să se sacrifice pentru a aduce o rază de lumină în temniţa monarhiei absolute. Trăsăturile necesare unui erou romantic de cursă lungă abundă: copilărie petrecută în umbra doliului (mama lui Don Carlos, Maria de Portugalia, a murit la naştere), contraste violente, elanuri care se ciocnesc de rigiditatea unui părinte fanatic. Dar, sub această patină literară, sub stratul polemicilor şi controverselor stîrnite imediat după moartea moştenitorului lui Filip II şi nepotolite definitiv nici pînă astăzi, care este adevărul despre Don Carlos?

Mozaicul faptelor sale este foarte pestriţ, argumentele partizanilor şi adversarilor, nespus de variate. Arhivele regale spaniole de la Simancas păstrează o discreţie absolută asupra acestui caz, deşi, toate celelalte episoade ale domniei lui Filip II sînt consemnate cu simţ de răspundere. Colecţia de documente, totalizînd 102 volume, apărute între anii 1842 şi 1895, nu cuprinde nici cel mai neînsemnat amănunt privind dramatica înfruntare dintre tată şi fiu. Toate acestea ne silesc să încercăm — după alte izvoare — doar o modestă reconstituire a scurtei şi tenebroasei cronici a lui Don Carlos.

Stigmatul ereditãţii

Dacă scriitorii inspiraţi de acest sumbru duel în sînul unei faimoase familii domnitoare au respectat înfăţişarea fizică a lui Filip (descris de cronicarii şi ambasadorii epocii: „Un om scund, rece, cu ochi albaştri impasibili, aspru, tăcut, meticulos, hîrţogar. Avea un surîs tăios ca muchia unui cuţit"), în schimb au preferat să nu ţină seama nici de portretul făcut prinţului moştenitor de către Alonso Sanchez Coello, portret aflat în Muzeul Prado, şi nici de relatărilor intimilor. Ambele converg spre aceeaşi imagine: un tînăr an-

xios, lipsit de voință și de resurse cerebrale. Asupra lui Don Carlos, posteritatea artistică a exercitat o chirurgie estetică uimitoare. Însușirile fizice ale vlăstarului zămislit la 18 ani de Filip, puteau neliniști chiar pe un părinte de rang mai puțin înalt. Don Garcia de Toledo și Miguel de Córdoba — care au fost în preajma sa în anii copilăriei — ni-l descriu, în memoriile lor, ca pe un infante cocoșat, cu capul prea mare, un picior mai scurt, scrofulos, cu pieptul scobit. Lacom, crud, apucat de furii subite, copilul a început să vorbească abia la vîrsta de 5 ani. Frigurile maligne, contractate înainte de a începe școala, au accentuat tarele eredității.

O privire cît de fugară aruncată asupra arborelui genealogic al celor doi părinți ne edifică. Se repetă decesele premature, căsătoriile între rude de grad prea apropiat, cazurile de demență. Cei doi soți erau și ei veri primari. În această privință, istoricul german Ludwig Pfandl este categoric: „Prințul ispășește o dublă și stranie culpă: căsătoria părinților, rude prea apropiate, dintr-o spiță devitalizată și defectul transmis de străbunica paternă, Ioana Nebuna".

Ambasadorul venețian Soranzo scrie și el, într-un raport confidențial: „Prințul este de o natură atît de impulsivă, încît se arată a fi cel mai greu de cîrmuit. Nu ascultă pe nimeni, nu ține seama de nimic. După accesele lui de furie, face o febră gravă".

Studiind cu rigoarea obiectivității datele cazului, doctorul Raymond Clauzel acuză și el, ca factori determinanți în destinul lui Don Carlos, elementele eredității, trăgînd concluzia argumentată medical: „Conceput de părinți imaturi, copilul a suferit de o elocuție [mod de exprimare] dificilă, corespunzînd și incoerenței spiritului".

Totuși, trecînd peste deziluziile încercate încă din primii ani de viață ai acestui fiu maladiv, Filip II mizează totul pe transformarea lui în personajul dorit: moștenitorul tronului și continuatorul politicii sale de mînă forte, de front unit al catolicismului în fața Reformei. Pentru a „regiza" educația princiară conform cu aceste obiective, el mobilizează și cadrele necesare, bineînțeles, în spiritul testamentului moral-politic lăsat de înaintașul său la abdicare: „Să iubești Sfînta Inchiziție ca pe cel mai bun instrument aflat la dispoziția ta pentru îndeplinirea acțiunilor pioase. Astfel Domnul te va binecuvînta și te va sprijini în toate".

În p. 64: un tînăr anxios, lipsit de voință: Don Carlos în viziunea pictorului spaniol Alonso Sanchez Coello (dreapta) și același infante, cocoșat, cu capul prea mare, așa cum l-a văzut artistul olandez Antonio Moro (născut la Utrecht, acest pictor a lucrat cu precădere pentru Curtea de la Madrid, de unde și numele său cu rezonanță spaniolă)

În Țările de Jos, ducele de Alba a reprimat cu sălbăticie încercările de revoltă

Proiecte matrimoniale și sonete fără adresă...

Pînă la 15 ani, Don Carlos este crescut foarte auster de către mătușa maternă, Ioana de Portugalia, cu contribuția teoretică a unchiului dinspre tată, Maximilian II (împărat al Germaniei în 1564-1576). Companionul lui constant rămîne însă singurătatea. Unicul om, care a știut să se apropie de ciudatul adolescent și să spargă coaja convențiilor de curtean, a fost venerabilul savant Don Juan Honorato. Doar el este pomenit, în rarele exemplare păstrate din epistolele lui Carlos, drept prieten și sfătuitor. În rest, numai slujitori și oameni susceptibili de colaborări la necontenitele rapoarte secrete cerute de rege despre evoluția fiului său. Iar ca exemplu personal, Filip nu îi oferă decît pe acela al fanatismului implacabil. Astfel, el îl obligă pe acest firav prinț de 13 ani să asiste la autodafeuri organizate de Inchiziție. La unul din aceste sinistre spectacole, cînd un marchiz spaniol convertit la protestantism imploră să fie cruțat de ardere pe rug, regele rostește fraza care, ulterior, avea să nască ipoteza că și-a transformat principiul în faptă: „Dacă propriul meu fiu ar fi la fel de vinovat ca și tine, cu mîna mea aș aduce lemnul pentru rug!".

Eforturile orientate spre mascarea defectelor moștenitorului nu dau rezultate. Dacă un diplomat al epocii, Antonio Tiepolo, subliniază ca trăsătură pozitivă: „E prieten al adevărului, dușman al bufonilor" [în sensul de ipocriți], în schimb nu numai diplomatul și literatul francez Brantôme, ci și ambasadorul habsburgic, baronul von Dietrichstein, îl descriu ca răzbunător, îndărătnic, iute la mînie, exagerat de susceptibil, înzestrat însă cu o bună memorie.

Și totuși, regele persevorează în utilizarea lui Don Carlos ca piesă strategică în complicatul său joc diplomatic. În tratatul încheiat la Cateau-Cambrésis, pe lîngă reglementări teritoriale, figura și stipularea căsătoriei prințului moștenitor cu Isabela de Valois, fiica Caterinei de Medici. Mai tîrziu, cînd se răspîndește convingerea că infantul nu e capabil să aibă urmași, urcarea lui pe tron putînd provoca conflicte dinastice, chiar Filip e cel care se căsătorește cu Isabela! Este un episod pe care s-au întemeiat multe ipoteze ale istoricilor potrivnici regelui și, mai ales, pretextul dramaturgilor: conflictul amoros tată-fiu. S-a încercat atunci un alt aranjament: în virtutea rațiunii de stat, preponderentă în epocă, și „ținînd seama de binele ce-ar putea rezulta pentru regat, Majestatea Sa [Caterina] a primit cu bunăvoință și francheță proiectul de căsătorie a prințului cu Margareta, sora Isabelei de Valois", comentează ambasadorul Franței la Madrid, cardinalul de Granvelle.

Variantele privind căsătoria prințului aveau să se repete, cu rezultat similar. Dacă frontiera Pirineilor și neintervenția Franței în Țările de Jos fuseseră asigurate prin căsătoria lui Filip cu o Valois, regele încearcă, prin intermediul fiului, să-și consolideze și în altă direcție legăturile existente. Peste puțin timp, Carlos este trecut drept candidat la mîna verișoarei sale, arhiducesa Ana de Austria. Prințul își ia rolul în serios și compune sonete înflăcărate, în limbajul prețios al epocii. Dar eforturile lui literare rămîn fără ecou. După ce Maximilian II, tatăl arhiducesei, este din nou informat că eventualul său ginere pune întrebări fără noimă, nu are vreo aspirație înaltă și se arată slab de minte, de ambele părți se renunță și la acest proiect matrimonial. Și, din nou, Filip — ajuns între timp văduv — se căsătorește cu mireasa promisă fiului.

Vesalius greșește diagnosticul

Perseverent, părintele care se substituie fiului în toate proiectele matrimoniale, eșuate din pricina „fișei" genetice a acestuia, popularizată conștiincios de diplomații străini, îi alcătuiește lui Don Carlos un program de studii și mai sever. Deșteptarea la 6 dimineața, partidă de echitație, penitențe, slujbe religioase, scrimă, limbi străine, dispute juridice cu profesori învățați. Nu apare însă nici un progres care să justifice eforturile.

Hazardul intervine din nou: într-o seară, alergînd prin grădina palatului, infantele cade și se rănește grav la cap. Sînt consultați febril 24 medici. Starea lui se înrăutățește în asemenea măsură, încît este chemat și un duhovnic. Celebrul savant și chirurg iscusit al epocii, Vesalius, îi face o trepanație, după care declară că înaltul său pacient nu mai are decît 24 ore de trăit. Don Carlos își face testamentul. Codicilele acestui ciudat document dezvăluie un impuls generos, una din acele manifestări care au aprins imaginația romantică a scriitorilor inspirați de drama din palatul regal spaniol. Muribundul cere eliberarea a doi sclavi din „inventarul viu" al prințului, Diego și Juan — acesta din urmă ucenic promițător al sculptorului Jacomo de Trezo. Poate că în felul acesta prințul nădăjduiește să dobîndească favoarea divină, pe care o imploră și printr-un act mai spectaculos,

stăruind să fie aduse în dormitorul lui moaștele unui călugăr canonizat de puțin timp.

Se pare că Vesalius a subestimat resursele de recuperare ale unui organism foarte tînăr, fie și debil; fapt este că, împotriva pronosticurilor, peste două zile, după ce fusese alertat și augustul său părinte, rănitul își revine. După o îndelungată convalescență, el își reia îndeletnicirile. Intimii regelui și oamenii din suita prințului sînt însă avertizați de Vesalius: „Leziunea suferită de prinț face ca rațiunea lui să fie și mai puțin supusă voinței".

Regele continuă să acționeze ca și cum nu s-ar fi petrecut nimic. Cu ceremonialul cuvenit, Don Carlos este declarat urmașul la tron al lui Filip II. Totodată, prințul este anunțat cvasi-oficial că va fi trimis să guverneze Flandra, în numele tatălui său. Titlul acesta, mai mult formal, alimentează ambiția și vanitatea infantelui. Deși nu are nici experiență, nici consilieri adecvați, el este convins că va realiza multe. Reformații, la rîndul lor, sperînd că prințul se va arăta mai ușor de influențat sau va fi mai deschis față de ideea unui compromis politico-religios își concentrează atenția asupra lui. Atracția pare reciprocă, la aceasta contribuind și dorința prințului de a-și contraria tatăl, care, și el, nu face altceva decît să-l contrarieze. Cel puțin, așa judecă lucrurile Carlos. Tînărul infirm simte nevoia acută de a compensa complexul său de inferioritate, căpătînd puterea. Iar în calea lui, principalul obstacol devine regele-tată...

Conspirație pe credit

Lucrurile iau o întorsătură dramatică după ce, în vara anului 1567, Filip se decide să-l trimită în Flandra pe ducele de Alba în locul lui Carlos. Exasperat, cu impulsivitatea sa caracteristică, prințul moștenitor nu găsește altă ieșire decît fuga. Nu se știe în ce măsură au contribuit la această aventuroasă „soluție finală" întrevederile lui cu personaje influente de la curte: marchizul de Berghin (ulterior arestat și otrăvit discret), contele de Montigny, ambasadorul Angliei. Biograful „de casă" al lui Filip, Cabrera, în cursul procesului intentat lui Montigny — și încheiat cu un „discret" **garrote** (strangulare cu juvăț) — a stat de vorbă de două ori cu acuzatul. Din declarațiile acestuia nu rezultă complicitatea cu Don Carlos. Numele prințului să fi fost omis, din prudență și orgoliu, pentru a nu oferi argumente celor care îl învinuiau pe Filip de asasinarea fiului?

În orice caz, moștenitorul pregătește o fugă în Italia, de unde ar fi urmat să ajungă în Țările de Jos, sperînd să fie primit cu brațele deschise de „credincioșii supuși". În acest scop, îi trimite pe șambelanii săi, Garcia Alvàrez Osorio și Juan Martinez, să le ceară comercianților din Toledo, Sevilla, Burgos, Valladolid, un împrumut de 600 000 ducați. Obține din partea bancherilor din Sevilla 300 000 ducați, dar e mai puțin norocos în realizarea acestei conspirații pe credit... După ce le scrie papei, reginei Portugaliei, ambasadorilor Spaniei în diferite capitale (epistole care, se pare, că nu prea au ajuns la destinație), după ce solicită pentru fugă o galeră care să-l aștepte în portul Cartagena, nu găsește alt confident și sfetnic decît pe Don Juan de Austria. Acesta cere un răgaz de 24 ore, iar la capătul termenului se duce și denunță totul lui Filip.

Urmarea logică: Filip trimite ordine secrete și foarte amănunțite pentru a împiedica, prin guvernatorii din Catalonia, Navarra, Guipuzcoa, orice încercare de fugă a prințului. Pe marginea ordine-

Filip II reprezentat de sculptorul Leone Leoni ca general roman (Muzeul Prado, Madrid)

lor, o subliniere: prințul nu trebuie să afle nimic din toate acestea.

Ura între tată și fiu mocnește mereu. La 27 decembrie 1567, în spovedania de sfîrșit de an, infantele mărturisește că are un dușman de moarte, la a cărui ucidere s-a gîndit, lunecînd în păcat... Speriat, confesorul nu-i acordă iertarea cuvenită, deoarece ilustrul „tînăr furios" refuză să declare cine e dușmanul. Duhovnicul revine la asalt cu un întreg detașament de 14 teologi, condus de starețul Atocha. Acesta izbutește să afle numele: însuși Filip...

După șase ore de discuții, sfîntul secret al spovedaniei este călcat și regele pus la curent. Deocamdată, Filip nu vrea să ia măsuri. Are prea mulți adversari care ar profita, dacă s-ar afla toate amănuntele acestei înfruntări.

Proces fără martori și sentință

Don Carlos se închide în apartamentul lui, unde dispune de un veritabil arsenal de pistoale, stilete, spade, pînă și de o archebuză. Filip convoacă atunci un consiliu special și trece la acțiune: pătrunde în dormitorul infantelui cu ajutorul unei chei false. Don Carlos amenință cu sinuciderea. „Nu ți se va face nici un rău", îl asigură tatăl, ordonînd să se confiște conspiratorului-debutant armele și corespondența.

Regele cere din arhivele secrete actele unui proces intentat, cu două secole în urmă, de Juan II de Aragon prințului său moștenitor, Carlos de Viana, care luase armele pentru a-și grăbi urcarea pe tron. Sentința fusese atunci trădare, dar infantele rămăsese biruitor, căci complotul izbucnise realmente.

Este, probabil, singurul moment în care Filip — deprins să-și exercite voința ca un monarh absolut — dovedește prudență. Pe de o parte, deși încredințase arhivelor cele mai mărunte acte privind domnia lui, înlătură cu grijă orice act cu privire la măsurile luate în legătură cu fiul său, astfel dînd cîmp liber oricăror ipoteze. Istoricul Güell, afirmă că în felul acesta au pierit atît scrisorile din intima și îndelungata corespondență dintre rege și Caterina de Austria (sora lui Carol V), cît și misivele păstrate de acesta la Torre de Tombo, la Lisabona. Pe de altă parte, într-o scrisoare păstrată, tot atît de confidențială, Filip îi descrie ducelui de Albuquerque esența întîmplărilor, fără a pomeni însă de nici o încercare de conspirație.

Aceeași purtare echivocă îl îndeamnă pe Güell să reflecteze: „Prințul avea inteligență suficientă și dovada o găsesc în teama pe care o inspira tatălui său și tuturor favoriților guvernului acestuia". Și, mai departe, comentînd probabilul consemn de mutenie dat istoricilor și diplomaților vremii, scrie: „Dacă Don Carlos ar fi fost nebun, regele n-ar fi ales acest sistem pentru a-l vindeca. Nu se acționează cu atîtea mistere față de cei căzuți pradă demenței".

Dar tot Güell recunoaște, lăsînd poarta deschisă tuturor ezitărilor, că în caseta găsită în camera lui Don Carlos cu prilejul percheziției făcute, s-au descoperit, între alte hîrtii, și o listă a personajelor care trebuiau să fie urmărite pînă la moarte de prinț și de eventualii săi adepți. „Lista neagră" cuprinde pe: Eboli, ducele de Alba, cardinalul Espinosa, TATĂL. Mijloacele de înlăturare a lor nu sînt sugerate...

Sobrietate și simplitate: camera lui Filip II la Escurial

După trei luni de cercetări, Comisia de anchetă, condusă de Cardinalul-inchizitor Espinosa, îi aduce lui Don Carlos două capete de acuzare zdrobitoare: încercarea de a-şi ucide tatăl şi pactizarea cu inamicii, prin proiectata fugă în Flandra. Teologii consultaţi asupra sentinţei se împart în două partide: unii sugerează închiderea prinţului în mănăstire, alţii cer „retezarea mădularului bolnav" — condamnarea la moarte.

Între timp, cum era şi de aşteptat, cancelariile diplomatice, curţile creştinătăţii, vuiesc de ipoteze, informaţii contradictorii, păreri dintre cele mai variate. Încă de la 21 august, ambasadorul francez Fourquevault anticipează asupra verdictului, scriindu-i suveranului său, Carol IX: „Unii cred că regele îşi va închide fiul, ca să-l facă mai ascultător". Brantôme adaugă: „Unii îl bănuiau că ar fi îmbrăţişat credinţa lui Calvin şi Luther şi s-ar fi înţeles cu protestanţii, care i-au făgăduit cîrmuirea Ţărilor de Jos".

Cîntărind toate eventualităţile, Filip se decide să tărăgăneze evenimentele, închizîndu-l pe Don Carlos în turnul din Escurial. Motivul „dat publicităţii" rămîne nebunia. Aceasta justifică şi garda strictă: zece halebardieri care schimbă postul zi şi noapte, în anticameră, iar un gardian special doarme cu deţinutul în pat.

Ecoul arestării prinţului depăşeşte aşteptările cele mai pesimiste. Nu trec nici trei săptămîni de la acest act „provocat de raţiuni de stat" şi Don Francesco Alba, ambasadorul spaniol din Paris, îi scrie secretarului regal Zoyas: „S-au răspîndit multe vorbe rele despre această întîmplare". Filip lansează o întreagă ofensivă epistolară, menită să explice ceea ce era judecat tenebros şi să justifice ceea ce trecea drept inuman. După ce la un prim mesaj, de anunţ protocolar, papa Pius V îi acordă un credit de principiu, afirmînd în scris: „Sanctitatea Sa dă o înaltă aprobare hotărîrii luate de Majestatea voastră, deoarece ştie că binele creştinătăţii depinde de viaţa voastră şi că este necesar ca moştenitorul să vă calce pe urme", regele se simte obligat să pledeze mai susţinut în favoarea singurei ieşiri ce i se înfăţişa din dilema sa familială şi politică, arătînd: „Cusururile prinţului fac ca el să fie complet lipsit de darurile cerute pentru a cîrmui statul. Prevedem mari neajunsuri şi primejdii, dacă i-ar fi revenit succesiunea la tron. În aceste împrejurări, după o lungă experienţă şi după ce zădărnicia tuturor remediilor încercate au vădit că nu se putea aştepta din partea lui la nici un fel, sau la o prea mică îndreptare, că nu da nici o speranţă de temperare a relelor ce erau de temut, [...] am judecat necesar să fie prevenite, închizîndu-l pe fiul nostru".

Elegantul Don Juan de Austria. Portret de A. S. Coello

Nunţiul papal la curtea din Madrid, viitorul papă Urban VII, confirmă versiunea oficială: „Cred că principala raţiune a faptului este lipsa lui de minte, la care se adaugă alte cauze ce se zice că ar reieşi din însăşi corespondenţa lui: că ar fi avut intenţia de a fugi, de a pune mîna pe conducerea armatei şi a statului".

Aşa cum constată unul din cei mai înverşunaţi critici ai lui Filip, istoricul belgian Gachard (sub îngrijirea căruia s-au publicat, la sfîrşitul veacului trecut, ample volume din corespondenţa suveranului spaniol), nici măcar o filă din actele acestui proces fără martori şi nici sentinţa nu au putut fi găsite, nici chiar în corespondenţa, foarte deschisă, purtată cu Maximilian II.

Filip anulează, cu formele cuvenite, dreptul la succesiune al infantelui.

Un mort incomod şi verdictul posterităţii

Firea impulsivă, apăsarea încercată la gîndul eşecului definitiv, vigilenţa implacabilă exercitată asupra lui, epuizează

rezistența moștenitorului repudiat. Încercările de sinucidere se repetă la scurte intervale. Prințul doarme gol pe lespezile de piatră rece ale turnului. Face greva foamei, apoi trece la excese, consumînd cantități imense de fructe exotice, după care bea căni întregi de apă. În ciuda cererilor stăruitoare, nici chiar Don Juan nu-l poate vedea, fie și pentru o clipă. Și ceea ce era fatal să survină, se întîmplă în cele din urmă. Istoricul britanic M. Hume constată: „Firea și excesele nebunești ale prințului, oricum, l-ar fi condamnat să moară".

La 29 iulie 1568 Don Carlos se îmbolnăvește grav și după trei zile de suferință moare. Înmormîntarea se desfășoară cu fast, ca și cum pierderea încercată ar fi făcut să sîngereze inima monarhului acuzat de unii că ar fi autorul ei. Filip scrie suveranilor europeni: „Sperăm că Dumnezeu l-a chemat lîngă tronul lui, ca să-i dea bucuria prezenței sale. Ne rugăm să ne dea puterea de a îndura această lovitură". Curtea îmbracă un doliu special: o bantă de catifea neagră, cerută doar la dispariția unui suflet foarte pur. Coroana trimisă de Juan de Austria, poartă inscripția: „Era neasemuit prin dărnicia lui, prin dragostea de adevăr".

Pe seama morții lui Don Carlos încep să circule cele mai diferite zvonuri. Madrilenii pretind că și-ar fi tăiat vinele în baie. Brantôme menționează versiunea, reluată peste un veac de o aristocrată franceză, călătoare prin Spania, madame d'Aulnay, că ar fi fost înăbușit cu un prosop. Ambasadorul englez, John Mann, se mulțumește să consemneze sec: „Există puternice bănuieli că ar fi fost otrăvit", în timp ce Cosimo de Medici, trecut prin multe, scrie unor prieteni: „Umblă zvonuri atît de nefaste și de necrezut, încît nu pot fi rostite, nici măcar scrise". Unul dintre ele, bazat pe greva foamei făcută de prinț, era că s-ar fi stins lent, de inaniție. Această ultimă versiune o dezminte ambasadorul francez Raymond Fourquevault, scriind: „Am auzit că nu rămăsese decît piele și oase, dar i-am văzut în sicriu chipul, care nu era cîtuși de puțin răvășit de o boală cumplită, nici istovit de foame".

... și, din nou, Filip se căsătorește cu mireasa promisă fiului. În imagine — perechea regală Filip II și Ana de Austria

În acest contradictoriu vălmășag de fapte și mărturii privind decesul prințului, care este adevărul desprins de posteritate? La ce verdict s-a ajuns?

În secolul trecut, veritabili procurori cereau o postumă condamnare a lui Filip pentru crimă: belgianul Gachard relua o parte din argumentele lui Van der Hammeytein și ale lui Quintana, care la rîndul său exclama: „Am văzut înălțîndu-se o umbră, care m-a făcut să tresar de ură și oroare: s-a născut bănuiala neagră".

Dar pe măsură ce documentele au putut fi studiate — afară de actele dispărute ale procesului — cercetătorii moderni au ajuns la alte concluzii. Moartea lui Don Carlos a fost socotită de dr. Augustin Cabanès, și de alți medici ca survenită după friguri palustre, dar și ca rezultat al unor violente șocuri emotive suferite de un schizofrenic. Ignoranța medicală a vremii și-a spus, de asemenea, cuvîntul. Într-o biografie a lui Filip, Don Rafael de Altamira y Crevea, profesor la Universitatea din Madrid, conchide: „Nu există nici un fel de dovezi palpabile, nici care să fi putut fi eliminate, că regele l-a ucis pe fiul său. Îl putem acuza cel mult de neglijență față de un grav bolnav". Un alt istoric, spaniolul Agustin Blanquez, opinează: „I s-ar putea reproșa regelui o anumită insensibilitate și asprime ca părinte; dar nu se poate nega că în persoana prințului existau semne de degenerare ereditară și că actele lui erau ale unui anormal". Autorul adaugă, în sprijinul interpretării sale, un citat dintr-o scrisoare confidențială adresată de Filip soacrei sale, Caterina de Medici: „Nu a fost o pedeapsă [a cerului], căci de-ar fi fost astfel aș fi păstrat credință, dar pierdusem orice nădejde de a-l vedea pe fiul meu ajungînd la o inteligență normală".

Mai recent, Rhea Smith, de la Universitatea din Michigan (S.U.A.) se pronunță categoric: „Actele acestui proces au dispărut și temeiul pentru care a fost intentat rămîne destul de obscur. Conform unor mărturii demne de încredere, moartea lui [a prințului] a fost rezultatul excesului de hrană și băutură, dar este încă învăluită în mister. S-au născut multe legende. Totuși, oricare ar fi fost cauza morții sale, este evident că Don Carlos era un degenerat și că îndepărtarea lui de la rolul de moștenitor al tronului a fost o binecuvîntare pentru poporul spaniol".

E concluzia la care aderă și Ludwig Pfandl, aducînd elogii suveranului spaniol: „Regele a dovedit o autentică măreție de caracter, care i-a adus eticheta de monstru și criminal: a evitat ca succesiunea tronului să revină unui infirm din punct de vedere fizic și mental, absolut iresponsabil". Firește, „măreția de caracter" a lui Filip nu avea ca scop ferirea poporului spaniol de urmările nefaste ale unui eventual Caligula, ci consolidarea dinastiei.

În sfîrșit, invocînd logica riguroasă a lui Filip, siguranța că nu dragostea paternă, ci dorința de a evita scandalul, a fost determinantă, F. Merriman și William Thomas Walsh (ultimul fiind autorul american al celui mai voluminos studiu asupra epocii lui Filip), sînt de acord: „Conjunctura arată că nu exista o necesitate a execuției".

Cu umbrele lui, greu de înlăturat total, adevărul despre Don Carlos ar fi deci acesta: un tînăr de o constituție slabă, strivit în angrenajul istoriei complicate a timpului, sortit de ereditatea lui încărcată să dispară curînd, într-o perioadă cînd psihiatria nu exista și medicina curentă era prea rudimentară pentru un schizofrenic. Iar Filip apare ca un personaj de o luciditate rece și un educator sever, lipsit de orice înțelegere și tandrețe, un părinte înșelat în cele mai intime așteptări, pentru care politica are primatul, dar în nici un caz un asasin.

Poate că verdictul cel mai înțelept asupra acestor sumbre întîmplări îl dă istoricul Reinhold Schneider, în **Filip II — Putere și religie,** cînd scrie: „A stabili o paralelă între Don Carlos al istoriei și cel al lui Schiller ar însemna să ne oferim o plăcere meschină, căci meritul suprem al poetului este tocmai acela de a fi întreprins travaliul uriaș de idealizare, de a fi înălțat pînă la nivelul sublim al lumii sale lăuntrice, un fenomen fără interes, cel mult ciudat din punct de vedere psihologic".

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Don Rafael Altamira y Crevea: **Histoire de l'Espagne** (trad. franceză), Editura Armand Colin, Paris, 1931; Antonio Ballesteros y Beretta: **Historia de España y su influencia en la historia universal;** Agustin Blanquez: **Historia de España,** Barcelona, 1934, Editura Ramón Sopena; Dr. Cabanès: **Le mal héréditaire,** Albin Michel, Paris, 1950; **Colección de documentos inéditos para la historia de España,** apărută între 1842-1895; Orestes Ferrara: **Philippe II,** traducere franceză, Albin Michel, Paris, 1961; José Güell y Renté: **Philippe II et Don Carlos devant l'histoire,** Calman Lévy, Paris, 1878; Ramón Menéndez Pidal (dirigidó por): **Historia de España** — 11 volume, colecția apărută între 1957-1964, Madrid, ed. Espas-Calpe; Ludwig Pfandl: **Philippe II,** Editura Hachette, 1933; Fernando Contesti Diáz Plaja: **La historia de España en sus documentos** (culegere — 1970); Reinhold Schneider: **Philippe II ou Pouvoir et religion,** Editura Flammarion, Paris, 1943; Rhea Marsh Smith: **Spain-A Modern History,** The University of Michigan Press, 1965; F. Soldevila: **Historia de España,** 6 vol., Barcelona, Editura Ariel, 1952-1956.

Valeriu Branişte:

CÎTEVA ZILE DINTR-UN AN

● Ce voia Vintilă Brătianu nu voia Veith ● De ce a lipsit Iuliu Maniu din Bucureşti ● O audienţă secretă la regină ● Arta unui „Wanzenbändiger“ ● „Opoziţia unită“ se dezuneşte ● Prinţul Bibescu în dezacord cu Brătienii

6-13 februarie 1923: o privire în culisele unor şedinţe ale Consiliului de administraţie al Reşiţei, o întîlnire cu Barbu Ştirbei, o vizită la Ionel Brătianu... Fapte şi întîmplări relatate cu savoare şi incontestabil talent de un martor ocular, aflat în miezul evenimentelor, în contact cu oamenii situaţi în avanscena vieţii politice şi economice din acea perioadă. Însemnări în care, nu de puţine ori, răzbate amara ironie pe care o pricinuiau omului de o reală onestitate, turpitudinea partidelor politice burgheze, necinstea, aranjamentele de culise, colaborările şi prieteniile false, toate desfăşurate sub pulpana monarhului şi vizînd aceleaşi scopuri: puterea şi înavuţirea.

Cititorii noştri au din nou prilejul să facă cunoştinţă cu pagini ieşite de sub pana lui Valeriu Branişte, unul din cei mai autentici reprezentanţi ai memorialisticii româneşti din perioada dinaintea primului război mondial. Personalitate multilaterală, participant pe multiple planuri la lupta de eliberare naţională a românilor din Transilvania, Banat şi Bucovina, aflaţi sub dominaţia Imperiului habsburgic, la pregătirea materială şi spirituală a desăvîrşirii unităţii politice a poporului român, fondator al universităţii româneşti din Cluj, autorul însemnărilor care urmează ne-a lăsat gînduri şi relatări despre această activitate, despre evenimentele pe care le-a trăit, într-o operă vastă şi complexă. Însemnările sale „contimporane şi autobiografice“, scrise în 1918, în vremea cînd se afla întemniţat în penitenciarul din Seghedin şi în care evocă

momente „din zbuciumul vieții", inclusiv din anii cînd a cunoscut asprimea închisorilor și a vieții de călător clandestin prin Imperiul habsburgic, au fost strînse anul trecut într-un volum*, prefațat de Miron Constantinescu și Alexandru Porțeanu. Fragmente din aceste scrieri au apărut, în avanpremieră editorială, și în nr. 10/1971 al revistei noastre.

Publicăm, de astădată — respectînd ca de obicei stilul și ortografia autorului — cîteva noi pagini de însemnări, pe care cu aleasă amabilitate le-a pus la dispoziția Magazinului istoric în exclusivitate, fiica militantului și memorialistului, d-na Valeria Căliman. Ele fac parte dintr-un caiet, care cuprinde circa 400 pagini, scrise în anul 1923, și în care Valeriu Branițte a notat „pe viu" fapte și evenimente cunoscute și trăite. „Tatăl meu — subliniază d-na Căliman, în scrisoarea adresată redacției — și-a scris însemnările zi de zi. El își nota cu sîrguință întîlnirile avute, descria oamenii, locurile pe unde a umblat... Evenimentele politice sînt notate cu lux de amănunte. Conversațiile purtate sînt notate cu preciziune, uneori reproduce chiar vorbele interlocutorilor săi. M-am gîndit — subliniază d-na Căliman — că aceste pagini inedite și-ar găsi un loc potrivit în revista Magazin istoric, revistă bogată în conținut și de atîtea ori impresionantă prin inedițul ei".

Meticulozitatea autorului, spiritul său de observație, atitudinea sa critică față de năravurile și tertipurile mai marilor societății de atunci, e drept atitudine mai mult implicată decît afirmată explicit, sînt, într-adevăr, confirmate și de însemnările necunoscute pînă acum și pe care le publicăm începînd din acest număr. Notațiile despre ședințele Consiliului de administrație al Reșiței, care au loc într-un moment în care reprezentanți ai capitalului străin și autohton, laolaltă cu politicieni avizi de bogăție, se agită să acapareze pachete cît mai mari de acțiuni, ne introduc în substratul unor manevre sordide. Aparent totul se desfășoară cu o anume eleganță, unul din participanți vine la o ședință în frac și cu decorații, după ce mai înainte fusese în audiență la rege. Dar dincolo de acest fapt se aud scrîșnetele lui Adalbert Veith, reprezentant al capitalului monopolist străin, căruia ministrul Vintilă Brătianu caută să i se opună, pentru a asigura reprezentanților finanței liberale, o cotă mai mare de acțiuni, iar unii din vechii membrii ai Consiliului de administrație „simt cuțitul la gît". Pînă la urmă, Veith este cel care dictează, iar Boambă, unul din principalii acționari ai Reșiței, prezidează o ședință ca „un dresor de ploșnițe".

Și toate acestea se desfășoară concomitent cu înfruntările din cabinete oficiale sau somptuoase locuințe între reprezentanții diferitelor partide burgheze, pe care guvernarea liberală îi stînjenește în cursa pentru putere. Întîlnirile cu oameni politici și de afaceri, convorbirile cu Barbu Știrbei și Ion I.C.Brătianu îi prilejuiesc spiritului pătrunzător al lui Valeriu Branițte mușcătoare pagini de notație critică directă sau rafinat studiată, adevărate schițe politice prin care dezvăluie întreaga țesătură de interese contradictorii și de acuzații reciproce, formulate, nu de puține ori, de cei în cauză, în termenii cei mai puțin protocolari. Spre „binele" țării, toți vor să colaboreze, numai că fiecare are despre celălalt păreri dintre cele mai detestabile. Iată-l, de exemplu, pe Știrbei, omul dezinteresat, care încearcă să se situeze deasupra intereselor de partid. Pe măsură ce îmbătrînește, steaua lui, răsărită în urma ascendentului ce-l exercită asupra reginei, începe să apună. Regele a strigat după el, numindu-l „Rasputin", iar bancherul Aristide Blank nu se sfiește să afirme că și el, Știrbei, umblă cu sfiiciune fariseică după „consilii grase", și să-l admire, prin contrast, pe Argetoianu, care măcar e „cel mai cinic și mai perfid". De altfel Blank face și unele străvezii aluzii la anumite cecuri în franci francezi care ar produce simțitoare efecte la curtea regală. Pentru prințul Bibescu, Vintilă Brătianu „e un catîr", iar fratele acestuia, Ionel, e un „puturos"; Averescu și Iorga îl „prețuiesc" atît de mult pe Vaida-Voievod, încît într-o anumită împrejurare festivă refuză să ia loc cu el în aceeași lojă la teatru...

Ultimul fragment din însemnările pe care le publicăm (va apare într-un număr viitor al revistei), evocă moartea doctorului C. Diaconovici, un reprezentant de seamă al culturii românești, redactor principal al primei Enciclopedii Române, în trei volume, colaborator apropiat al lui Branițte la fondarea și conducerea ziarului românilor bănățeni Dreptatea și la alte publicații. Este un episod trist. În ciuda meritelor sale, C. Diaconovici a sfîrșit „frînt sufletește, într-o mizerie din cale afară de mare și nemeritată" și aproape ignorat de oficialitățile vremii.

După cum precizează doamna Valeria Căliman, Valeriu Branițte nu și-a scris însemnările cu gîndul de a le încredința tiparului. Așa se explică prezența, pe alocuri, în cuprinsul lor, a unor exprimări insuficient de clare și a unui stil grăbit. În plus, ele poartă — cum e și firesc — pecetea viziunii omului politic de atunci. Un om de o rară cinste patriotică, dar insuficient de clarificat asupra cauzelor profunde ale fenomenelor și frămîntărilor politice și sociale.

Dincolo de aceste firești granițe, însemnările prezintă însă interesul de netăgăduit pe care-l imprimă participarea autorului la evenimentele vremii sale, pe care le redă cu recunoscutul său talent publicistic. Și în această lumină le facem loc** în paginile Magazinului istoric.

Valeriu BUDURU

---

* Dr. Valeriu Branițte, **Amintiri din închisoare**, Editura Minerva, București, 1972.
** Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

Vechii membri ai consiliului simt „cuțitul la gît“

6 februarie.

Am sosit dimineața la București cu o mică întîrziere. Bucureștii sînt acoperiți de nea și murdărie.

Către seară am sosit la Veith[1]. Privitor la Bontescu[2] a făcut și el constatările mele. Venind la el Bontescu i-a povestit întrevederile lui cu cei doi Brătieni, cînd știa deja exact Veith că Brătienii nu l-au mai văzut pe Bontescu de anul trecut. Au fost pentru Veith momente extrem de penibile. Spunea că l-a informat complet atît pe Știrbei[3] cît și pe Mișu[4], pentru că el cimentase legăturile dintre aceștia și Bontescu și se simțea dator să bată din vreme în retragere.*

Relativ la Știrbei îmi spunea că mă așteaptă și negreșit să-l văd, deși acum nu atribuie grabă chestiei, pentru că despre un aranjament nou, o eventuală concentrare nu poate fi vorba decît după ce și-au votat liberalii constituțiunea. A rămas ca vineri să-l văd pe Știrbei. Mi-a arătat convenția între Reșița și Tancred Constantinescu[5], la care a aderat și Ionel Brătianu, declarînd că guvernul aprobă punctul de vedere al lui Tancred Constantinescu. Sînt două acte, unul din 8 septembrie 1922 și al doilea din 16 *septembrie 1922.** Actul prim conține* 3 *puncte:*

1. *Reșița, schimbîndu-și acțiile ca nominative, spre a putea constata cine sînt acționarii, face emisie nouă prin subscripție publică rezervîndu-și grupul Vickers 30 000 titli și revizuind lista noilor subscriitori prin o comisie în care va fi reprezentat și guvernul.*

2. *Se revine asupra chestiei Cugirului și Hunedoarei, după emisiune avînd a se încorpora în societatea Reșița (eventual fuziune), plătindu-se statului valoarea în acții și avînd a se face evaluarea după normele cum s-au evaluat minele, domeniile etc. etc. ale Reșiței și avînd a se reconstitui din nou consiliul de administrație.*

3. *Pe timpul cît e în vigoare contractul lui Veith se angajează un subdirector general, care la timpul său are să-i iee locul. Convenția adițională stabilește că refacerea consiliului are să se facă mai nainte de încorporarea Hunedoarei și Cugirului cu Reșița. Asigură cele 8 locuri ce le are în consiliul general* Steg *și* Vickers. *Eventuala pierdere ce au acționarii vechi la emisiunea nouă o lasă la aprecierea comisiei care va controla noua subscripție, care se va face prin un sindicat de bănci.*

Veith mi-a spus că prin aceste convenții e stabilită linia în care au să se miște atît schimbările de statute, cît și condițiile noii emisiuni. O întreprindere ca Reșița, care are atîte interese legate de stat nu poate să se opună [...]

Mi-a spus că după votarea modificărilor de statut va demisiona întregul consiliu și adunarea generală ordinară va alege noul consiliu. A mai adăugat că se va îngriji să-i compenseze pe acei membri de consiliu care nu vor fi aleși. Alegerea noilor membri se va face pe 6 ani, dar după 4 ani se va sorți o parte. E aici și dr. Sieghardt din Viena, venit anume să trateze chestia împrumuturilor austriece acordate nainte de război orașelor, care astăzi fac parte din România.

Venind seara pe la 2 acasă viscolea grozav. Toată noaptea a bătut vîntul și a căzut nea.

7 februarie.

D.m. la ora 4 a avut loc „consfătuirea“ membrilor direcției Reșița în vederea adunării generale extraordinare de mîine, anunțînd Veith că această „consfătuire“ are valoarea unei ședințe de consiliu. Au fost puțini: Veith, Argetoianu, Crăiniceanu[6], Cantacuzino[7], Meitani[8], Boambă[9], Frenț[10] Bontescu, Revay[11], Kaufmann[12] și eu. Iar la sfîrșit a venit în plină paradă, frac și decorații Sieghardt, care se înapoia de la o audiență la rege, despre al cărei rezultat părea foarte mulțumit.

Veith ne-a cumunicat pe scurt detaliile emisiunei noi, avînd să urce capitalul social de la 125 la 185 milioane, emițîndu-se 120 mii acții de valoare nominală 500 lei, cu prețul de emisie

---

* Pentru numele persoanelor cu un rol mai important în evenimentele relatate, vezi breviarul de la sfîrșitul articolului.

** După primul război mondial, uzinele și domeniile din Banat ce aparțineau societății austro-ungare cunoscută sub numele prescurtat STEG, au fost transformate într-o nouă societate anonimă denumită „Uzinele de Fier și Domeniile din Reșița“, prescurtat U.D.R. Această hotărîre a determinat declanșarea unei lupte între reprezentanții diferitelor partide burgheze din România pentru acapararea acțiunilor noii societăți, acaparare ce le asigura posibilități de îmbogățire rapidă. Politicienii liberali nemulțumiți că, la încheierea acțiunilor, au împiedicat timp de trei ani (din 1920 pînă în 1923) votarea de către corpurile legiuitoare, a legii privind organizarea și funcționarea societății U.D.R. De această tărăgănare a profitat capitalul monopolist din Occident, pentru a-și întări dominația asupra noii societăți. Sindicatul internațional care controla societatea STEG a procedat la o redistribuire a acțiunilor U.D.R. aflate în posesia STEG. Astfel, în anul 1922, puternicul trust englez *Vickers-Armstrong Limited* a devenit unul din principalii acționari ai U.D.R. În februarie 1923, pentru a satisface și cerințele capitalului autohton liberal, adunarea generală extraordinară U.D.R. a modificat statutele noii societăți, a transformat acțiunile la purtător în acțiuni nominative și a sporit capitalul social printr-o nouă emisiune (a treia de la organizarea U.D.R.) De data aceasta, legea privitoare la organizarea și funcționarea societății U.D.R. a întrunit toate sufragiile și la 14 iunie 1923, a fost promulgată. În anii 1922-1923, Consiliul de administrație al societății U.D.R. a fost completat cu reprezentanți ai societății Vickers Ltd. din Londra, ai Băncii de Credit Român, Băncii Țărănești, Băncii Marmorosch Blank, Băncii Naționale a României, Băncii Românești etc.

de 1 400 lei. Din aceste 120 mii acţii se reţin 50 mii pentru grupul Vickers *(care sînt deja achitate) şi 15 mii pentru „personal"-ul Reşiţei, aşa că în realitate se pun în subscripţie numai 55 mii acţii prin 12 bănci, stabilindu-se numărul acţiilor la fiecare bancă (Marmorosch-Blank, Banca de Credit şi Banca Românească cîte 7 000 bucăţi, Banca Ţărănească, Albina, Agrara, Italiană, Belgică cîte 5 000 bucăţi, restul 3 şi 2 mii).*

Afară de preţul de emisiune se plăteşte băncii cîte 50 lei de acţie. Ministrul Vintilă[13] n-a admis acţionarilor vechi nici o precădere, pe motiv că ar fi o imposibilitate moral-politică a mai da drepturi celor ce „pe nefas" (pe neaşteptate) au ajuns acţionari. Dacă vor fi mai multe subscrieri decît acţii le va reduce o comisie din care face parte un comisar regal. Argetoianu avea speranţă a putea pînă mîine aduce pe Vintilă la sentimente mai bune. Plăţile se vor face în rate eşalonate pînă la finea lui septembre. Consilierii s-au executat, deşi întreaga înscenare e absurdă.

Despre modificarea statutelor ne-a spus numai că textele noi s-au tipărit în 100 exemplare şi se vor distribui mîine.

După şedinţă a venit surprinderea, cînd un membru a aflat că deodată cu votarea noilor statute va şi abdica actualul consiliu. Era comică spaima celor ce simţeau cuţitul la gît. Episcopul Frenţiu spunea că în o consfătuire de deunăzi s-a hotărît că această abzicere să se dee abia după efectuarea emisiunii noi.

Chemîndu-mă Veith la o parte mi-a comunicat că Ştirbei mă aşteaptă vineri a 3 1/4 d.m.

Averescu se eschivează, iar Iorga nu voieşte

Lăsînd pe cei surprinşi în sala de şedinţe am trecut la Mihai Popovici[14], unde am avut norocul să-l găsesc pe Mihai şi pe Alexandru Vaida[15] acasă şi singuri. Mi-au comunicat că deşi celelalte partide oposiţionale (afară de Iorga) sînt de acord cu noi, totuşi pînă acum nu a reuşit stabilirea unei acţiuni comune. Maniu în prezent lipseşte din Bucureşti fiind la Alba Iulia, plecat anume să scape de „Theâtre paré"-ul de ieri[bîlciul de ieri] (S-a dat Visul unei nopţi de vară) *în Teatrul Naţional cu prilejul aniversării căsătoriei regelui. Comitetul hotărîse ca să primească invitarea („pentru că dacă hotărau altfel, totuşi luau parte tachiştii"), dar Maniu nu voia să fie de faţă. Aceeaşi manevră o făcuse şi Averescu, care a plecat din Capitală. Din partea noastră au fost Vaida şi Mihai Popovici. Aranjatorii l-au pus anume pe Vaida în lojă cu Averescu, cu ascuţiş vădit. Dar Averescu s-a eschivat. În urmă era să fie Vaida în lojă cu N. Iorga. Seara i-a ieşit în calea lui Vaida directorul general de la prezidiu, Vlahide (directorul protocolului) şi cu mii de scuze i-a comunicat că Iorga nu voieşte să stea în o lojă cu Vaida. Vaida a tranşat întreaga chestie cu bonomie. Astfel a ajuns în lojă cu Marghiloman şi Coandă[16]. Vaida speră că după sosirea lui Maniu tot va reuşi o închegare a opoziţiei. În sînul partidului naţional „întregit" sînt mari neînţelegeri din cauza lui Filipescu[17], care este foarte activ, dar voieşte să-i stăpînească pe toţi. Acum e criză cu alegerea secretarului general al partidului.*

Valeriu Braniştе (primul din stînga), împreună cu Iosif Blaga, Ghiţă Pop, V. Oniţiu şi P. Roşca, în vremea cînd funcţiona ca profesor la Braşov (1893)

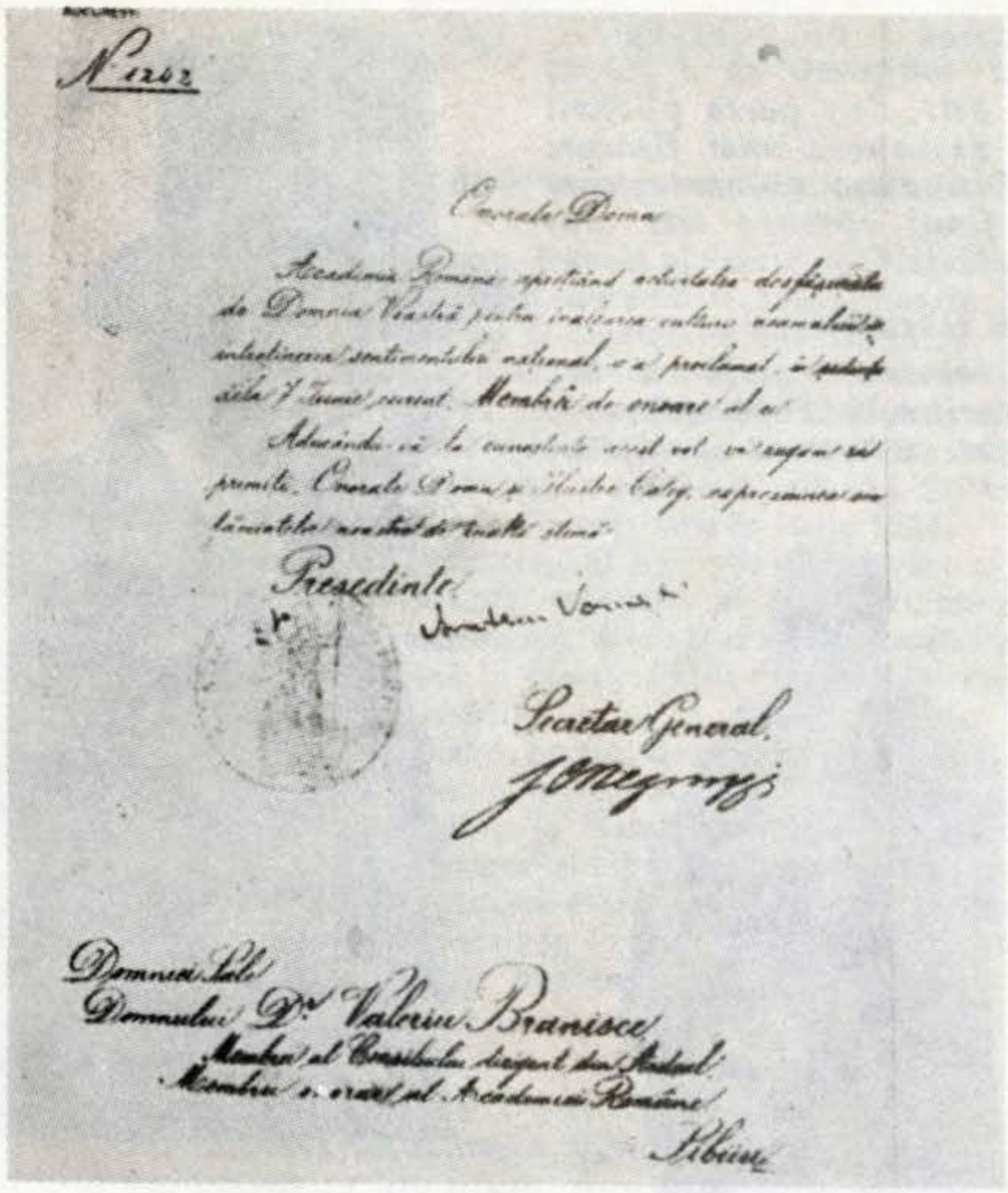

In 1919, Valeriu Braniște a fost ales membru de onoare al Academiei Române

Maniu a promis acest post lui Cămărăşescu[18], care e un om activ şi bine înstărit, avînd timp să se dedice acestei lucrări. Filipescu nu-l voieşte, temîndu-se de el. Forţează pe Xeni[19], care e prea încărcat cu avocatura sa (cîştigă zilnic cca 20 000 lei), convins că acesta îi va lăsa mîna liberă. Vaida se plîngea că Maniu nu este destul de energic faţă de „regăţeni".

Tocmai cînd eram la Vaida se anunţase deputatul sas Brandsch[20], care venea de la întrevedere cu N. Iorga, unde l-a trimis Vaida. Anume Maniu tot cerea de la Vaida să intre în contact cu Iorga. Vaida s-a cam codit, şi eşuînd pînă acuma înţelegerea cu opoziţia nu voia să cîştige Iorga impresia că partidul naţional fuge după el. Pe Brandsch l-a trimis Vaida anume ca să sondeze pe Iorga. Brandsch a început vorba că saşii sînt cu totul izolaţi şi abandonaţi şi numai de la Iorga mai pot aştepta ajutor. Iorga a răspuns că şi el e izolat. A înjurat pe rînd toate partidele şi a adăugat că şi cu regele zadarnic vorbeşte. Acesta, cînd e la el îi dă dreptate, dar apoi uită totul. Ascendent asupra regelui au din opoziţie numai Argetoianu şi Goga, primul cu cinismul său, al doilea pentru că îi intră regelui în toate poftele. Venind vorba de partidul naţional a zis că el (Iorga) nu se poate apropia de partidul naţional pentru că: 1/acesta s-a împreunat cu cei mai mari duşmani ai lui, cu ţărăniştii (înţelege: Stere), apoi 2/ au fuzionat cu tachiştii fără nici o selecţiune (deşi Iorga fugise după ei) şi 3/ pentru că cu Maniu şi Vaida nu se poate înţelege omul (şefia!). Brandsch l-a îndemnat să se înţeleagă cu partidul naţional [...]*

Eu i-am povestit lui Vaida — rămînînd singur — experienţele triste făcute cu Bontescu, atrăgîndu-i atenţia să nu fie victima unei mistificări.

Am vorbit de chestia cu Ştirbei. Ca amănunt interesant a povestit Vaida că în zilele trecute a fost Maniu — în urma unei mijlociri a dnei M. Cantacuzino — primit în audienţă de regină. Maniu nu a spus nimic despre audienţă nici în club, nici altora, nici chiar lui Cantacuzino, ca astfel să vadă regina ce discret este. Numai lui Mihai Popovici şi Vaida le-a spus atît că regina l-a întrebat pentru ce nu ia contact cu Ştirbei. Maniu i-a răspuns că totdeauna a susţinut cele mai bune legături. Dovadă anii 1920 şi 1921 cînd l-a propus ministru, dar a refuzat. Regina a insistat să vorbească cu el acum, căci va judeca altfel. Maniu a răspuns că ia contact foarte bucuros, dacă Ştirbei îl cheamă. Se vede deci că Ştirbei stă în mijlocul unei acţiuni plănuite concentric.

O adunare comică

8 februarie.

Viscolul de nea continuă. Abia treci pe stradă. Vîntul străbate în odăi prin sobe şi ferești, de nu le poţi încălzi. Vine ştirea că mai multe linii sînt înzăpezite [...] E o vreme să nu ieşi pe stradă.

La adunarea generală extraordinară a Reşiţei am fost de faţă 74 acţionari, reprezentînd 157 778 acţiuni. Grupul străin, afară de Veith, a fost reprezentat prin Sieghardt. De altfel au fost puţini membri de consiliu de faţă. S-a remarcat lipsa lui Argetoianu şi Bontescu. Ne aşteptam la o adunare furtunoasă, dar ne-am pomenit cu una comică. A prezi-

* În aceste paragrafe este vorba de încercarea diverselor partide politice de a realiza închegarea unei aşa-zise „opoziţii unite" împotriva dominaţiei oligarhiei liberale.

dat Boambă, făcînd spirit ieftin, lăsînd să se întrevadă şi spunînd chiar pe faţă că nu avem libertate completă de mişcare şi sîntem în funcţie de acţiunea de guvernămînt. Diferiţi acţionari care au luat cuvîntul s-au legat de fleacuri, chestiile mari au trecut direct neobservate, aşa preschimbarea tuturor acţiunilor în acţii nominative, lipsirea vechilor acţionari de orice precădere la noua emisiune de acţiuni etc. S-a votat (fără votare nominală) cu unanimitate propunerea prezentată de direcţiune relativ la emisiunea nouă şi tot aşa s-au votat şi noile statute şi s-au aprobat ultimele opţiuni în consiliu. S-a ales un cenzor din grupul Vickers *[...] Cu mici schimbări, care nu au modificat însă sensul, s-au votat unanim şi statutele noi. Pentru noi important este că ne rad consiliul, spunîndu-se expres că mandatul actualului consiliu expiră la adunarea generală ordinară din anul acesta. Arta de a conduce dezbaterile (a lui Boambă) am caracterizat-o cu vorba* Wanzenbändiger *(dresor de ploşniţe). Veith a fost mulţumit că a scăpat cu atît, deşi părea plictisit că dezbaterea unor fleacuri a întins aşa adunarea, care a ţinut aproape trei ceasuri.*

9 februarie.

Nainte de masă la dr. Dumitrache Popovici[21]*, am făcut cunoştinţa prinţului Bibescu*[22]*, care se considera ca motorul acţiunei lui Toma Stelian*[23]*, disident liberal, care culminează în declaraţia publicată în ziarele de ieri, luînd poziţie hotărîtă contra încercării Brătienilor de a face în actualul parlament constituţia.** *Bibescu vorbea hotărît, convins că acţiunea lor zguduie poziţia guvernului. Deşi nu ies din partidul liberal, caută o conlucrare opoziţională cu partidul naţional. Vorbea aspru de tot despre Brătieni, de Vintilă zicea că e un „catîr", iar de Ionel că e un „puturos", care desigur cu lenea lui fenomenală nici nu a citit proiectul de constituţiune.*

Prinţul Valentin George Bibescu „vorbea aspru de tot despre Brătieni..."

„... de Vintilă zicea că e un «catîr»"

„...iar de Ionel că e un «puturos»" care, desigur, cu lenea lui fenomenală, nici nu a citit proiectul de constituţie"

---

* Problema adoptării unei noi *Constituţii* fusese formulată de Partidul Naţional Liberal încă din 1913. Războiul a împiedicat traducerea în viaţă a acestui proiect, dar după 1918 noile realităţi ale vieţii economice şi social-politice, îndeosebi avîntul luptei revoluţionare a proletariatului şi în general radicalizarea revendicantă a maselor muncitoare, au făcut şi mai necesară adoptarea unei noi legi fundamentale. Această problemă s-a înscris, de altfel, în preocupările tuturor partidelor şi grupărilor politice, fiind elaborate mai multe proiecte de constituţie. Momentul a prilejuit adîncirea disensiunilor dintre diferitele grupări politice burgheze şi fluturarea de promisiuni demagogice în scopul captării intereselor maselor populare. În cele din urmă, Partidul Naţional Liberal, aflat la guvern, a reuşit să impună, la 28 martie 1923, propriul proiect de constituţie, care a fost apreciat ca o variantă revizuită a *Constituţiei* din 1866.

(Va urma)

1. **Adalbert Veith,** director general al Societății privilegiate de căi ferate austro-ungare (STEG).
2. **Dr. Victor Bontescu,** fruntaș al Partidului Național; ministru în guvernul prezidat de Al. Vaida-Voievod (decembrie 1919-ianuarie 1920); principal acționar al U.D.R. (Uzinele de Fier și Domeniile din Reșița).
3. **Barbu Știrbei,** cumnat al lui I.I.C. Brătianu; avea o anume influență asupra reginei Maria și, prin ea, asupra cercurilor Palatului; el a reprezentat unul din canalele prin care Partidul Național Liberal își exercita influența asupra regelui Ferdinand și a cercurilor acestuia; în perioada amintită, Știrbei își asumase rolul de „conciliator" între partide; prim-ministru în iunie 1927.
4. **Nicolae Mișu,** ministru al României la Londra și delegat la Conferința păcii de la Paris (1919-1920); ministru al Palatului, apropiat lui Barbu Știrbei.
5. **Tancred Constantinescu,** fruntaș al P.N.L., colaborator apropiat al lui Vintilă Brătianu; ministru pînă în martie 1926; membru în conducerea unor institute de credit și mari societăți.
6. Este vorba, probabil, de **Gr. Crăiniceanu,** general, secretar general al Ministerului de Război; ministru în guvernul din 1909.
7. Se referă, probabil, la **Matei Cantacuzino,** mare jurist, fost conservator, devenit membru fondator al Ligii Poporului; ministru în cabinetele prezidate de Al. Averescu (ianuarie-martie 1918; martie-august 1920). Părăsind Partidul Poporului s-a înscris în Partidul Țărănesc, situîndu-se pe o poziție de dreapta.
8. **I. Meitani,** jurist, profesor universitar.
9. **I. Boambă,** membru în conducerea a diferite întreprinderi și societăți; principal acționar al U.D.R.; socrul lui C. Argetoianu.
10. **Frențiu,** episcop transilvănean.
11, 12. **Revay, Kaufmann,** oameni de afaceri.
13. **Vintilă I.C. Brătianu,** fruntaș al P.N.L., socotit expertul financiar numărul unu al familiei Brătianu și al partidului ei; frate cu Ion I.C. Brătianu; în mai multe rînduri ministru de Finanțe; președinte al P.N.L. între 1927-1930; prim-ministru în 1927-1928.
14. **Mihai Popovici,** fruntaș al Partidului Național, apoi al P.N.Ț.; în mai multe rînduri ministru.
15. **Al. Vaida-Voievod,** fruntaș al Partidului Național, apoi al P.N.Ț.; de mai multe ori ministru și prim-ministru. A patronat represiunile antimuncitorești din ianuarie-februarie 1933 și a sprijinit Garda de fier. A întemeiat, în 1935, organizația de dreapta Frontul Românesc; a sprijinit dictatura regală și a intrat în guvernul Miron Cristea (februarie-martie 1938).
16. **General C. Coandă,** prim-ministru în 1918; membru marcant al Partidului Poporului; președinte al Senatului (1920-1922 și 1926-1927).
17. **Gr. Filipescu,** fruntaș al PartiduluiConservator-Democrat, apoi al Partidului Național. În 1929 a creat organizația de dreapta „Liga Vlad Țepeș", iar în 1932 Partidul Conservator. În perioada ascensiunii fascismului în România, s-a situat pe o poziție antifascistă.
18. **I. Cămărășescu,** om politic conservator; fost ministru în guvernul Take Ionescu.
19. **C. Xeni,** colaborator apropiat al lui Take Ionescu. După fuziunea Partidului Conservator-Democrat cu Partidul Național a făcut parte din conducerea Partidului Național, pe care-l va părăsi intrînd în P.N.L.
20. **Rudolf Brandsch,** conducătorul organizației politice a sașilor din România și președinte al grupului minoritar german din Europa; ministru de Stat pentru minorități (aprilie 1931-octombrie 1932).
21. **Dumitrache Popovici,** fratele (?) lui Mihai Popovici.
22. **George Valentin-Bibescu,** nepotul domnitorului Gh. Bibescu; pasionat aviator, președinte al Federației Internaționale de Aviație; soțul cunoscutei scriitoare Marta Bibescu.
23. **Toma Stelian,** fruntaș al P.N.L., ministru în perioada martie 1907-decembrie 1910. În 1923, cu prilejul dezbaterilor asupra Proiectului de Constituție, a inițiat o acțiune potrivnică lui Vintilă Brătianu, dar fără succes.

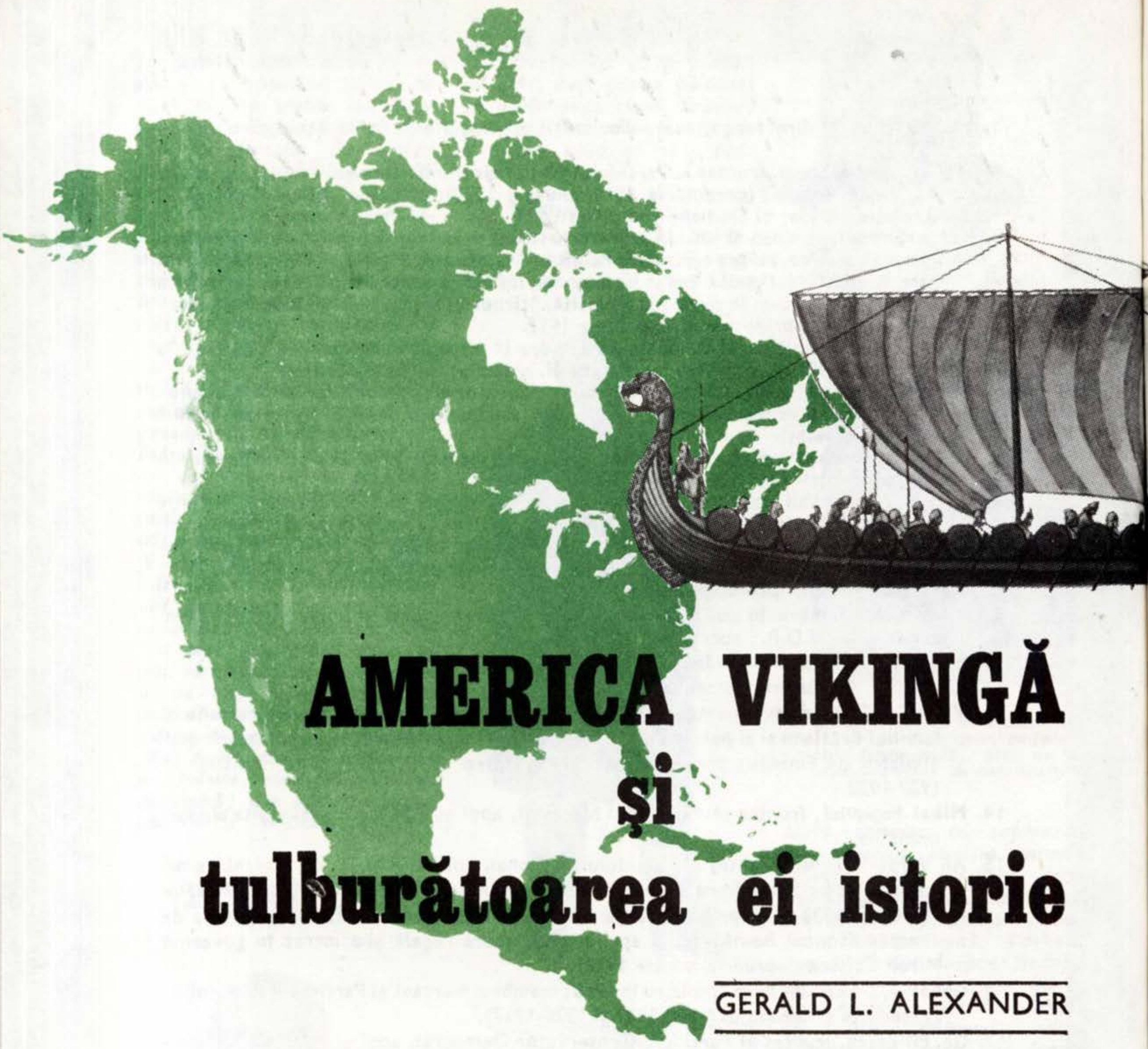

AMERICA VIKINGĂ

și tulburătoarea ei istorie

GERALD L. ALEXANDER

Marele, incomparabilul, curajosul și — pînă la urmă profund nedreptățitul și dezamăgitul — descoperitor al Americii a fost celebrul navigator și vizionar Cristofor Columb. Întîia sa călătorie, din anul 1492, marchează începutul, deschiderea procesului de cunoaștere a ceea ce s-a numit adesea „Lumea nouă", de către „Lumea veche". Ilustrul genovez a dăruit cu adevărat istoriei și geografiei planetei un nou tărîm, cu care apoi contactele au fost intense, constante, substanțiale — deși noul continent i-a repudiat pînă și numele preferîndu-l pe acela al unui navigator florentin de mult mai mică anvergură *.

Fără a-i răpi deci lui Columb meritul imens de a fi descoperit America, trebuie totuși să constatăm faptul paradoxal că el nu a fost cel dintîi care a stabilit legături între „vechile continente", și cele două Americi, ceea ce rezultă, de exemplu din numeroasele reprezentări, obiecte și inscripții de proveniență neamericană prezente acolo încă din epoca precolumbiană. Exemplele ce se pot da sînt nenumărate. În arta maiașilor apar, de pildă, stilizate, motivele lotusului și elefantului, străine de natura locurilor ; se pare că ele se datoresc navigatorilor khmeri, care au ajuns pînă în America. Navigatori chinezi au călătorit și ei în aceeași direcție, încă înaintea erei noastre, au descris în cronici bogăția de aur a acestor tărîmuri, iar resturile unei jonci specifice au fost întîlnite încă de Cortez pe țărmul de vest al Mexicului de astăzi. Descoperiri arheologice din domeniul ceramicii indică contacte de necontestat între populații japoneze și americane.

După cum au conchis de altfel astăzi specialiștii, încă cu 40-50 mii ani în urmă, o populație asiatică a traversat Strîmtoarea Behring dinspre apus spre răsărit și a populat noile ținuturi — efectuînd probabil prima „descoperire" a Americii. Din perioade mult mai tîrzii datează alte urme de necontestat. Dacă afirmațiile despre prezența cretanilor, etruscilor, egiptenilor în America sînt încă foarte îndoielnice, în schimb fenicienii au ajuns cu certitudine în

* Amerigo Vespucci — n.r.

noul continent ; o dovedesc figurinele zeităților feniciene și inscripțiile feniciene descoperite ; în acestea din urmă, de pildă, numele Cartaginei și al zeiței Thanit apare de nenumărate ori. Cele peste o sută de tezaure monetare romane găsite în America Centrală și în Venezuela demonstrează și ele că navigatorii romani au atins și au pătruns adînc pe aceste tărîmuri. Semnificative sînt capetele de piatră, basoreliefurile, măștile reprezentînd negri găsite în America, anterioare erei noastre, care arată că și oameni veniți din Africa au poposit aici. Pe de altă parte, între o treime și o pătrime din fondul de cuvinte al graiurilor precolumbiene sînt de proveniență exterioară Amercii. Evident, interpătrunderea culturilor este o regulă a civilizației umane și cele arătate mai sus nu diminuează cu nimic marea originalitate a civilizațiilor proprii noului continent din epoca premergătoare anului 1492.

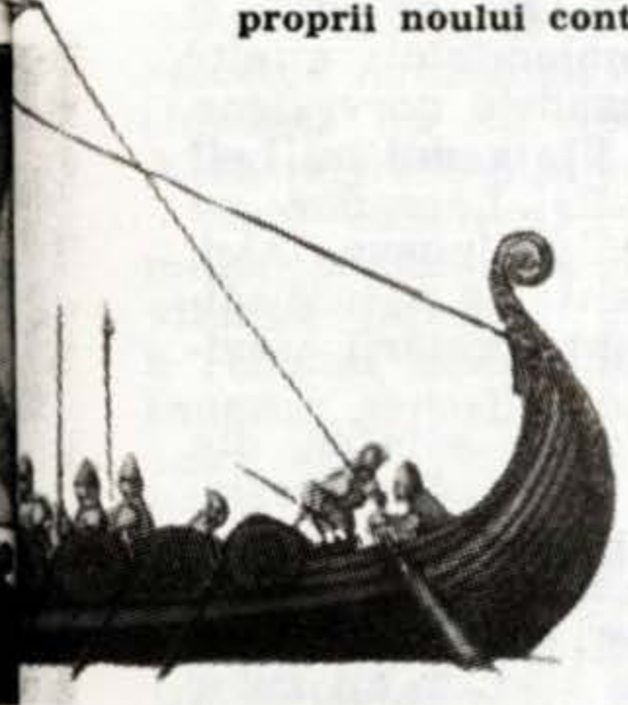

Printre cei ce și-au mai lăsat urme în America se numără polinezienii, irlandezii (în statul New Hampshire, din S.U.A., de exemplu) și, bineînțeles, vikingii *, despre care s-a scris în ultimii ani atît de mult, mai ales după descoperirea în 1965 a celebrei hărți a Vinlandului din biblioteca Universității din Yale. Și tot înainte de Columb au mai atins America bretonul Madoc, frații venețieni Zeno, francezul Jean Cousin care se pare că a descoperit Amazonul, o expediție danezo-portugheză ajunsă pînă la urmă în Golful Hudson, ca și navigatorul Alonso Sanchez din Biscaya, aruncat de o furtună, în 1478, în Haiti, de unde s-a întors cu o descriere a locurilor și o hartă, deopotrivă interesante.

Și fiindcă toate aceste întîmplări extraordinare au avut loc efectiv (deși nici una din ele cu consecințele călătoriilor lui Columb), va fi cu atît mai interesant ca cititorii noștri să afle un nou punct de vedere, expus într-o carte recent apărută în S.U.A., așa cum îl prezintă G. L. Alexander, șeful Secției de Hărți a Bibliotecii Publice din New York.

I. M. ȘT.

● Un cuvînt viking și cîteva interpretări ● Mărturiile culturii Inugsuk ● Un joc care spune și el ceva ● Cînd Scandinavia seamănă cu Alaska ● Ecuația Columb-Ericson

În 1965 un, mare interes a stîrnit publicarea, pentru prima dată, a unei hărți din secolul XV, reprezentînd **Vinlandul**, presupusă a fi cea mai veche reprezentare cartografică a unei părți din continentul nord-american. Harta **Vinlandului** încerca să justifice concluzia, aprig și îndelung susținută de mulți istorici, și anume că Leif Ericson și alți vikingi au debarcat pe coasta de nord-est a continentului prin anul 1000. Aceasta nu a îndreptățit însă opinia că descoperirea vikingă a Americii ar fi fost altceva decît un episod izolat, care nu a dus nici la așezări permanente și nici la urmări istorice demne de luat în seamă.

„Țara Vinului" sau „Țara Pășunilor"?

Impresia aceasta a caracterului efemer și fără consecințe notabile a sosirii vikingilor în America este acum contestată într-o carte a lui James Robert Enterline, **America vikingă** (Ed. Doubleday, 1972). După Enterline, contactul vikingilor cu continentul american s-a accentuat înainte de sec. XV (cînd se știe că s-au întrerupt comunicațiile europene scrise cu așezările vikinge din Groenlanda). Această întrerupere pare să fi fost asociată cu o migrare a băștinașilor din Groenlanda, goniți de schimbări climaterice, de pe fermele lor de la Julianehaab și Godthaab, pe terenurile de vînătoare mai ospitaliere ale continentului american. Hărți și alte informații geografice cu privire la această migrare au circulat probabil în Europa în veacul care l-a „precedat" pe Columb. Dacă se poate presupune că Columb a fost stimulat de asemenea informații, atunci consecințele descoperirii vikinge au fost chiar numai prin aceasta foarte importante. Dar asupra acestui aspect vom mai reveni.

Pînă acum s-a susținut că unul din punctele de debarcare pe continent ale lui Leif Ericson, **marklandul** (termenul norvegian pentru ținut împădurit), era coasta Labradorului, acoperită într-adevăr de păduri. Dar analiza atentă a contextului legendei care descrie **marklandul** arată că acesta nu era un pămînt acoperit cu păduri continue, ci un teren unde se aflau porțiuni de arbori pitici, ce puteau fi tăiați cu baltagurile de luptă vikinge. Faptul că asemenea tufe izolate de pomi pitici existau la nord de limita de creștere a copacilor, lasă loc posibilității ca **marklandul** să se fi

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1969 și nr. 9/1971.

aflat mult mai la nord şi mai aproape de locul de pornire al lui Leif, lîngă Julianehaab, în Groenlanda. Printre altele, acest lucru se potriveşte mai bine cu timpul care i-a trebuit lui Leif ca să-şi atingă ţinta, menţionat în legendă.

Termenul **Vinland** a fost mai întotdeauna interpretat ca însemnînd „Ţara Vinului", un teren cu viţă sălbatică. Totuşi o seamă de cercetători e drept puţini, au susţinut ideea, că denumirea **Vinland** se bazează pe un cuvînt viking arhaic, care înseamnă „Ţara Păşunilor". Acest punct de vedere „minoritar" a fost acum din nou scos la lumină.

Mai întîi, groenlandezii care au dat denumirea de **Vinland** nu cunoşteau vinul şi strugurii, ei fiind băutori de hidromel şi bere. În al doilea rînd, o citire atentă a legendelor care descriu **Vinlandul**, ne arată că recoltele nu erau de struguri sau viţă, ci de fîn pentru vitele pe care noii veniţi le aduceau cu ei la bord. În al treilea rînd, în afara hărţii **Vinlandului** găsită la Universitatea Yale în 1965, mai există încă alte două hărţi vechi care, deşi nu numesc ţinutul **Vinland**, prezintă un teritoriu oarecum de aceeaşi formă şi într-o poziţie relativ asemănătoare. În ambele cazuri, denumirea, indiferent de limba folosită, înseamnă „Ţara Păşunilor".

Prima dintre aceste ultime hărţi există în mai multe versiuni, toate fiind din anul 1400 ; a fost elaborată la şcoala de cartografi de la Klosterneuberg — Viena. Pe această hartă, ţinutul de debarcare este numit Insula Dicolzi, în traducere liberă „Insula păşunilor de varză sălbatică". O a doua hartă, cu mult mai celebră, este aceea a marelui cartograf Gerardus Mercator, datînd din 1569. Numele dat de Mercator **Vinlandului** este **Grocland.** Se ştie că Mercator a primit informaţiile sale din izvoare olandeze vechi de două secole, iar **Grocland** însemna în sec. XIV, în linii mari, „Ţara păşunilor cu buruieni sălbatice".

Legende, tradiţii, vestigii...

Acceptarea înţelesului de „ţară a păşunilor" pentru **Vinland** permite o reinterpretare a localizării ei independent de limita de nord a viţei sălbatice. Această limită a jucat un rol însemnat în încercările cunoscute de a se indentifica **Vinlandul** ca fiind situat pe coasta răsăriteană a Statelor Unite. Dar iuţeala cu care ar fi trebuit să navigheze în acest caz norvegienii, ca să ajungă în acele locuri în „termenele" specificate în legende, pune sub semnul întrebării asemenea ipoteze. Enterline respinge de aceea orice posibilitate ca **Vinlandul** să fi fost în statele Virginia, Massachusetts sau chiar Maine [din S.U.A]. Aşezarea, despre care se admite în general a fi vikingă, dezgropată la L' Anse-aux-Meadows, în New Foundland, în 1960, de Helge şi Anne Stine Ingstad, se întinde dincolo de limita de nord a vieţii sălbatice, dar totuşi este mult mai la sud decît Helluland, prima oprire pare-se a lui Leif, despre care se presupune că ar fi fost Insula Baffin. Enterline merge mai departe şi demonstrează că descrierea topografică a **Vinlandului** din legende nu corespunde cu aspectul aşezării din New Foundland. El sugerează că L'Anse-aux-Meadows, deşi nu poate fi **Vinlandul** lui Leif, ar putea fi rămăşiţele Hvitramannalandului, o altă regiune descrisă de legendele norvegiene.

Enterline localizează **Vinlandul** lui Leif în nord-vestul Peninsulei Labrador, pe coasta de apus a Golfului Ungava. Aici, arată el, există o abundenţă de păşuni sălbatice, care corespund interpretării „revizuite" a **Vinlandului.**

Cel mai important lucru este că, din compararea descrierilor geografice ale legendelor nordice cu cele reale ale Golfului Ungava, fiecare amănunt de mediu menţionat de tradiţii se poate identifica cu o caracteristică reală. Nici un alt autor care a argumentat în favoarea unei identificări diferite a **Vinlandului** nu a întreprins vreodată o analiză atît de profundă. Pe lîngă aceasta, pe neaşteptate, în timp ce Enterline lucra la studiul său, un grup de cercetători canadieni investigau (în mod

Din această regiune a sudului Groenlandei a plecat probabil Leif Ericson spre sud

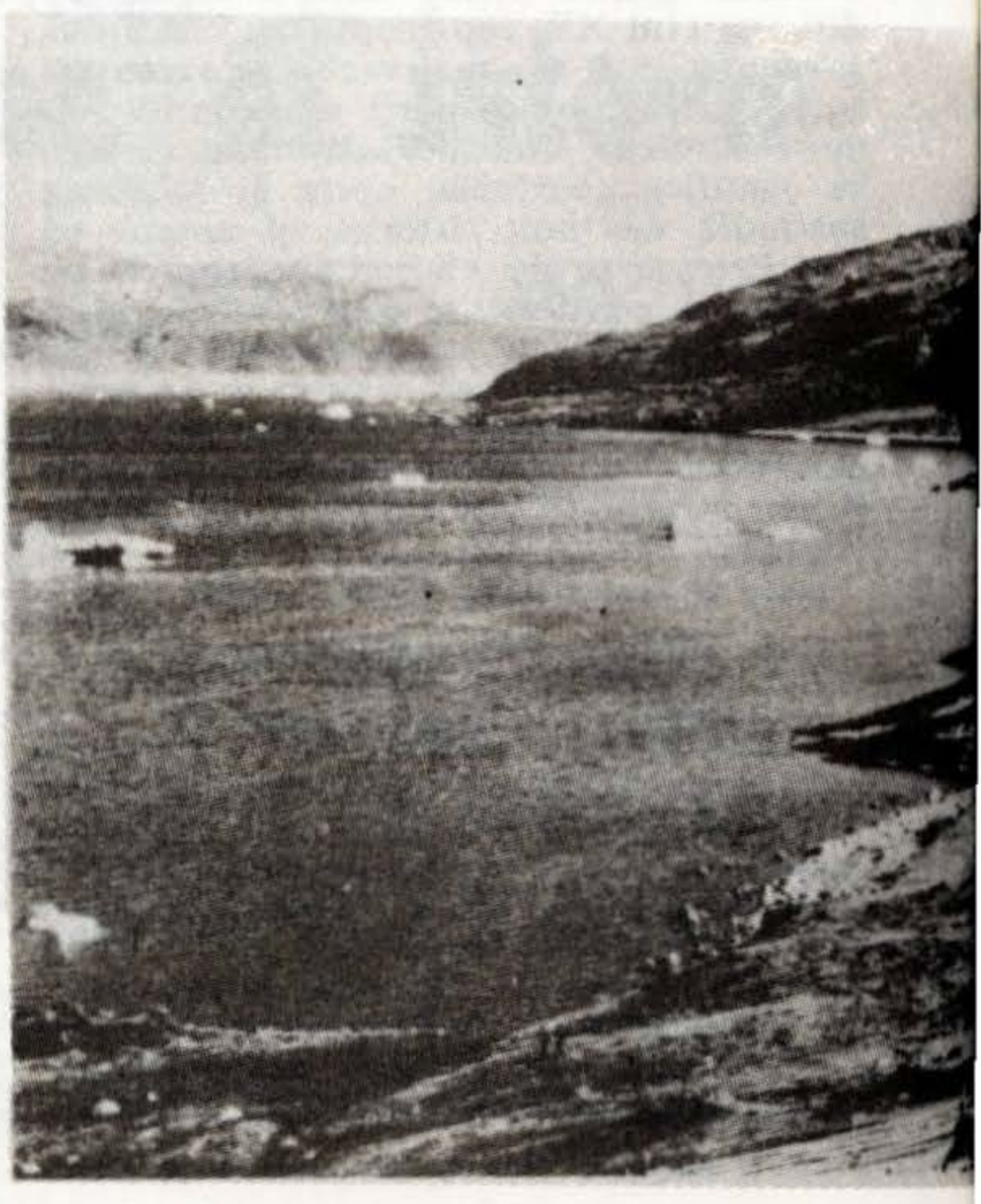

cu totul independent) tocmai ruinele de pe această coastă, din vestul Golfului Ungava. S-a dovedit că sînt indiscutabil vikinge!

Ultimul viking

Aceste rezultate formează baza unei reconsiderări obiective a istoriei vikingilor. Studiul arheologic al eschimoşilor este corelat cu aceasta. După cum rezultă din cercetări, prima generaţie de vikingi care s-au aşezat în Groenlanda au găsit terenul nelocuit. Arheologii danezi au arătat că eschimoşii nu au venit aci pînă în sec. XIII, migrînd dinspre Canada, din răsărit.

Viaţa eschimosă a fost influenţată în multe privinţe de contactele cu lumea vikingă, iar noua cultură materială care a rezultat este cunoscută sub numele de **Inugsuk.** Enterline vede în localizarea ruinelor din perioada Inugsuk un fel de hartă a drumurilor pe care au circulat vikingii. Aceste localizări sugerează că oricît de interesaţi ar fi fost vikingii să exploreze spre sud, interesul lor era cel puţin la fel de mare în ce priveşte explorarea spre nord : există aşezări Inugsuk pînă în ţinuturile cele mai nordice ale Groenlandei. Săpăturile au dat la iveală, între altele, bucăţi de stofă ţesută vikingă, armuri de zale şi piese de şah sculptate.

De aci încolo începe „teritoriul arheologic" canadian. Acest teren a fost investigat mai puţin intens decît s-ar fi putut spera, totuşi Enterline a adunat o serie de dovezi care sugerează o concluzie uluitoare : aceea că vikingii au descoperit celebrul pasaj arctic de nord-vest, cel care duce din Atlantic în Pacific. Urme arheologice şi antropologice de-a lungul acestui drum, pînă în Alaska, sînt luate de el drept indicii ale unui răspuns la o întrebare veche : care au fost condiţiile în care au dispărut în cele din urmă, în mod misterios, aşezările vikingilor din Groenlanda ?

Răspunsul său este că o deteriorare a climei, produsă spre sfîrşitul evului mediu, făcînd imposibilă creşterea vitelor în sudul Groenlandei, vikingii au trebuit să se mute pe terenurile de vînătoare din Canada arctică. Uriaşele turme de caribu, existente şi azi aici, în număr mai mic e drept, le ofereau o pradă uşor de ucis şi mijloace de subzistenţă relativ la îndemînă.

În Arctica centrală se pare că vikingii au căzut sub influenţa eschimosă în aceeaşi măsură în care aceştia au fost sub influenţa vikingilor în Groenlanda. Aceşti vikingi nomazi au învăţat cît de practică este îmbrăcămintea eschimoşilor şi metodele lor de construire a locuinţelor, dar şi arta de a întocmi hărţi. În timp ce cultura eschimosă cea mai veche cuprindea meşteşugul de a comunica informaţii geografice prin desenarea hărţilor pe zăpadă, pe nisip sau pe lemn, vikingii nu aveau

Piese de şah şi fus — vestigii vikinge dovedind contactele acestora cu eschimoşii

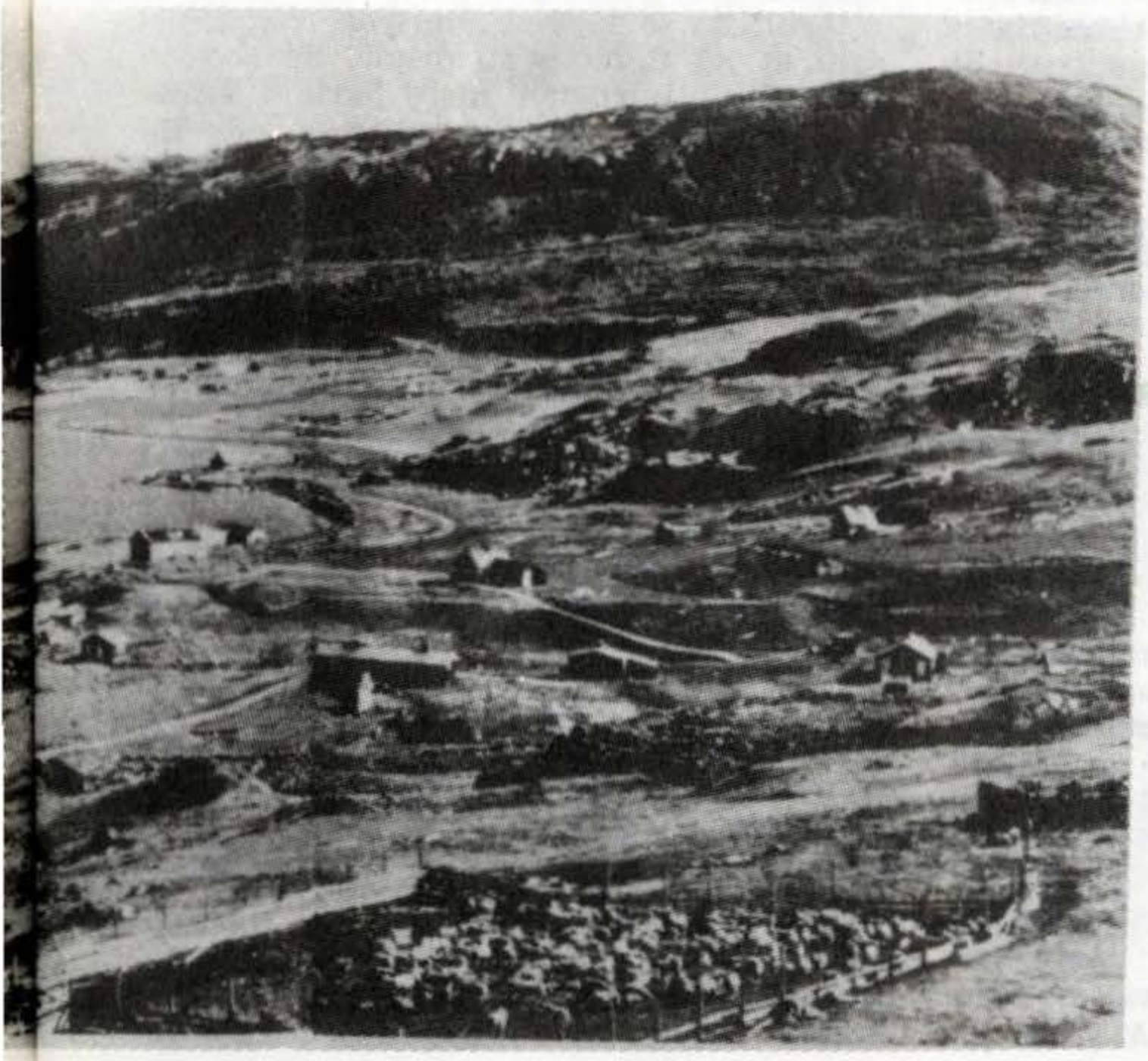

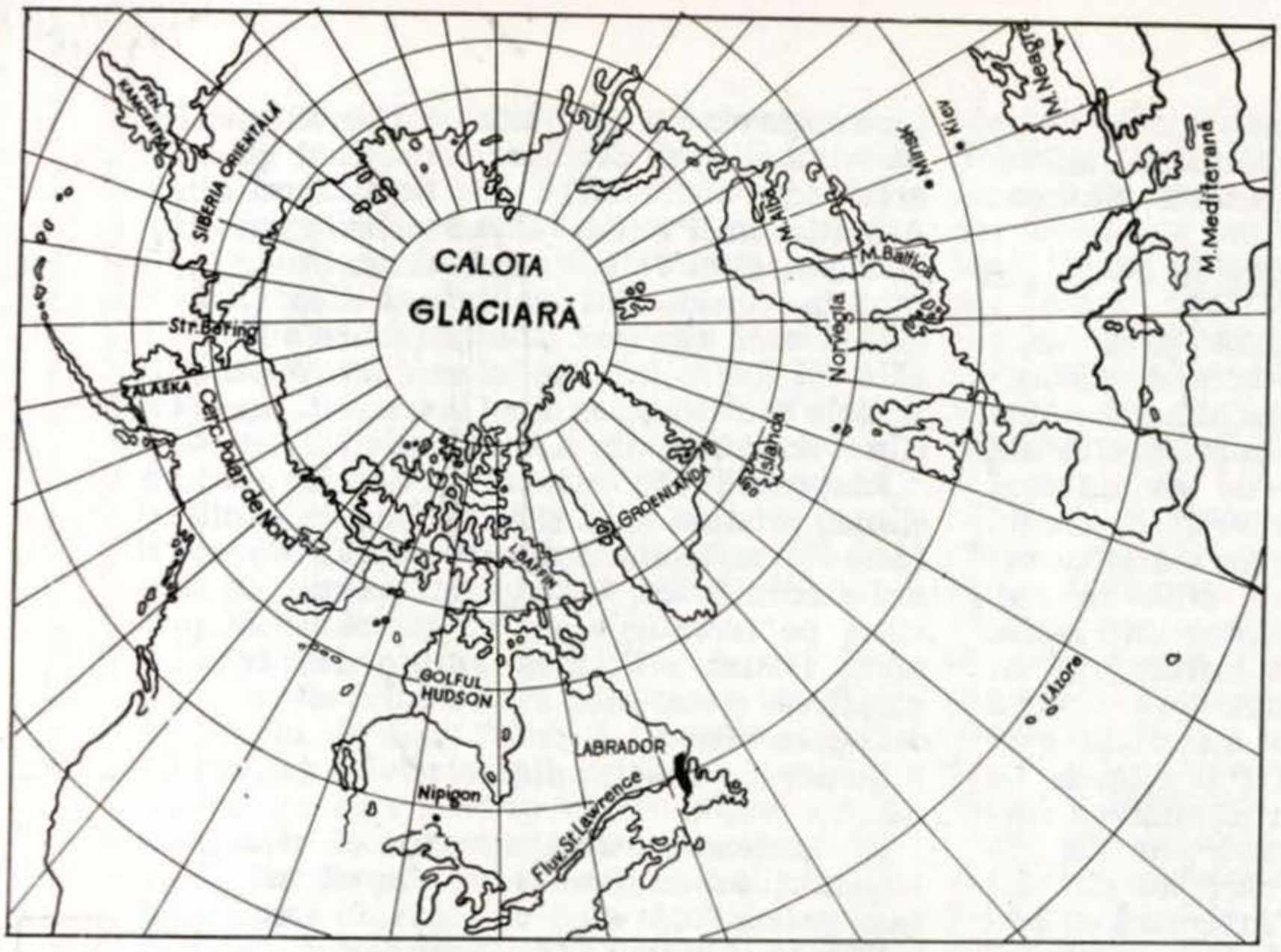

Pentru a înțelege teoria lui Enterline este important să privim această hartă în această perspectivă. Ne putem da, între altele, seama de ce traversînd de fapt arhipelagul arctic canadian, vikingii erau convinși că se află în nordul Asiei...

nici o tradiție în desenarea hărților. Acest element de influență culturală va avea mai tîrziu rezultate profunde în Europa.

Explorările vikingilor la sud de Groenlanda, deși de mult timp cunoscute, sînt foarte controversate. Un aspect mai puțin controversat este istoricul jocului **lacrosse.** Oamenii moderni au învățat acest joc în epoca postcolumbiană de la indienii băștinași din valea Fluviului St. Lawrence, dar se pare că aceștia la rîndul lor l-au învățat... de la vikingi. Atît versiunea vikingă cît și cea indiană a jocului au elemente comune atît de inedite, încît probabilitatea unor obîrșii independente este extrem de mică.

Enterline argumentează că toate aceste elemente se încadrează în schema sa cu privire la migrarea vikingă : în sec. XIV spre apus, din Groenlanda în regiunile subarctice, urmată de o explorare spre sud. Dar tocmai cînd avea loc această explorare a zonei cu climă temperată a Americii, legăturile între Europa și Groenlanda s-au întrerupt, probabil datorită încetării existenței coloniilor vikinge acolo.

Imaginea autorului asupra ultimului viking care a trăit pe continentul nordamerican este cu totul diferită de imaginea romantică a unui erou gata de luptă în așezările din Groenlanda de la începutul sec. XV, căzînd pradă unui atac eschimos. Ultimul viking al lui Enterline este un prieten apropiat al băștinașilor — fie din Canada arctică, fie din regiunea Marilor Lacuri. El are numai rude de rasă amestecată și nu găsește pe nimeni din neamul lui, nici un „viking pur" de altădată cu care să se căsătorească. Este poate sec. XVII și el își amintește doar vag de limba pe care o vorbeau bunicii săi și de poveștile lor despre felul cum au venit aici, printre popoare noi. Pe scurt, ultimul viking devenise american !

Columb știa oare ?...

Dar presupunerile care-i aduc pe vikingi direct în principalul curent al istoriei americane sînt cele cu privire la Columb.

Enterline admite deschis că este imposibil să se aducă vreo dovadă directă, certă, că Cristofor Columb ar fi avut cunoștință de activitatea vikingilor în partea de apus a țării. Dar se pare că numeroși contemporani ai lui Columb au dispus de această informație. Întrucît o mare parte a istoriei se bazează pe dovezi indirecte, este firesc să dăm atenție și în acest caz unor asemenea probe. Enterline argumentează astfel :

„Toți autorii care s-au referit la Columb, au fost curioși și nemulțumiți de explicația dată în legătură cu motivarea călătoriei lui Columb. Dacă convingerea sa că ar putea ajunge în Asia navigînd spre apus se baza doar pe noțiunea, în general acceptată, că pămîntul este rotund, nu s-ar fi bucurat nici de interesul și nici de sprijinul pe care l-a avut [...] Dar învățații timpului său aveau dreptate să se opună planului lui Columb de a naviga spre apus către Asia, pentru că ei cunoșteau dimensiunile globului, ca și timpul maxim pe care-l putea petrece pe mare, în siguranță, un vas oricît de bine aprovizionat. Nu exista nici o nădejde ca Columb să poată parcurge nici măcar o treime din distanța pînă în Asia apucînd-o prin apus [...]

Acei autori care au încercat să-l înțeleagă pe Columb [...] au ajuns în general la concluzia că a avut informații obscure, despre care nu mai știm nimic, bazate pe

existența continentelor americane, dar interpretate greșit ca fiind coasta răsăriteană a Asiei."

Enterline caută să explice cum Columb și contemporanii săi au putut fi influențați de informațiile vikinge, fără ca acest fapt să fie menționat în mod explicit de istorie. De fapt, greșeala provine de la exploratorii vikingi, ca și de la toți cei ce au auzit despre explorările vikingilor și nu au înțeles că pămîntul descoperit de ei era un nou continent și nu coasta de răsărit a Asiei.

Lanțul confuziilor și al descoperirilor uluitoare

Enterline aduce multe alte argumente interesante. El subliniază că hărțile vechi precolumbiene, prezintă, în diverse cazuri, exemple de felul acesta : o insulă în colțul de nord-est al Siberiei al cărei contur este asemănător cu cel al insulei din extremitatea de nord-est a Americii de Nord, Insula Baffin ; insule de-a lungul coastei arctice a Asiei care sînt foarte asemănătoare cu arhipelagul arctic de la nord de Canada ; peninsule în zona de nord-vest a Eurasiei care seamănă cu Alaska !

Cu alte cuvinte, se poate presupune că vikingii au făcut hărți care și-au croit drum pînă în mîinile cartografilor europeni ; oamenii Nordului credeau însă că explorau Asia de la răsărit spre apus ! Una din cele mai cunoscute hărți conținînd această stranie confuzie este așazisa hartă a „Scandinaviei" din 1427 a lui Claudius Clavus, care este de fapt o reprezentare a Peninsulei Seward din Alaska !

Un incident necartografic, intervenit pe parcurs, se pare că s-a ivit atunci cînd europenii au auzit despre migrarea eschimoșilor dinspre apus spre răsărit, spre Groenlanda. Eschimoșii, care și-au început migrarea în Alaska, povesteau în Groenlanda că ei veneau din capătul apusean al continentului, din colțul nordic, ceea ce era corect. Auzind aceasta, europenii au considerat că eschimoșii vor de fapt să spună că sînt din... Laponia, din Scandinavia de Nord, și că au călătorit spre răsărit prin Asia de Nord. Între timp raționau europenii, norvegienii au navigat spre apus, către Groenlanda, și i-au întîlnit acolo pe presupușii „laponi". Claudius Clavus credea că eschimoșii erau de fapt karelieni de pe țărmul Mării Albe.

Există multe hărți pretinse ale unor zone ale „Lumii vechi", în care reprezentarea Scandinaviei nu corespundea deloc realității acestei regiuni, dar seamănă în schimb cu Insula Baffin, cu arhipelagul arctic canadian sau chiar cu întreaga Peninsulă Labrador !

Posibilitatea ca informații greșit înțelese despre explorările vikingilor să fi stat timp de secole sub ochii istoricilor fără să fi fost interpretate corespunzător, l-a determinat pe Enterline să studieze facsimile sau originale ale aproape tuturor hărților lumii, cunoscute din evul mediu și de la începutul Renașterii, și să le examineze atent, căutînd dovezi ale unor asemenea confuzii. El a constatat că zeci de asemenea hărți cuprindeau inițial țări stranii, pe care cartografii le înlăturaseră ulterior fără vreo analiză, ca fiind născociri ale imaginației medievale ; de fapt, acestea constituiau imagini ale tărîmurilor americane. După ce a identificat și existența unor texte medievale care cuprindeau asemenea confuzii, metoda autorului a fost de a înșirui în ordine cronologică toate cele nouăzeci de documente implicate și apoi de a studia evenimentele istorice reflectate de această suită. Rezultatul a fost o confirmare a tezelor sale, întărind ideea unei migrări a vikingilor din Groenlanda spre apus, în America eschimosă și spre sud în America indiană.

Autorul acestei cărți este, în mod surprinzător, matematician și specialist în mașini de calculat. Dar anunțarea, în 1965, a descoperirii hărții **Vinlandului** i-a stîrnit un asemenea interes, încît s-a dedicat cercetării problemei vikingilor. El și-a adus din plin contribuția de om de știință obiectiv în problema, foarte controversată, a relației Columb-Ericson. A rezultat o nouă teorie, care este uluitoare și riguroasă totodată.

America vikingă apare astfel într-o nouă lumină. Enterline a întreprins călătorii în Groenlanda și Islanda, a făcut studii de documentare la British Museum și a cercetat principalele colecții din Statele Unite. În toamna anului 1971, a fost invitat să-și expună tezele în sesiunea anuală a Societății de Istorie a Descoperirilor care s-a ținut la Universitatea Yale. Autorul mi s-a adresat în toamna anului 1966, pentru că îi venea greu să creadă în verosimilul implicațiilor neașteptate spre care îl duceau propriile sale cercetări. Mi-a cerut atunci o apreciere critică. Ore întregi de discuții m-au determinat să-l încurajez în investigațiile sale, căci simțeam că se afla în pragul unor descoperiri uluitoare.

Nu încape îndoială că volumul intitulat **America vikingă** a lansat multe idei noi, menite să provoace discuții aprinse. Dacă aceste idei vor rezista analizei învățaților, ele vor introduce un aspect inedit în fluxul istoriei americane.

Traducere de :
Any FLOREA

Ginerele lui Mussolini se spovedește

JURNALUL LUI CIANO

11 noiembrie 1941-30 aprilie 1942... Aproape şase luni, în care Ciano notează, citează, comentează. Ce evenimente mai importante reflectă jurnalul lui?

Pe locul întîi, continuă să fie frontul de Est, unde blitzkriegul **întîrzie să repurteze succesele definitive cu care s-au deprins născocitorii lui. În loc să capituleze sau să sucombe sub lovituri, aşa cum s-a întîmplat pînă acum cu toate oştile care au înfruntat** Wehrmachtul, **Armata Roşie opune o rezistenţă tot mai dîrză. La 19 noiembrie, Hitler angajează 51 divizii proaspete, dintre care 13 blindate, sprijinite de 3 000 tunuri, într-o ultimă şi disperată ofensivă împotriva Moscovei. Elanul ei ţine doar cîteva zile şi, la 6 decembrie, începe contraofensiva sovietică. Pentru prima oară în istoria celui de-al doilea război mondial, trupele naziste sînt obligate să bată în retragere. Nu într-un sector limitat, nu cu cîteva zeci de metri, ci pe o imensă fîşie din front şi la o adîncime care va atinge, în unele puncte, 200 km.**

După ce au trîmbiţat de patru ori „zdrobirea completă a inamicului" şi o dată „sfîrşitul virtual al campaniei din Rusia", comunicatele germane iau altă turnură. Cel de la 18 decembrie anunţă: „În cadrul măsurilor menite să asigure trecerea de la războiul de mişcare la cel de poziţie, impus de condiţiile iernii, trupele noastre efectuează operaţiile prevăzute, în vederea scurtării frontului". E o formulare încîlcită, un limbaj aproape cifrat, destinat să mascheze înfrîngerea. Ciano, însă, nu se lasă păcălit. El ştie că operaţiile nu au putut fi „prevăzute", căci Hitler nu se aştepta că victoria scontată va rămîne, undeva, cu mult în urma iernii, nici că războiul de mişcare, atît de eficient în Vest, va capota lamentabil în Est.

Cu atît mai ridicol apare optimismul de comandă, afişat de führer şi ciracii lui. Înmuindu-şi pana într-o vindicativă ironie, Ciano dezvăluie cît de falsă e convingerea cu care naziştii vorbesc doar despre amînarea cu un an a scadenţei triumfale. Aşa cum consemnează şi pronosticurile tot mai sumbre ale lui Mussolini, care anticipează sfîrşitul conflictului abia prin 1948.

Căci pesimismului generat de evoluţia situaţiei pe frontul antisovietic i se adaugă îngrijorarea pe care o stîrneşte dictatorului de la Roma un alt teatru de război. Încă din toamna lui 1941, 16 divizii italiene şi 6 germane sînt imobilizate în Iugoslavia, unde, la chemarea partidului comunist, luptă acum împotriva cotropitorilor 90 detaşamente de partizani, nucleele viitoarei Armate de Eliberare, care va avea un efectiv final de 800 000 combatanţi. Deocamdată, însă, totalul lor reprezintă exact o zecime din această cifră şi doar o minoritate acţionează în zonele „concesionate" de Hitler ducelui. Totuşi, cei 300 000 soldaţi italieni dizlocaţi acolo au de dus, după expresia generalului Giacomo Zanussi, „una dintre cele mai grele bătălii din cursul războiului".

Jurnalul trece sub tăcere sălbaticele măsuri represive ale fasciştilor, ca şi nu-

Ciano şi Hitler, la cartierul general al acestuia

meroasele documente care le atestă. Nu e menționată nici măcar faimoasa circulară 3.C, din 1 martie 1942, emisă de comandamentul Armatei 2, unde se arată: „E interzis a se pedepsi vreun militar pentru exces de duritate împotriva populației, sancționîndu-se în schimb sever cei ce dovedesc ezitări, indulgență sau teamă față de rebeli, suspecți și familiile lor".

Totuși, din însemnările lui Ciano, se întrevede clar eșecul repetatelor tentative ale ocupanților de a zdrobi mișcarea insurecțională a popoarelor iugoslave. La fel de evident apare și refuzul multor soldați italieni de a juca infamul rol de călăi în care i-a distribuit Mussolini. Cruzimea și venalitatea ofițerilor superiori și ale autorităților de ocupație, veștile din ce în ce mai rele primite din patrie, brutalitatea disprețuitoare a „aliaților" naziști nu fac decît să accentueze starea de spirit antifascistă din rîndul trupelor. La aceasta contribuie și excepționala omenie a partizanilor iugoslavi față de majoritatea militarilor italieni, tratați nu ca dușmani, ci ca frați de suferință, siliți de un regim criminal să omoare și să moară pe meleaguri străine. Prizonierii sînt cel mai adesea eliberați, după ce li s-a acordat hrană, uneori îmbrăcăminte și, la nevoie, îngrijire medicală. Rezultat: un număr tot mai mare din ei se înrolează ca voluntari în detașamentele din Slovenia, Muntenegru, Croația și Macedonia.

Și în timp ce o întreagă armată se dezagregă astfel, treptat și ireversibil, în timp ce zeci de mii de alți soldați ai ducelui pier în gerul stepelor ucrainene sau în arșița pustiurilor africane, în timp ce bombardamentele aeriene încep să muște trupul Italiei, în timp ce pîinea dispare și foametea face ravagii în orașe și sate, în timp ce mișcarea antifascistă ia o amploare considerabilă și scoate oamenii în puternice manifestații de stradă, în timp ce, prin angajarea Statelor Unite și a Japoniei, conflagrația capătă proporții cu adevărat mondiale, pe acest gigantic fundal tragic continuă să se proiecteze umbrele sinistre și grotești ale căpeteniilor fasciste de la Berlin și Roma. Cuvintele, preocupările și actele lor așa cum le înregistrează jurnalul lui Ciano, par desprinse din foile de observații ale unei clinici de psihiatrie. Comportarea lor, în veșnic divorț cu realitatea, seamănă frapant cu cea a unor alienați mintali, care ar deține nelimitate puteri malefice. Dar, spre deosebire de nebuni, pe care boala îi condamnă la o viață de iad, infernul lui Hitler și Mussolini nu le e rezervat lor, ci altora.

Nicolae MINEI

NOIEMBRIE 1941

11. XI. *Iritarea și demoralizarea provocată de ultimele evenimente*[1] *se manifestă puternic, atît în țară, cît și la duce. Mussolini, exasperat, își varsă furia pe croații din Split, care aruncă bombele asupra soldaților noștri: „Voi adopta și eu sistemul ostatecilor. Am dat ordin să se împuște doi croați pentru fiecare om de-al nostru care e rănit și douăzeci pentru unul ucis" [...]*

12. XI. *Comandamentul marinei e indignat de cele întîmplate în Mediterana, dar cu șefi de soiul celor de acum nu te poți aștepta la nimic bun [...] Pentru a se neutraliza proasta impresie produsă în țară de eșecul suferit, trebuia neapărat să se publice un comunicat despre succesele noastre în Atlantic. Dar de unde să scoți succese? Pe baza unor știri extrem de vagi, s-a redactat un comunicat atribuind submarinului MALASPINA meritul de a fi scufundat două cargoboturi de 10 000 tone. Or, singurul lucru pe care-l știm sigur este că acest submarin a fost scufundat, deoarece n-a revenit la bază de zece zile. Citind ciorna comunicatului, Sansonetti*[2] *a luat un creion și a transformat cele 10 000 tone în 30 000, „ca să sune mai frumos" [...]*

20. XI. *[...] Riccardi*[3] *profită de numirea unui consilier comercial în Spania, pentru a-l ataca vio-*

1) Aluzie la usturătoarea înfrîngere suferită de fasciști în noaptea de 8 spre 9 noiembrie în bătălia navală susținută cu o escadră britanică. (Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1973). De asemenea, pentru toate persoanele și evenimentele care nu au explicație, vezi nr. 5 și 6/1973.

2) Amiralul Luigi Sansonetti fusese numit, cu începere din iulie 1941, locțiitor al șefului de stat major al marinei.

3) Raffaello Riccardi era subsecretar la Ministerul Economiei.

lent pe doctorul Petacci—fratele eminentei sale surori[4] *— care se pretează la afaceri necurate. În sprijinul acestei afirmații, Riccardi repetă o frază pe care i-a spus-o inspectorul de poliție Leto*[5]*: „Doctorul Petacci face mai mult rău ducelui decît cincisprezece bătălii pierdute" [...]*

22. XI. *[...] Convoiul ce urma să plece noaptea trecută la Tripoli, trecînd pe la est de Malta, nu a reușit să-și îndeplinească misiunea. Atacate de avioane torpiloare, vasele comerciale s-au refugiat la Toronto, iar crucișătoarele TRIESTE și DUCA DEGLI ABRUZZI au fost lovite de torpile. Din fericire nu s-au scufundat. E cert că problema aprovizionării prezintă mari dificultăți și că ne dă cele mai grave preocupări [...]*

DECEMBRIE 1941

1. XII. *[...] Urmînd sfatul polițiilor italiene și croate, care nu garantează ordinea, amîn călătoria mea la Zagreb pentru zile mai bune.*

2. XII. *Un alt vas al nostru a fost scufundat, puțin înainte de a intra în portul Tripoli. E vorba de MANTOVANI, care transporta 7 000 tone de păcură [...]*

3. XII. *Lovitură de teatru niponă. Ambasadorul japonez vine la Mussolini și îi citește o lungă declarație despre negocierile dintre Japonia și S.U.A. care au ajuns la un punct mort*[6]*. Apoi, invocînd clauza specială din pactul tripartit*[7]*, diplomatul cere Italiei să declare război Statelor Unite, imediat ce va izbucni conflictul*[8]*. Propune, de asemenea, să semnăm un acord prin care ne angajăm să nu încheiem o pace separată. Interpretul care traduce aceste fraze tremură ca varga. Ducele își dă acordul de principiu, rezervîndu-și dreptul ca, înainte de a răspunde definitiv, să se consulte cu Berlinul [...]*

Răspunsul acestuia va cam întîrzia, căci Hitler s-a dus pe frontul de Sud din Rusia unde armatele generalului Kleist continuă să se retragă, sub presiunea unei neașteptate ofensive sovietice[9] *[...]*

4. XII. *Reacția Berlinului față de inițiativa japoneză e extrem de prudentă Poate că nemții vor fi de acord cu Tokio, căci n-au încotro, dar gîndul că americanii vor intra în război le place din ce în ce mai puțin. În schimb, Mussolini e fericit [...]*

5. XII. *Noapte agitată din cauza nervozității lui Ribbentrop. După ce a așteptat două zile, acum l-a apucat zorul să răspundă japonezilor. La ora 3 dimineața l-a trimis pe Mackensen la mine să-mi propună un proiect de tratat în trei, cu angajamentul de a nu încheia o pace separată. Voia să-l scol și pe Mussolini, dar am refuzat, ceea ce i-a făcut mare plăcere ducelui [...]*

7. XII. *Azi dimineață, Mussolini e contrariat deoarece trupele noastre din Africa Centrală s-au predat aproape fără a suferi pierderi. În noiembrie, la Gendar, italienii au avut 67 morți și 10 000 prizonieri*[10]*. Nu-i nevoie să-ți pui mintea la contribuție, pentru a înțelege semnificația acestor cifre.*

8. XII. *În toiul nopții, Ribbentrop mă cheamă la telefon, pentru a-mi spune ce încîntat e că Japonia a atacat S.U.A. E atît de fericit, încît nu mă pot împiedica să-l felicit, deși nu prea văd cu ce avantaje ne vom alege de pe urma acestor evenimente [...]*

13. XII. *Noi înfrîngeri navale. Astă noapte, am pierdut două crucișătoare de 5 000 tone, DA BARBIANO și GIUSSANO, și două mari cargoboturi, EL GRECO și FILZI, încărcate cu tancuri pentru Libia. Ceea ce se întîmplă cu marina e inexplicabil, afară doar dacă Somigli*[11] *nu are dreptate: statele noastre majore ar fi pradă*

---

4) Ciano ține să sublinieze din nou, cu ironie, că era la curent atît cu legătura dintre Mussolini și Clara Petacci, cît și cu felul cum fratele ei, dr. Marcello Petacci, exploata această situație.

5) Guido Leto a fost șeful poliției secrete (OVRA) din 1939 pînă în 1943.

6) Aluzie la tratativele dintre secretarul de stat, Cordell Hull și ambasadorul japonez la Washington, amiralul Kichisaburo Nomura. Începute în martie 1941, aceste negocieri au durat pînă la 7 decembrie 1941, cînd a avut loc atacul nipon de la Pearl Harbor.

7) Semnat la Berlin, în ziua de 27 septembrie 1940, Pactul tripartit prevedea că, în procesul de instaurare a „noii ordini" fasciste, rolul preponderent îl dețineau Germania și Italia în Europa, Japonia în Asia și Extremul Orient. Cele trei puteri urmau să-și dea ajutor reciproc în cazul unui atac din partea unui terț stat. Hitler a sperat că această clauză va intra în vigoare încă de la începutul agresiunii sale împotriva Uniunii Sovietice. Militariștii niponi aveau însă în vedere Statele Unite.

8) Generalul Hideki Tojo, prim-ministru al Japoniei de la 16 octombrie 1941, luase deja o serie de măsuri pentru declanșarea războiului. Astfel, încă de la 25 noiembrie, o escadră de port-avioane ieșise în larg, luînd direcția Pearl Harbor. Informat doar parțial de militariștii niponi, Hitler a crezut un timp că, dînd curs repetatelor sale stăruințe, Japonia va ataca U.R.S.S. Cînd s-a aflat adevărul, naziștii au dat din colț în colț, înainte de a declara război Statelor Unite, căci nu le convenea perspectiva de a înfrunta un nou și puternic inamic. Abia la 11 decembrie, Reichul și Italia fascistă au declarat război Statelor Unite.

9) Generalul Erwald von Kleist, comandantul diviziilor blindate în campania din Franța și, pînă în 1941, pe frontul de Est, ocupase la 21 noiembrie Rostov pe Don. La 26 noiembrie, un contraatac sovietic l-a izgonit din oraș, obligîndu-l să se retragă 80 km. Era prima înfrîngere de mare amploare pe care o suferiseră forțele terestre ale **Wehrmachtului.**

10) Orașul Gendar din Etiopia, în trecut capitala țării, a fost fortificat de fasciști, rămînînd ultimul lor punct de rezistență în Africa Orientală. Italienii au capitulat la 27 noiembrie 1941. Ciano se înșeală (sau minte) în privința prizonierilor: numărul lor s-a ridicat la 23 500.

11) Amiralul Odoardo Somigli, comandant de escadră, era

unui complex de inferioritate, care le paralizează. În orice caz, pierderile sporesc zi de zi şi ne putem întreba dacă războiul nu va dura mai mult decît marina noastră [...]

14. XII. *[...] Populaţia resimte tot mai mult lipsa produselor alimentare şi protestează. Ca de obicei cînd lucrurile nu sînt pe gustul lui, Mussolini ia ca ţap ispăşitor pînă şi pe bunul Dumnezeu [...]*

21. XII. *[...] Mesaje din partea lui Goebbels şi Hitler, care nu fac impresie bună: felul umil şi totodată insistent prin care cerşesc haine groase pentru trupele lor de pe frontul de Est contrastează frapant cu tonul arogant, caracteristic felului lor de a vorbi de pînă acum. Ceea ce dovedeşte, printre altele, că nemţii nu erau pregătiţi pentru o campanie de iarnă în Rusia.*

22. XII. *Debarcarea lui Brauchitsch e la ordinea zilei*[12]*. Posturile de radio engleze şi americane nu vorbesc decît de asta. Vestea a întors pe dos ambasada germană. Mackensen nu exprimă nici o opinie, dar nu-şi ascunde frămîntarea. Bismarck nu se jeneză să-şi manifeste bucuria, spunîndu-i lui Anfuso: „Am ajuns la actul V al marii tragedii: cele întîmplate dovedesc că Hitler e un c...". Avem de-aface acum cu o criză a regimului, nu a oamenilor [...]*

23. XII. *[...] Serena*[13] *şi Tassinari*[14] *s-au insultat în prezenţa ducelui şi s-au luat la bătaie în anticameră. Se pare că Mussolini îl va lichida pe Serena, la instigaţiile lui Buffarini, care lucrează ca de obicei în umbră. E un şarpe [...]*

24. XII. *[...] Serena, pe care l-am văzut după-amiază, repetă că e victima intrigilor lui Buffarini, care îl domină pe duce prin mijloace dubioase şi neleale. După Serena, Buffarini dă lunar, aşa zis pentru opere de binefacere, cîte 100 000 lire Clarettei Petacci, asupra căreia îşi exercită influenţa prin intermediul unui anume Donadio, al cărui rol nu-i prea clar. Pe scurt, Serena susţine că în jurul ducelui s-a format o bandă de „petaccişti", manevrată din culise de către Buffarini [...]*

25. XII. *Alfieri scrie că înfrîngerile de pe frontul de Est au depăşit deja, prin efectele lor, limita pînă la care ne puteau fi utile. La germanii din ambasadă, se constată o descurajare profundă [...]*

27. XII. *Consiliu de miniştri. Ducele face un rezumat al situaţiei militare şi politice. Nu spune nimic nou pentru mine. E de părere că războiul va fi foarte lung — încă patru-cinci ani, cel puţin [...]*

31. XII. *Situaţia pe frontul de Est continuă să fie proastă [...]*

IANUARIE 1942

1. I. *[...]. Hitler ne trimite o lungă scrisoare, mai bine-zis o dare de seamă despre cele ce se întîmplă în Rusia — mai curînd justificări, decît explicaţii. Tonul e amabil, vag umil, foarte diferit de cel utilizat faţă de noi anul trecut, exact în aceeaşi perioadă, cînd aveam dificultăţi cu Albania [...]*

5. I. *Mussolini îmi spune din nou cît de mult i-a plăcut discursul meu de alaltăieri*[15]*, dar îmi arată o fotografie din* Carlino[16]*, făcîndu-mi reproşuri pentru că salutul meu fascist nu e reglementar. N-or fi şi lucruri mai importante de discutat în clipa de faţă?*

Vidussoni[17] *vine în vizită. După ce discută nişte fleacuri, face cîteva aluzii politice şi expune crudele sale planuri faţă de sloveni: vrea să-i omoare pe toţi. Îmi permit să remarc că sînt în număr de un milion. „Nu contează, îmi răspunde el, ferm. Trebuie să-i exterminăm pînă la ultimul" [...]*

6. I. *Azi, ducele e indignat pe nemţi din două motive. Mai întîi, generalul Schmidt*[18]*, luat prizonier la Bardia, a declarat corespondentului lui* Daily Herald *că nu a putut rezista din cauza italienilor, adevărul fiind că tocmai el e cel care a luat iniţiativa capitulării. În al doilea rînd, în România — după cum ne anunţă Antonescu*[19] *— nemţii şi-au însuşit cantitatea de petrol care ne era destinată. Drept care, Mussolini îi tratează de „hoţi la drumul mare".*

Agentul nostru de legătură cu Armata 2 din Croaţia ne dă ştiri destul de proaste despre situaţia şi moralul trupelor. Cîteva detaşamente s-au predat, fără a trage măcar un foc de armă [...]

12. I. *Ducele e iritat de purtarea soldaţilor germani în Italia şi, îndeosebi, de cea a subofiţerilor, care sînt aroganţi, cîrcotaşi şi beţivi. Aseară, la Foggia, doi dintre ei au intrat cu forţa în casa unui tip care se pregătea de culcare şi i-au declarat: „Noi am ocupat*

---

subsecretar de stat la Ministerul Marinei.

12) Feldmareşalul Walther von Brauchitsch era comandantul suprem al armatei germane de uscat. Contraofensiva sovietică, declanşată la 6 decembrie 1941 în sectorul central al frontului, a silit trupele naziste, oprite în faţa Moscovei, să se retragă în panică. La 7 decembrie, Brauchitsch şi-a prezentat demisia. La 19 decembrie, Hitler a acceptat-o, preluînd el însuşi conducerea directă a operaţiilor pe toate fronturile terestre.

13) Adelchi Serena era secretarul partidului fascist.

14) Giuseppe Tassinari fusese numit, în 1939, ministrul Agriculturii, calitate în care a funcţionat pînă la 25 decembrie 1941.

15) Aluzie la cuvîntarea ţinută de Ciano la 3 ianuarie, în sala teatrului Medica, din Bologna.

16) **Resto del Carlino**: cotidian din Bologna.

17) Aldo Vidussoni a fost secretarul partidului fascist din 1941 pînă în 1943.

18) Generalul Arthur Schmidt, comandantul trupelor germano-italiene din Bardia (port fortificat din Libia, în apropierea frontierei egiptene), se predase trupelor britanice în aprilie 1941.

19) Ciano nu precizează dacă e vorba de Ion sau Mihai Antonescu, dar se referă probabil la acesta din urmă, cu care avea contacte relativ frecvente, pe cale diplomatică.

Franța, Belgia, Olanda și Polonia. Astă seară vrem s-o ocupăm pe nevastă-ta!". Tipul le-a răspuns: „N-aveți decît să luați tot globul, pe nevastă-mea n-o veți lua niciodată. N-am nevastă, sînt burlac!" Furioși, subofițerii i-au făcut praf toată mobila din casă [...]

23. I. *[...]. Veștile din Rusia sînt proaste: sovieticii continuă să înainteze în ritm accelerat, poate chiar pe un front și mai mare ca înainte [...]*

25. I. *Mussolini se plînge din nou de felul cum se poartă nemții în Italia. Are pe birou textul unei convorbiri telefonice, în care un aghiotant al lui Kesselring, discutînd cu Berlinul, ne face „macaronari" și își exprimă dorința ca și Italia să fie ocupată [...]. Reichul ar vrea ca numărul muncitorilor italieni în Germania să crească de la 200 000 la 325 000 [...]*

28. I. *Goering a sosit la Roma, dar nu l-am văzut [...]*

29. I. *Ieri, ducele s-a întreținut trei ore cu Goering. Acesta e foarte afectat de evenimentele din Rusia și pune totul pe seama generalilor, care n-ar fi destul de devotați nazismului. Crede că dificultățile vor continua toată iarna, dar e ferm convins că Rusia va fi înfrîntă în 1942 și că Anglia va depune armele în 1943. Mă îndoiesc! [...]*

Brazilia a rupt relațiile diplomatice cu noi. Mussolini ar fi vrut să spun însărcinatului cu afaceri, care mi-a adus acest fapt la cunoștință, că ducele are o memorie de elefant și că va veni o zi cînd Brazilia va plăti scump această hotărîre. Dar unde? Și cum?

FEBRUARIE 1942

2. II. *[...]. Dejun cu Goering, la Cavallero acasă. Ca de obicei,* Reichsmarschallul *e trufaș și plin de sine. N-a spus nimic care să merite menționat. În schimb, ceea ce-i trist, e servilitatea comandanților noștri militari. Urmînd exemplul măscăriciului de Cavallero, care s-ar înclina pînă și în fața unui closet public dacă i-ar ajuta la ceva, cei trei șefi de stat major italieni stăteau astăzi smirnă în fața neamțului. Iar el pontifia, încîntat. Știu că-i degeaba, dar am înghițit multă fiere, mai multă fiere decît mîncare [...]*

4. II. *Goering pleacă acasă. Am luat dejunul la „Excelsior" și, în tot timpul mesei, a vorbit mai ales despre bijuteriile pe care le are. Într-adevăr, poartă pe degete inele de o frumusețe excepțională. Mi-a explicat că le-a achiziționat în Olanda pe prețuri de nimic, după ce fuseseră sechestrate. Mi s-a povestit că se joacă cu pietrele prețioase ca un copil cu bilele. În drum spre Roma, era nervos, așa că aghiotanții i-au adus un mic vas plin cu diamante: le-a întins pe masă, le-a numărat, le-a pus în șir, le-a amestecat iar și și-a recăpătat buna dispoziție. Un ofițer superior spunea aseară: „Goering are două iubiri — lucrurile de preț și războiul". Sînt plăceri costisitoare. La gară, purta o imensă blană de zibelină, ceea ce-l făcea să semene cu o combinație între un șofer din 1906 și o cocotă care merge la operă [...]*

13. II. *[...]. Cavallero prezintă ducelui un tabel de producție, conform căruia producem 280 tunuri antitanc pe lună. Luat la întrebări, mărturisește că nu-i adevărat, dar că astea ar fi posibilitățile noastre teoretice. Pe urmă, ia creionul și, chiar sub nasul ducelui, șterge 280 și scrie 160. O reducere senzațională, așa cum fac negustorii de haine vechi. Mussolini e indignat, dar îmi spune că nu l-a dat pe ușă afară, pentru că, după atîtea remanieri, și-a dat seama că mint toți, unul mai rău ca celălalt [...]*

15. II. *[...]. Scriu lui Bardossy*[20]*, pentru a obține*

20) Laszlo Bardossy, ministru al Ungariei în România (1934-1941), a devenit ministru de Externe în 1941 și prim-ministru în același an. Din 1942, a fost numit din nou ministru de Externe.

1941: înainte de a pleca pe frontul de Est, unitățile sînt inspectate de Mussolini...

ceva grîu. Pareschi[21] *şi Pascaloto*[22] *au venit să discute cu mine situaţia aprovizionării cu cereale, pe care o văd foarte în negru. În martie, raţia de pîine va trebui redusă cu 50 gr pe zi*[23] *şi asta nu va fi de ajuns pentru a asigura aprovizionarea pînă la viitoarea recoltă [...]*

20. II. *Alfieri îmi trimite o telegramă bizară, spunînd că Ribbentrop ar vrea ca Anglia să ceară armistiţiu, pentru a salva ceea ce se mai poate salva [...]*

Mussolini e preocupat de problema cărbunelui şi oţelului, de care ducem mare lipsă. Nemţii nu-şi respectă decît în parte obligaţiile luate faţă de noi. „Într-o zi, spune ducele, va trebui să construiesc cel mai mare cimitir din lume, ca să îngrop acolo toate promisiunile nemţilor. Nu ne-au dat nimic sau aproape nimic din ce ne-au făgăduit" [...]

22. II. *[...]. Stăm foarte prost cu cărbunele: luna asta, mare minune dacă obţinem 540 000 tone, adică o treime din necesităţile noastre. Dacă merge mai departe aşa, pînă în aprilie epuizăm toate rezervele căilor ferate [...]*

24. II. *Mussolini îmi expune una din noile sale teorii: războaiele ar fi necesare pentru a cunoaşte şi măsura exact caracterul popoarelor, căci în timpul războiului ies mai uşor la iveală diferitele categorii: eroii, profitorii şi indiferenţii. Îi obiectez că războiul operează mai curînd o selecţie în sens invers, secerînd pe cei mai buni [...]*

25. II. *Există indicii de fricţiuni între germani şi japonezi: aceştia ar fi ofensaţi de unele propuneri ale lui Ribbentrop care, ca de obicei, îşi arogă rolul de dirijor al alianţei tripartite [...]*

26. II. *O fi la mijloc fatalitatea, dar, ori de cîte ori publică un comunicat că totul merge strună, nemţii mănîncă bătaie. Azi au pierdut Viasma şi, judecînd după posturile de radio ruse şi engleze, presiunea sovietică se menţine puternică [...]*

MARTIE 1942

2. III. *[...]. Noi şi puternice atacuri ale ruşilor în toate sectoarele frontului. Comunicatul german e redactat pe un ton de vădică-reală. Diviziile noastre întîmpină şi ele mari dificultăţi [...]*

4. III. *[...]. Buffarini e foarte preocupat de problema aprovizionării: din fiecare comună a Italiei sosesc strigăte de alarmă şi de durere. Crede că situaţia se va înrăutăţi repede. Nu numai că alimentele lipsesc, dar preţurile cresc vertiginos, ceea ce face viaţa insuportabilă tuturor celor care trăiesc din salarii [...]*

7. III. *Mussolini a primit raportul secret al anchetei făcute asupra lui Graziani. Documentul e zdrobitor. Ducele nu ştie dacă să-l trimită pe Graziani în faţa Curţii marţiale sau să-l lichideze doar pe cale administrativă, punîndu-l în retragere. Aş înclina spre a doua soluţie, cel puţin pînă la sfîrşitul războiului. Ducele îl acuză pe Graziani de a fi comis trei crime împotriva ţării: i-a ştirbit prestigiul militar, a adus pe nemţi în Italia şi a pierdut imperiul*[24] *[...]*

10. III. *[...]. S-a întîmplat ceva bizar. Prinţul Urach, din biroul de presă al lui Ribbentrop, a venit la Roma şi a cerut o întrevedere lui D'Aieta*[25]*, căruia i-a spus lucruri ciudate despre Japonia, pe un ton ambiguu: „Sigur, sîntem foarte fericiţi că japonezii repurtează victorii, doar sînt aliaţii noştri. Dar, la urma urmei, să nu uităm că sînt galbeni şi că succesele lor sînt în detrimentul rasei albe". E un refren care revine adesea în discuţiile duse de nemţi. D'Aieta a avut chiar impresia că Urach voia să ne sondeze, indirect, în legătură cu o pace separată între Axă şi Anglia. I-a spus, de asemenea, că înfrîngerea Rusiei va fi o treabă foarte grea. D'Aieta s-a limitat la generalităţi — şi bine a făcut.*

I-am telegrafiat lui Bova Scoppa[26] *să amîne vizita mea în România: după telegramele pe care le-am interceptat, constat că românii fac dificultăţi [...]*

15. III. *[...]. Mi se zugrăveşte un tablou foarte pesimist despre situaţia în Croaţia şi Dalmaţia. For-*

21) Carlo Pareschi: ministru al Agriculturii din 25 decembrie 1941.

22) Michele Pascaloto, avocat şi „consilier naţional" în Camera fasciilor şi a corporaţiilor, era în acelaşi timp secretar adjunct al partidului fascist.

23) Introduse la 27 septembrie 1941, cartelele prevedeau o raţie de 200 gr pîine pe zi.

24) Reamintim că pe acest „triplu criminal", care chiar după părerea lui Mussolini, merita Curtea marţială, dictatorul l-a numit în 1943 ministru de Război în procesul-fantoşă de la Solo, în Italia de Nord, ocupată de nazişti.

25) Blasco D'Aieta: subsecretar de stat la Ministerul de Externe.

26) Renato Bova Scoppa a fost ministrul Italiei la Bucureşti, cu începere din iulie 1941.

... dar în stepele ucrainene, ţinuta lor nu mai e de loc marţială

ţele noastre armate sînt deplorabile, nu manifestă nici o energie, nici un elan, ci doar un antifascism general şi profund [...]

16. III. *[...]. Lungă discuţie cu Pareschi asupra situaţiei alimentare, care nu-i de loc bună. Recenta micşorare cu 25 la sută a raţiei de pîine a umplut poporul de disperare [...]*

19. III. *Reîntors din Germania, unde a avut o consfătuire cu Goebbels, Pavolini îmi prezintă un tablou destul de sumbru despre situaţia de acolo. Chiar şi doctorul şchiop, care pînă acum se bătea cu pumnul în piept, a lăsat-o mai moale şi vorbeşte de o criză a regimului: „Mergem pe o lamă de cuţit" [...]*

Pavolini mi-a povestit şi o întîmplare nostimă (şi semnificativă pentru lacheii lui Hitler). Trimiţînd un bust al führerului lui Farinacci, Goebbels l-a însărcinat cu predarea cadoului pe gauleiterul Esser, care pretinde că ştie italieneşte. Aducînd bustul, Esser a spus: „Excelenţă, dl. ministru dr. Goebbels mi-a încredinţat misiunea de a vă înmîna acest plic"[27] [...]

Azi dimineaţă, ducele a făcut o expunere asupra situaţiei interne din Italia şi a recunoscut că poporul nu înţelege de loc rostul războiului. De aceea e de părere că propaganda trebuie să insiste exclusiv asupra pericolului unei înfrîngeri, arătînd că nu ne putem aştepta la generozitatea inamicului şi că vom fi înrobiţi un secol întreg. Dar oamenii nu se lasă convinşi nici de acest argument. La Milano se spune: „De s-ar sfîrşi o dată războiul, chiar dacă ieşim învingători!".

26. III. *Colonelul Amé îmi vorbeşte cu multă îngrijorare despre situaţia din Germania. Nu se bazează numai pe informaţiile primite prin agenţii* S.I.M.*-ului, ci şi pe ceea ce i-a spus personal colegul său german, amiralul Canaris. Situaţia e gravă pe plan atît moral, cît şi material. Poporul german e istovit de „victoriile" sale şi nu mai crede în „Victorie" [...]*

28. III. *[...]. La Veneţia au avut loc primele manifestaţii importante din cauza lipsei de pîine. Ducele e supărat şi întristat. A dat ordin ca demonstranţii să fie risipiţi cu „lovituri de bîtă".*

29. III. *Azi s-au produs incidente la Matensa, în legătură cu lipsa de pîine. Grupuri de femei au asaltat* Circolo del Littorio[28] *şi carabinierii au trebuit să tragă în aer pentru a le risipi. Sînt simptome grave, cu atît mai mult cu cît viitoarea recoltă e încă departe. Buffarini se aşteaptă la astfel de răzmeriţe mai pretutindeni [...]*

Gostaldi, fostul secretar federal din Torino, îmi povesteşte certurile lui cu diverşi indivizi. Pînă aici, nimic grav. Din nefericire, în această afacere e amestecată şi familia Petacci care, ca de obicei, mîngîie cu o mînă, protejează cu alta, ameninţă de sus, ţese intrigi de jos şi suge la toate oile.

Cu cîteva minute înainte generalul de carabinieri, Cerrica mi-a vorbit, pe un ton confidenţial, despre aceeaşi afacere. Nu încape îndoială că scandalul se întinde, implicîndu-l acum şi pe duce. Dar cum să-l avertizezi? În ce mă priveşte prefer să nu mă amestec.

APRILIE 1942

1. IV. *Ducele a aflat că, în Germania, circulă anecdota: „Vom învinge Rusia în două luni, Anglia în patru luni şi Italia în patru zile". Mussolini vrea să cer de la Alfieri confirmarea că anecdota există cu adevărat [...]*

E foarte indignat şi de un raport al lui Anfuso, care descrie comportarea a două delegaţii de italieni sosiţi la Budapesta pentru sărbătoarea agriculturii: după ce

---

27) Esser a confundat două cuvinte asemănătoare în lb. italiană: **busto** (bust) şi **busta** (plic).

28) **Circolo del Littorio**: oficină de propagandă fascistă pentru organizarea timpului liber, avînd „cluburi recreative" în toate localităţile.

Atacul nipon de la Pearl Harbor (în imagine) a provocat derută la... Berlin

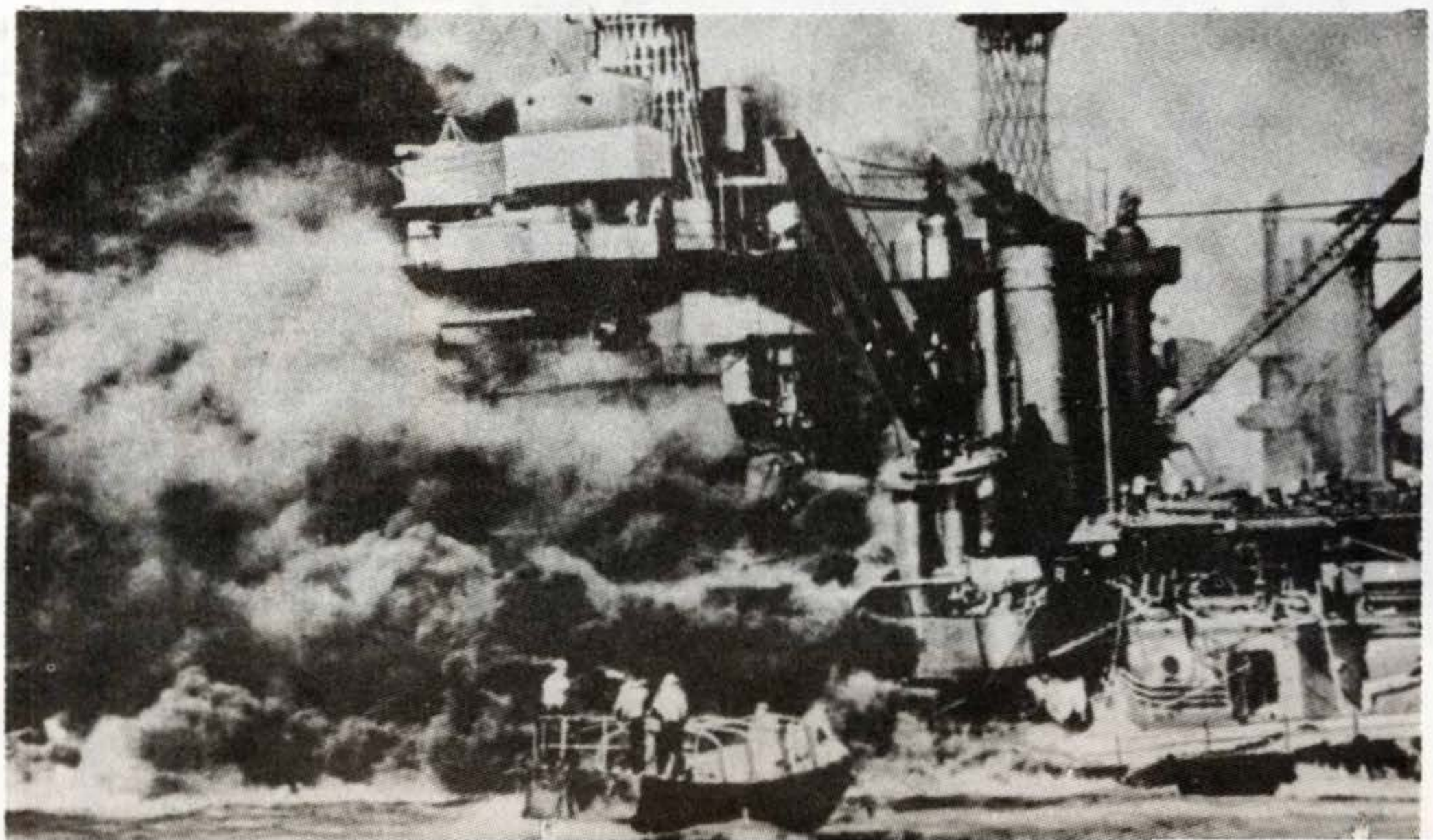

s-au îmbătat prin cîrciumi, au şterpelit o grămadă de şunci din magazine [...]

6. IV. *Cu ocazia venirii lui Goering la Roma, am discutat despre posibilitatea de a ni se restitui cîteva capodopere ale picturii italiene, aflate actualmente în Franţa (mai ales tablourile aparţinînd evreilor şi sechestrate de nemţi). Printre numele menţionate era şi cel al lui Rostchild, care posedă multe pînze de Boldini. Şi iată că Goering îmi trimite azi în dar un Boldini*[29]*, împreună cu o scrisoare care începe astfel: „Din păcate, în casa lui Rotschild nu mai era nimic..." Dacă se găseşte vreodată această scrisoare, va părea evident că eu îl împingeam să jefuiască locuinţele evreilor şi că el era dezolat că sosise prea tîrziu. Nemţii, cu abilitatea lor politică! [...]*

8. IV. *Cuiva care-i spunea că, în unele regiuni ale Italiei, analfabetismul dăinuie în proporţii de masă, Mussolini i-a ripostat: „Ei şi, chiar dacă ar fi adevărat, ce importanţă are?"[...]*

10. IV. *Tot soiul de incidente se produc în trenuri, unde spaţiul e redus şi mulţimea enormă. Aseară, la Trieste, subsecretarul de stat la Ministerul Poştei a trebuit să urce în vagon pe fereastră, culoarele arhipline fiind imposibil de străbătut. Bineînţeles, prestigiul guvernului nu a avut nimic de cîştigat de pe urma acestui incident! [...]*

13. IV *[...]. Lungă conversaţie cu* donna *Edvige*[30]*, care vrea să-mi comunice impresiile ei despre situaţie şi să le afle pe ale mele. Dar vrea mai ales să se descarce de povara unei probleme care a luat proporţii naţionale: familia Petacci. Îmi spune ceea ce, din nefericire spune toată lumea, adăugînd că deţine dovezi sigure despre afacerile necurate ale lui Marcello Petacci, din cauza cărora va izbucni un scandal. E decisă să abordeze problema direct cu ducele. Foarte rezervat, îi arăt — şi ea înţelege perfect — cît de delicată e poziţia mea în treaba asta. Edvige îmi povesteşte că a mai discutat cazul Petacci cu Mussolini, anul trecut, cînd se spunea despre el că merge la Cammilluccia*[31]*, ca să joace tenis. El a recunoscut că se duce acolo, dar a negat că joacă tenis [...]*

21. IV. *Bismarck îi relatează lui D'Aieta că consulul general al Germaniei la Milano primeşte adesea scrisori pline de insulte. Ultima avea următorul cuprins: „Am aflat că sînteţi în căutarea unei noi locuinţe. Vă punem la dispoziţie o casă splendidă, demnă de Dv., de poporul Dv. şi de conducătorul Dv. Adresa este..." Fără să mai piardă timpul, consulul s-a dus la adresa indicată, trezindu-se în faţa închisorii [...]*

27. IV. *[...]. Marcello Vaccari, prefectul Veneţiei, îmi vorbeşte de extravaganţele doctorului Petacci şi de marele scandal pe care l-a provocat la Veneţia. Buffarini a oprit rapoartele poliţiei, pe care i le dăduse Vaccari personal. Petragnani*[32] *susţine că Buffarini dă 200 000 lire pe lună Clarei Petacci, pentru a-şi asigura propria sa imunitate.*

28. IV. *Plecare la Salzburg. Întîlnirea cu führerul are loc la cererea nemţilor, care, ca de obicei, nu ne-au furnizat nici cel mai mic indiciu privind ordinea de zi [...]*

29 - 30 IV. *Sosire la Salzburg (gara Puch). Scena obişnuită: Hitler, Ribbentrop, aceiaşi oameni, acelaşi ceremonial [...]*

Atmosfera e foarte cordială, ceea ce mă face să ciulesc urechea, căci bonomia nemţilor e totdeauna în raport invers proporţional cu succesele lor. Hitler are aerul obosit: lunile de iarnă în Rusia au fost foarte grele pentru el. E prima oară cînd remarc că are mult păr alb.

Hitler vorbeşte cu ducele, eu cu Ribbentrop. În ambele încăperi se pune aceeaşi placă, aşa că ascult un discurs de propagandă [...] Dar mîine? Ce ne rezervă viitorul? Ribbentrop nu e prea explicit: o ofensivă în Rusia, spre sud, unde zăcămintele de petrol constituie un obiectiv totodată politic şi militar. Lipsită de carburanţi, Rusia se va prăbuşi. Atunci conservatorii britanici — poate chiar Churchill, care, la urma urmei, e o persoană sensibilă — vor accepta orice condiţii pentru a salva ceea ce le mai rămîne din imperiu. Iată previziunile lui Ribbentrop. Dar dacă nu va fi aşa? [...]

Hitler vorbeşte, vorbeşte, vorbeşte. Mussolini, care e şi el deprins să vorbească, trebuie aici să tacă aproape tot timpul, ceea ce-l face să sufere. A doua zi, după dejun, Hitler a vorbit fără întrerupere o oră şi patruzeci de minute. Nu a omis nici un subiect: războiul, pacea, religia, filozofia. Ducele se uita maşinal la ceas, eu mă gîndeam la ale mele. Numai Cavallero, care e un monument de servilism, se făcea că ascultă extaziat, dînd într-una din cap. Dar nemţii au rezistat şi mai puţin decît noi. Sărmanii, ei îndură asta zi de zi şi sînt convins că nu există un cuvînt, un gest, o pauză, pe care să nu le ştie pe din afară. După o luptă eroică cu somnul, generalul Jodl[33] *a adormit pe canapea. Keitel se clătina, dar a reuşit să ţină capul sus. Stătea prea aproape de Hitler [...].*

(Va urma)

---

29) Giovanni Boldini (1842-1931): portretist italian, care şi-a dobîndit celebritatea la Paris.

30) **Donna** Edvige: sora lui Mussolini.

31) Cammilluccia era reşedinţa de vară a familiei Petacci.

32) Gianai Petragnani, profesor de igienă şi bacteriologie, a devenit în 1935 directorul general al Sănătăţii publice, care, în Italia fascistă, făcea parte din Ministerul de Interne.

33) Generalul Alfred Jodl, şeful sectorului operaţional al Marelui Stat Major german.

Cărți sosite la redacție

HARTA ARHEOLOGICĂ A ROMÂNIEI, Editura Meridiane, București, 1972. Acad. **Emil Condurachi, Vladimir Dumitrescu** și **Mircea D. Matei** prezintă „harta arheologică a României de-a lungul istoriei străvechi, vechi, prefeudale și feudale într-o serie de imagini grafice care să înfățișeze succesiunea culturilor și a monumentelor istorice mai importante, începînd din îndepărtatele timpuri prepaleolitice și pînă în secolul XVII e.n.".

SOFIA NĂDEJDE, Editura Politică, București, 1972. Apărută sub egida Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., cartea lui **Victor Vișinescu** conturează personalitatea uneia din cele mai reprezentative femei-cetățean din România de la sfîrșitul sec. XIX.

Militantă socialistă, publicistă, scriitoare, directoare de reviste, oratoare la cluburile muncitorești, Sofia Nădejde s-a afirmat ca o neobosită apărătoare a drepturilor celor mulți și obidiți, a femeilor în special, pentru emanciparea cărora a luptat cu nedezmințită statornicie.

Volumul este completat cu o antologie de texte: sînt reproduse cîteva din articolele Sofiei Nădejde publicate în **Contemporanul, Munca, Evenimentul literar.** Sînt tipărite, de asemenea, o parte din amintirile autoarei, care evocă personalități din mișcarea socialistă română de la sfîrșitul secolului trecut.

CHILE, FILE DE ISTORIE NOUĂ, Editura Politică, București, 1972. Bazată pe cunoașterea „la fața locului" a complexului proces istoric revoluționar din Chile (autorul este corespondent de presă în această țară), cartea lui **Eugen Pop,** așa cum însuși acesta mărturisește, „încearcă să prezinte, într-o viziune de ansamblu, semnificația evenimentelor care au făcut ca «țara de la capătul lumii» să se afle de doi ani sub reflectorul opiniei publice din întreaga lume." Sînt consemnate, astfel, principalele momente istorice din cea mai recentă epopee a poporului chilian, angajat pe drumul făuririi unui nou destin.

În cadrul colecției **Origines,** aparținînd Institutului italian de preistorie și protoistorie, Editura Sansoni a publicat, în condiții grafice excepționale, volumul **L'ARTE PREISTORICÀ IN ROMANIA, FINO ALL'INIZIO DELL' ETÀ DEL FERO** („Arta preistorică din România, pînă la începutul epocii fierului") de **Vladimir Dumitrescu,** lucrare consacrată prezentării și studierii trăsăturilor caracteristice, originalității artistice a obiectelor descoperite pe teritoriul patriei noastre, datînd din perioada epipaleolitică (mileniul X î.e.n.) și pînă la sfîrșitul epocii bronzului (mileniul I î.e.n.). Volumul este însoțit de un bogat material ilustrativ (fotografii alb-negru și color) de rezumate în limbile franceză și engleză, precum și de o scurtă prezentare a activității și personalității autorului.

LUPTA PENTRU SUPREMAȚIA MĂRILOR, Editura Științifică, București, 1973. Subintitulată **De la descoperirile geografice la Trafalgar,** lucrarea scrisă de **Sergiu Columbeanu** și **Radu Valentin** prezintă principalele lupte maritime între marile puteri europene, începînd cu marea confruntare navală dintre Spania și Anglia din vara anului 1588, cînd puternica flotă spaniolă — „Invincibila Armada" — a fost înfrîntă, și sfîrșind cu bătălia de la Trafalgar (1805), între Anglia și Franța, încheiată prin distrugerea flotei franceze. Sînt trecute, astfel, în revistă toate marile conflicte maritime din sec. XVI-XIX, generate de lupta pentru poziții dominante în traficul oceanic, pentru imperii coloniale, care a dus, în cele din urmă, la începutul sec. XIX, la impunerea supremației Angliei, supremație destrămată odată cu afirmarea amplelor mișcări de eliberare națională și cu prăbușirea sistemului colonial.

SINTEZĂ ȘI ORIGINALITATE ÎN CULTURA ROMÂNĂ (1650-1848), Editura Enciclopedică Română, București, 1972. Consacrată cercetării unei perioade de aproape două secole de cultură, lucrarea lui **Al. Duțu** urmărește reconstituirea momentelor majore din viața culturală românească din perioada sec. XVIII-XIX, prin aprofundarea cercetării conexiunii dintre viața socială și viața intelectuală. Sînt astfel analizate trei momente semnificative din istoria culturii românești: afirmarea umanismului (umanismul civic), formarea ideologiei luminilor (iluminismul patriotic) și, respectiv, epoca avîntului de la 1848 (romantismul pașoptist).

ROMÂNIA - MONUMENTE ISTORICE ȘI DE ARTĂ, Editura Meridiane, București, 1972. Volumul, alcătuit de **Adrian M. Victor, Burtea Ion, Lupan Petre,** își propune „să invite la a vedea și a înțelege, la a cunoaște și a apropia, prin intermediul imaginii și al textului succint, dar cuprinzător, de informație solidă", cele

mai reprezentative monumente istorice și de artă din România.

DACIA DE LA BUREBISTA LA CUCERIREA ROMANĂ, Editura Dacia, Cluj, 1972. Volumul, de 341 pagini de text, constituie o nouă incursiune în civilizația — care ne rezervă, încă, nebănuite surprize — a lumii dacilor, începînd cu premisele sociale, economice și politice ale formării statului dac. Capitole speciale consacră autorul, **Hadrian Daicoviciu** culturii materiale și celei spirituale a dacilor. Scrisă cu nerv, avînd unele pasaje remarcabile prin reconstituirea epocii cartea conține, în același timp, vizibile accente polemice.

Cărți sosite la redacție

Volumul **ORUJENOSTI TRETIEGO REIHA** („Scutierii celui de-al treilea Reich") de **D. M. Proektor,** apărut în Editura Militară a Ministerului Apărării al U.R.S.S., Moscova, 1971, este consacrat istoriei militarismului german între cele două războaie mondiale. Folosind un amplu material documentar, autorul creionează, în cinci capitole, modul în care militariștii germani, unindu-se cu forțele fasciste, au favorizat venirea la putere a lui Hitler și, în final, au dezlănțuit marea conflagrație mondială. Cartea prezintă așadar formele „clasice", dacă ne este îngăduit să le numim astfel, ale fenomenului cunoscut în istorie sub numele de militarism german, trecînd în revistă principalele etape ale evoluției lui — unirea cu monopolurile germane urmărind aducerea la putere a partidului nazist, ofensiva împotriva mișcării muncitorești, a democrației, contribuția la crearea celui de-al treilea Reich, (al cărui scutier a fost de la început pînă la sfîrșit) și activitatea febrilă de pregătire a celui de-al doilea război mondial.

PARTIDELE POLITICE ȘI VELEITĂȚILE LUI CAROL II

(Urmare din p. 44)

Ținînd seama că, în principiu, regele dorește alcătuirea unui cabinet de concentrare, în care pe cît posibil să fie reprezentate toate partidele, dar în special partidele național-țărănesc, liberal, averescan, Titulescu va încerca mai întîi alcătuirea unui astfel de cabinet de concentrare. Dacă va reuși, rămîne desigur de văzut [...].

În caz de eșec al unui cabinet de concentrare, se va vorbi și despre posibilitatea formării unui cabinet de personalități, care ar avea eventual o coloratură extra-parlamentară, quasi-dictatorială.

Kirchholtes"

(Arh. St. Buc., Colecția microfilme S.U.A. rola 15, T 120-3960-C 115 232-115 234 Auswärtiges Amt. Abteilung II, Politisches Archiv K 355)

* * *

Legația germană din România

București, 29 martie 1932

Raport politic

„... Astăzi situația se prezintă în așa fel încît partidul liberal este fracționat în vechii liberali de sub conducerea lui Duca, și liberalii tineri, de sub conducerea lui George Brătianu. Ceva asemănător s-a petrecut nu de mult și în Partidul Poporului, care este împărțit în gruparea condusă de Goga, și gruparea de sub conducerea fostului șef Averescu. Partidul Național-Țărănesc se află, ce-i drept în aparență, încă unit. Oricum, s-au observat mai de mult anumite fenomene de sciziune care, în esență, au rezultat din opoziția dintre elementul transilvănean al acestui partid (național) și elementul din vechiul regat (țărănesc). Această ruptură nu este însă singura din acest partid [...].

În concluzie, în spatele tendințelor de sciziune din partidele politice românești trebuie presupusă mîna regelui, care pare să urmărească, după principiul **divide et impera,** *acest lucru: să fracționeze pe cît posibil marile partide, care erau mai înainte la putere, prin dizolvarea lor în grupări mai mici, ca și prin formarea de noi partide, după posibilități, pentru ca, aceste grupări, devenite mai numeroase și mai slabe, să poată fi folosite unele contra altora, prin distanțarea Coroanei de partidele politice, hotărîrile acesteia să fie independente de influența lor.*

(Arh. St. Buc., D.A.C. Colecția microfilme S.U.A., rola 14 T 120-3959-C 114 798-114 799, Auswärtiges Amt. Abteilung II, Akten betreffend innere Politik Parlaments und Parteiwesen K 352)

Rubrică realizată de Eugenia CIOCAN și Toma CARAPALEA de la Arhivele Statului, București

BĂTĂLIA PENTRU APA GREA

NIȚĂ BOMBI, *maistru principal la T.M.U.C.B., șantier Govora, ne întreabă dacă „șeful expediției KON-TIKI, Thor Heyerdahl este unul și același cu cel care în timpul celui de-al doilea război mondial, a aruncat în aer apa grea fabricată de nemți?"*

Să recapitulăm pe scurt evenimentele cunoscute sub numele de „bătălia pentru apa grea".

Norvegia era singura țară din Europa unde se producea, încă din 1939, apa grea, din distilarea căreia se obține deuteriul — izotop de masă 2 al hidrogenului, utilizat drept combustibil nuclear și inhibitor în reactoarele atomice de fisiune. Substanța era pe atunci doar un produs secundar al Fabricii de amoniac Norsk Hydro, de lîngă localitatea Rjukan (provincia Telemark).

În martie 1940, guvernul francez a achiziționat 165 litri de apă grea, care i-au permis lui Frédéric Joliot-Curie să înceapă construcția unui reactor nuclear. Dar neașteptata capitulare a Franței a făcut necesară evacuarea prețiosului lichid în Anglia (iunie 1940).

Doi ani mai tîrziu, cînd laboratoarele americane lucrau din plin la proiectul primei bombe atomice, Serviciul de informații al aliaților a aflat că, în Norvegia ocupată de naziști, fabrica de lîngă Rjukan sporise producția de apă grea de la 10 l la 130 l pe lună și că noul echipament în curs de instalare avea drept obiectiv cifra de 300 l pe lună. Era clar că Reichul hitlerist începuse și el investigații în domeniul fizicii atomice, deși savanții din slujba lui Hitler au negat acest lucru după război. La 20 februarie 1943, un grup de șapte patrioți norvegieni, sub conducerea lui Knut Haukelid, a fost parașutat pe platoul Hardanger, din nordul provinciei Telemark, unde li s-au alăturat alți doi oameni, aparținînd unei organizații de Rezistență antifascistă. În noaptea de 28 februarie, înfruntînd nenumărate pericole, ei au reușit să pătrundă în Fabrica Norsk Hydro și să provoace o explozie, care a scos din funcție o bună parte din utilaj.

La 16 noiembrie 1943, o formație de 150 avioane americane au întreprins un raid asupra localității Rjukan. Bombardamentul a distrus o serie de instalații, lăsînd însă intactă mai mult de jumătate din rezerva de apă grea.

Pentru a împiedica evacuarea ei în Germania, la 9 februarie 1944, Haukelid, care rămăsese în Norvegia ca membru al unei organizații de Rezistență a primit de la Londra ordinul să execute un nou sabotaj. Două zile mai tîrziu, cu ajutorul cîtorva tovarăși de luptă și al unor ingineri ai Fabricii Norsk Hydro, el a reușit să scufunde vasul cu care hitleriștii transportau pe Lacul Tinn ultimele 87 recipiente cu apă grea.

La nici una din aceste acțiuni, nu a participat Thor Heyerdahl.

Knut Haukelid și Knut Lier-Hansen, care au făcut parte din echipa ce a distrus parțial Uzina de apă grea, în februarie 1943

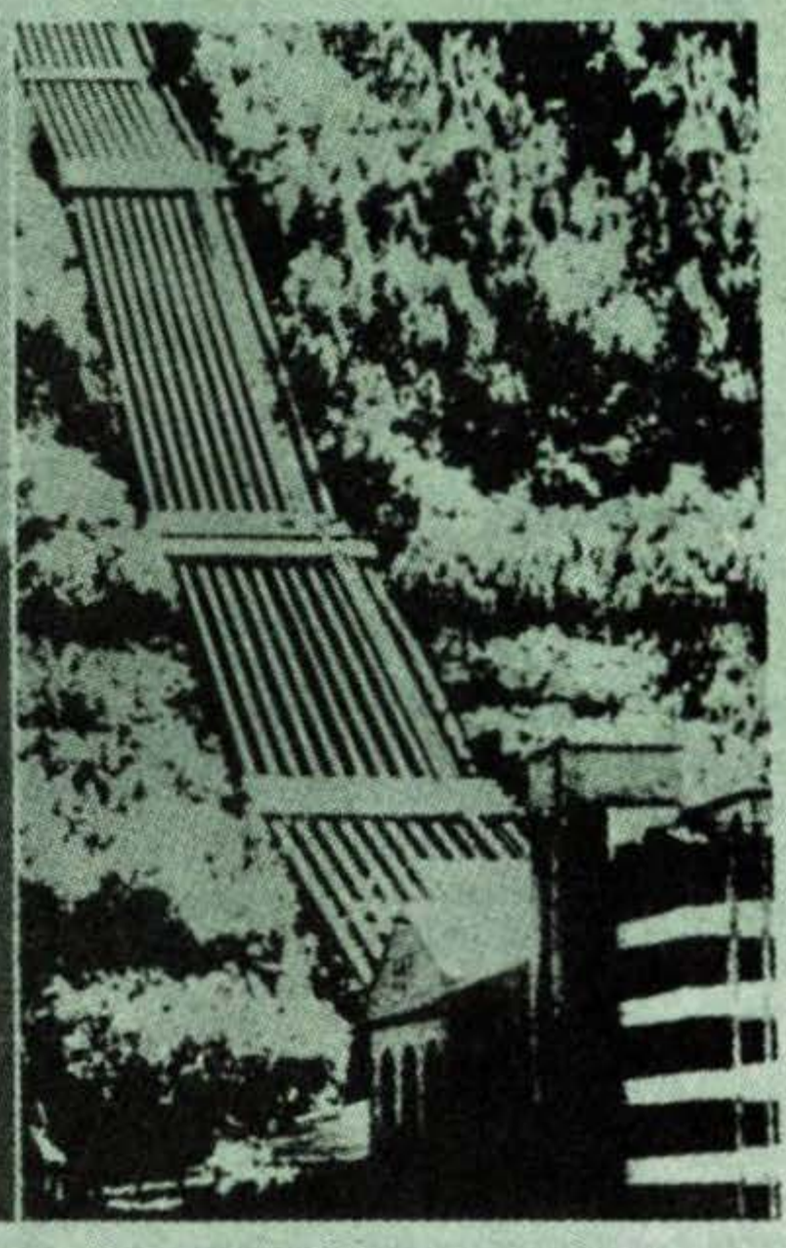

Uzina de apă grea de la Norsk Hydro. Fotografia a fost obținută cu ajutorul unui teleobiectiv de către luptători din Rezistența norvegiană și expediată la Londra, cu scopul de a facilita pregătirea acțiunii de distrugere a principalelor instalații ale uzinei

RÎMNICUL SĂRAT PRIMA ATESTARE

La solicitarea tovarășului CONSTANTIN ȘTEFĂNESCU *din* jud. Buzău, *prof. C. C. Giurescu ne-a oferit următoarea precizare privitor la atestarea documentară a localității Rîmnicul Sărat.*

„Prima mențiune documentară despre localitatea Rîmnicul Sărat este din 1439, septembrie 9, în privilegiul de comerț acordat de Vlad Dracul negustorilor poloni, ruși și moldoveni. Se precizează că acești negustori vor plăti vamă la intrarea în țară, la *Rîmnic*, cîte doi florini unguresti de carul de marfă (Privilegiul e publicat de B. P. Hasdeu în *Arhiva Istorică*, I, 1, București, 1865, pp. 84-85).

După părerea mea, așezarea este însă mult mai veche, ea existînd ca *tîrg* sau centru de schimb pentru satele din bazinul rîului Rîmnicul Sărat încă în secolul XIV și, foarte probabil, chiar în sec. XIII, înainte de întemeierea Țării Românești, așa cum era și Tîrgul Buzăului".

NU LĂMURIRI, CI COMPLETĂRI

UN CITITOR *din* Bucureşti, *care se vrea anonim (de ce?) ne scrie:* „De multe ori se întîmplă că trimiteţi pe cititor, pentru vreo lămurire, la alt articol publicat într-un număr anterior al revistei. Indicaţia o faceţi cu una sau mai multe steluţe în subsolul paginii. Or, cititorul, chiar dacă are întreaga colecţie la îndemînă, pregetă să se ducă acolo unde îl trimiteţi şi rămîne, cu nitică amărăciune, nelămurit. Aş zice că e bine să i se dea pe scurt lămurirea la articolul pe care îl citeşte. Şi, fiindcă vor fi fiind cititori amatori să revină chiar asupra întregului articol din trecut, tot e bine să se indice în subsolul paginii, imediat după lămurirea dată în paranteză, datele trimiterii: *(vezi* şi Magazin istoric, *nr...)*"

Mărturisim că nu înţelegem prea bine de ce, avînd întreaga colecţie la îndemînă, cineva ar prefera să rămînă „amărît" şi „nelămurit" în loc să frunzărească articolul indicat. Dar, chiar aşa stînd lucrurile, trimiterile nu se fac spre lămurire, *ci spre* reîmprospătarea şi completarea *informaţiei. În felul acesta, credem că ajutăm pe cititor să capete o multilaterală viziune de ansamblu asupra problemei care-l interesează, cu alte cuvinte îl ajutăm să închege treptat istoria din cîteva „istorii". Cel care nu dă curs invitaţiei nu are de ce rămîne nelămurit, deoarece fiecare articol este de sine stătător şi cuprinde toate explicaţiile necesare pentru deplina sa înţelegere.*

MOARTEA EROINEI

NICOLAE FILIP *din* com. Fitioneşti, jud. Vrancea: „Deoarece am cunoscut-o personal pe Ecaterina Teodoroiu şi am domiciliul în comuna în care a murit şi a fost înmormîntată, consider că e bine să arăt împrejurările exacte în care s-au petrecut faptele. Ca voluntar în primul război mondial am făcut parte din ambulanţa Diviziei 13, divizie căreia îi aparţinea şi unitatea comandată de Ecaterina Teodoroiu. Atacul german împotriva satului Muscelu, unde se afla şi plutonul eroinei, a avut loc la 23 august 1917. Ecaterina Teodoroiu n-a murit însă pe locul unde a fost lovită de gloanţele duşmane, ci în drum spre primul post de ajutor sanitar, în cuprinsul comunei Fitioneşti, pe dealul Secului, între punctele denumite Chetriş şi Poienele Popii. Postul de ajutor sanitar la care a fost adusă era instalat în Casa pădurii, situată pe Valea Glodului. Ecaterina Teodoroiu a fost înmormîntată chiar lîngă această clădire. De aici şi pînă la cîmpia Mărăşeştilor este, în linie dreaptă, o distanţă de 25 km. În 1921, osemintele eroinei au fost deshumate şi transportate cu un vagon special, cu toate onorurile militare, la Tîrgu Jiu".

DIN NOU DESPRE VICINA

ADRIAN TĂNASE *din* Bucureşti: *În legătură cu problemele privitoare la originea şi aşezarea localităţii Vicina, ca şi cu alte vestigii istorice din Dobrogea, ne-am adresat prof. univ. D. Tudor. Iată răspunsul d-sale:* „Vicina rămîne pînă azi una dintre enigmele istoriei noastre medievale. Numele oraşului este de origine românească. Localitatea a avut intense legături cu Moldova şi, tot de aici, Nicolae Alexandru Basarab l-a adus pe Iachint, primul mitropolit al Ţării Româneşti. Oraşul şi portul Vicina sînt menţionate pentru prima dată în lucrarea Annei Comnena, *Alexiada* (sfîrşitul sec. XI). Ultima ştire despre acest important centru urban datează din prima jumătate a sec. XV. În acest răstimp, Vicina apare în portulane, în liste eparhiale — ca episcopie sau mitropolie — în actele notarilor din oraşul Pera, la geograful arab Indrisi etc. Nici una dintre informaţii nu localizează exact oraşul; rezultă doar că Vicina era port la Dunărea Inferioară, pe malul drept al fluviului, poate şi pe o insulă.

Observînd în scrisoarea sa că: «...la o depărtare de doi km de Isaccea, într-o poziţie ridicată, pe malul Dunării, se află ruinele unei cetăţi» şi că aci au fost găsite monede variate, cruci etc. tovarăşul A. Tănase consideră că Vicina poate fi localizată între Măcin şi Isaccea.

Trebuie spus că identificarea Vicinei cu acest punct — unde în antichitate a existat Noviodunum — a fost propusă de o serie de cercetători, dar ca o simplă ipoteză. Ipotetice sînt şi alte localizări: Măcin, Mahmudia, Păcuiul lui Soare etc. Indicaţiile izvoarelor amintite sînt atît de elastice încît Vicina poate fi situată oriunde, de la Calafat pînă la gurile Dunării...

De aproape un secol, învăţaţi ca: Tomaschek, Jireček, Iorga, Gh. Brătianu, C. Brătescu, N. Grămadă, N. Bănescu, C.C. Giurescu şi mulţi alţii au încercat să soluţioneze problema aşezării geografice a Vicinei. Cea mai recentă contribuţie în acest sens aparţine lui Petre Diaconu (revista *Pontica*, III, 1970, pp. 275-295). Pe baza unor descoperiri arheologice personale, făcute la Păcuiul lui Soare (comuna Ostrov, judeţul Constanţa), P. Diaconu propune localizarea Vicinei în insula de aici.

În concluzie, pînă acum nu există nici un document precis privind situarea geografică a Vicinei. Aşa încît putem spune încă: *ignoramus*".

Celelalte urme de cetăţi, valuri, movile, depozite monetare etc. din nordul Dobrogei, pe malul Dunării, arată mai departe prof. univ. D. Tudor, au fost şi sînt în continuare studiate de către Muzeul din Tulcea şi Institutul de arheologie din Bucureşti. Evident, oricine îşi poate aduce contribuţia prin avizarea acestor foruri, în cazul descoperirii întîmplătoare de monezi sau alte vestigii, ca şi prin aducerea la cunoştinţă a legendelor asupra unor locuri sau evenimente istorice din această zonă.

ŞASE VĂI CIUDATE

N. BAROANĂ, *din* com. Drăcşănei, jud. Teleorman, *ne scrie că pe raza satului Drăcşani, pe panta riului Burdea, se află cinci văi artificiale, înţelenite cu o lungime de 60 - 120 m şi o adîncime de 10 - 15 m. O altă asemenea vale există şi în satul Drăcşănei. Toate sînt orientate în sensul est-vest. Direcţionarea lor, aşezarea în apropierea limesului transalutan, gruparea în ceea ce pare a fi un sistem defensiv, ca şi descoperirea în com. Drăcşănei a unor monede şi vase din diferite epoci istorice, îl fac pe corespondentul nostru să considere necesară începerea unor săpături în zona respectivă. Evident, specialiştii de la Institutul de arheologie din Bucureşti, pe care tov. Baroană ne scrie că i-a şi avizat, pot stabili rostul şi importanţa acestor vestigii.*

PE LOCUL SUPLICIULUI

GH. ŞTEFĂNOIU *din* Ploieşti: „Vizitînd în iulie 1972 Alba Iulia, istoria răscoalei ţărăneşti din 1784 m-a îndemnat să-mi port paşii şi pe platoul «La Furci», unde s-a petrecut cumplita tragere pe roată a lui Horea şi Cloşca. O cruce şi un ansamblu modest vor să precizeze locul supliciului; jur-împrejur buruieni care cresc în voie. Este adevărat că obeliscul care, din poarta cetăţii, domină oraşul, slăveşte cum se cuvine martirajul eroilor. Dar micul ansamblu de pe platou poate fi lăsat oricum, neîngrijit, după nişte garduri dărăpănate?"

Dacă de la vizita făcută anul trecut de cititorul nostru lucrurile nu s-au schimbat, întrebarea îşi păstrează întreaga valabilitate iar concluzia tovarăşului Gh. Ştefănoiu — „lucrurile nu pot rămîne aşa" — *se impune de la sine.*

MEŞTERII DIN BRÎNCOVENI

CONSTANTIN COJOCARU *din* com. Brîncoveni, jud. Olt: „Printre meşterii străini aduşi de Brîncoveanu pentru împodobirea ctitoriilor sale din

poșta MI

această localitate a fost și italianul Giorgio Pesena Levino. Acesta, împreună cu alți meșteri pietrari, printre care și românii Manea, Istrate și Nichita, au executat admirabilele sculpturi în piatră ale ancadramentelor de la ferestrele și ușile bisericii, mănăstirii și bolniței ansamblului arhitectonic brîncovenesc. Levino a murit de ciumă la 29 octombrie 1707 și a fost îngropat în cimitirul de pe lîngă ctitoria domnitorului".

Mai consemnăm cu bucurie, din scrisoarea dv., informația cu privire la muzeul școlar organizat de cadrele didactice, cuprinzînd exponate din diferite epoci istorice.

AVEȚI DREPTATE!

R. VIANU *din* București: *Platcea se află, desigur, în Beoția și nu în Insula Eubeea, așa cum se afirmă în articolul* Bătălia de la Maraton (Magazin istoric, *nr. 3/1973*).

IULIAN CUMPĂNAȘU *din* București: *într-adevăr Alec Guinness a fost Carol I Stuart în „Oliver Cromwell" și nu Carol II Stuart în filmul „Un om pentru eternitate" (nr. 5/1973).*

Cititorul A. ȘERBU *din* București: *în articolul* Un împărat blajin și o epocă dramatică *(nr. 1/1973) anii de viață ai împăratului roman Titus, fiul lui Vespasianus, sînt indicați corect (41-81 e.n.). E limpede, așadar, că Titus a murit la 40 și nu la 42 ani, așa cum arată o altă frază din același articol.*

C. FRONDA, *din* București: *în articolul* 1914: Berlinul și Viena promit, presează și amenință dar... România rămîne neutră *(nr. 1/1973), ambasadorul Germaniei la Viena este contele Tschirsky, și nu Tscharsky, cum a apărut datorită unei greșeli de tipar. Evident* Optimus Princeps *echivalează cu „cel mai bun dintre împărați", la nominativ.*

Tov. ALEXANDRU DAIA *din* București: *numele corect al avocatului giurgiuvean este într-adevăr Iepurescu și nu Iepureanu, cum apare în articolul* Al. Papiu Ilarian, avocatul cîrușașilor „bivolari" din Giurgiu, *semnat de C. Albu în nr. 3/1973.*

MARIA PAP, *din* Cluj și VLADIMIR ALEXANDRESCU *din* București: *precizăm, așa cum doriți, în legătură cu explicația fotografiei de la p. 86 din nr. 2/1973, că în memoria generalului de Gaulle, la Catedrala Notre-Dame din Paris a avut loc o liturghie* (messe) *în timpul căreia s-a executat un cîntec ritual pentru morți* (Requiem) *și un imn religios* (Magnificat)

Maior MALOFEI DIONISIE *din* București: *data încetării din viață a lui Alexandru Ioan Cuza este — așa cum se menționează în numărul 5/1973 al revistei noastre — 15 mai 1873, dată atestată și de actul de deces.*

MONUMENTUL ȘI ILUSTRATA

ARLA SIPOȘ *din* București, *ne scrie:* „La fel ca miile de cititori ai *Magazinului istoric* țin să aduc și eu calde elogii revistei noastre atît de dragi. Totodată îmi exprim recunoștința și admirația pentru munca tuturor colaboratorilor revistei, care ne îmbogățesc sufletul cu comorile pe care ni le dezvăluie". *Cititoarea noastră continuă:* „La 15 mai 1973 s-au împlinit 100 ani de la moartea lui Alexandru Ioan Cuza. Ca bucureșteancă regret profund faptul că tocmai capitala țării noastre nu are statuia primului domnitor al Principatelor Unite. De ce? Oare craiovenii sau ieșenii l-au iubit mai mult pe Cuza? Să sperăm că vreodată și Bucureștiul îi va ridica statuia ce i se cuvine?" *Să sperăm!*

Tovarășa Arla Șipoș ne mai adresează o întrebare: „Tînărul nostru Muzeu de Istorie al R.S.R. nu merită oare o ilustrată colorată, pe care să o putem trimite cu mîndrie în toată țara și chiar pe tot globul?". *Noi credem că merită. De aceea adresăm întrebarea dv. organelor în măsură a da răspunsul cuvenit.*

PRIMUL VAPOR

VASILE BODEA *din* Panciu, Vrancea, *ne roagă să-i furnizăm numele celui care a propus lui Napoleon proiectul unui motor cu aburi destinat navigației.*

În anul 1797 se stabilește la Paris mecanicul american Robert Fulton (1765-1815), care a studiat în Anglia, unde a obținut un brevet de inventator. În capitala Franței construiește un submarin NAUTILUS. În 1803 experimentează pe Sena primul vas pus în mișcare de un motor cu aburi, oferindu-și invenția lui Napoleon. În fața lipsei de interes a guvernului francez, Fulton se înapoiază în America în 1807. În același an vaporul CLERMONT, construit de el și Robert R. Livingston, începe să navigheze pe Hudson, între orașele New York și Albany. În 1814-1815, din însărcinarea guvernului S.U.A., Fulton realizează prima navă militară dotată cu motor cu aburi; vasul, care îi poartă numele, are un deplasament de 38 tone și două roți centrale cu căușe.

„ANNA CELOR 1000 DE ZILE"

NICOLA IULIE, *din* com. Spineni, jud. Olt *ne scrie:* „Mi-a plăcut istoria din copilărie, de aceea am citit revista *Magazin istoric* începînd cu primele numere. Regret însă că știu foarte puțină istorie pentru că nu posed decît cinci clase primare. Se învăța greu carte înainte..."

După această emoționantă mărturisire, cititorul nostru ne întreabă dacă filmul vizionat la televizor „Anna celor 1000 de zile" *nu denaturează adevărul istoric și ne roagă să publicăm un articol pe această temă.*

Vom ține seama de sugestia dv. În ceea ce privește „Anna celor 1000 de zile", *filmul respectă în linii mari realitatea, în sensul că Anna de Boleyn, cea de-a doua soție a lui Henric VIII, regele Angliei, și-a sfîrșit viața pe eșafod, iar fiica Annei și a lui Henric VIII, a devenit ulterior regina Elisabeta I, care a domnit între anii 1558-1603.*

DE DRAGUL ISTORIEI...

DUMITRU BUȘTEANU *din* București, *(și nu numai d-sa) ne solicită să publicăm lista tuturor celor care au răspuns exact la concursurile noastre. E un deziderat legitim, care se lovește însă de o mare dificultate în calea împlinirii sale. Făcînd loc numelor a peste 18 000 dezlegători (atîția au fost la ultimul nostru concurs) ar însemna să umplem practic toate paginile unui număr. Unde ar mai încăpea atunci... istoria? De dragul ei, nu putem deci satisface o dorință pe care, încă o dată, o socotim perfect întemeiată.*

SEMNIFICAȚIA UNEI PARAFRAZĂRI

PETRU HERLEA *din* Brașov : *1) Parafrazarea versului din Corneille (Poșta* Magazin istoric, *nr. 3/1973) era menită să demonstreze că valoarea umană nu are nimic de-a face cu vîrsta,* la indiferent ce capăt al acesteia. *Dar, în timp ce clasicul dramaturgiei franceze se referea la cei foarte tineri, cu merite și calități precoce, noi i-am avut în vedere pe cei vîrstnici, cărora parcă anilor nu le răpește nici elanul, nici capacitatea de gîndire și de muncă, așa cum ne-a dovedit cazul corespondentului nostru,* BĂTRÎNUL PROFESOR DIN MUSCEL.

2) Vom mai publica, firește, articole despre culisele vieții politice românești dintre cele două războaie mondiale.

BALBO — CRIMĂ POLITICĂ...

MIRCEA OACHEȘ *din* București, *citind articolul* Ginerele lui Mussolini se spovedește : jurnalul lui Ciano *din nr. 5/1973, ne întreabă dacă avionul avîndu-l ca pasager pe Italo Balbo nu a fost cumva doborît din ordinul căpeteniilor fasciste cu care mareșalul aerului intrase în conflict. Ipoteza e interesantă, ba chiar plauzibilă, dar nu există (sau, cel puțin, nu au fost descoperite încă) documente care să-i ofere un temei oarecare.*

Vom ține seama, în măsura posibilului și de celelalte sugestii ale dv., pentru care vă mulțumim.

...ȘI CIANO — RĂZBUNAREA DUCELUI?

Tot în legătură cu articolul Ginerele lui Mussolini se spovedește: jurnalul lui Ciano, *dr.* GEORGE IONESCU, *din* Vițioara de sus, jud. Prahova *ne scrie că, după părerea sa, acesta a fost executat în 1944* „nu din cauza neînțelegerilor grave cu Mussolini, ci pentru că o lăsase pe Edda, soția sa și fiica ducelui". *Nu e cazul să anticipăm aici ultima parte a serialului, care se va ocupa de moartea ministrului de Externe fascist. Singurul lucru pe care ținem să-l precizăm, încă de pe acum, este că executarea sa nu a fost o vindictă socrească. În ciuda unei fidelități conjugale îndoielnice, Ciano nu a părăsit-o pe Edda decît atunci cînd, grație lui Mussolini, a trecut în ceea ce, după o expresie curentă, se numește „lumea celor drepți".*

Printre factorii ce au determinat pe Carol II și cei din anturajul său să ia măsuri represive împotriva Gărzii de fier se numără desigur și teama de atentatele pe care intenționau să le comită legionarii. Motivele sînt însă mult mai complexe, principalul fiind lupta necruțătoare pentru putere.

FACTORUL SE ÎNȘALĂ!

NICOLAE BOJINESCU, *din* jud. Caraș-Severin, of. Iablanița, *ne scrie pe data de 10 mai 1973:* „Aștept cu nerăbdare în fiecare lună să apară «Magazinul». Rareori îl primesc înainte de 20 ale lunii, dar de data aceasta nu am primit numărul 4 (aprilie 1973) nici pînă la 10 ale lunii următoare. Care o fi cauza? Factorul poștal spune că... că n-a mai apărut luna asta, urmînd să apară la două luni un număr.

Se poate? Eu cred totuși că nu.

Sînt abonat vechi și mi-e frică că de data asta iar voi rămîne cu un număr lipsă în colecție. Aștept să văd".

Vă asigurăm, tovarășe Bojinescu că factorul dv. nu e tocmai bine informat: Magazin istoric, *continuă să apară lunar. La ce intervale parvine abonaților e o întrebare pe care o adresăm și noi Difuzării presei.*

NU AVEȚI DREPTATE!

Referindu-se la articolul Un dușman implacabil și un „aliat" neașteptat, IOAN BOTIZA *din* Cluj și ANDREI BĂLĂ *din* București, *ne scriu că în timpul asediului Troiei în tabăra grecilor a bîntuit o molimă. Este adevărat, dar nu de molimi* care au durat nouă zile — *după cum ne spune Homer — s-a ocupat articolul menționat, ci de epidemii devastatoare care, așa cum rezultă din titlul rubricii, au constituit* Cataclisme ale istoriei. *De altfel, Albert Colnat, în a sa* Les épidémies et l'histoire, *Paris, 1937, este și el de părere că Homer nu menționează în* Iliada *o epidemie în veritabilul sens al cuvîntului.*

Dorința tovarășului Andrei Bălă de a citi mai multe articole despre istoria Imperiului roman va fi satisfăcută.

TRAGEREA LA SORȚI

TOADER ALEXE, *din* București. *Tragerea la sorți a cîștigătorilor concursului nr. 1 din acest an a avut loc după același procedeu „clasic". Așa cum era și firesc, concurenții care au dat răspunsuri exacte au participat nu numai la tragerea pentru premiul I, ci și la tragerile pentru celelalte premii.*

Nicolae MINEI

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

• Romanismul dacic • Voltaire și alți mari contemporani despre Dimitrie Cantemir • Marele eveniment s-a produs: aparatul represiv antonescian în derută • „O experiență istoricește demonstrată": interviu cu profesorul italian Carlo Salinari • „Casa țăranului român a fost deschisă bulgarului..." • Robespierre: ultima zi înainte de eșafod • „Țări", cneji și voievozi • Vîrsta omului — 14 milioane ani? • Liga votului universal • Sîngeroasa bătălie de pe Somme • Noaptea „înghețului general": Carol II instaurează dictatura personală • De la Ordinul Jartierei la... vaporul cu aburi • Ginerele lui Mussolini se spovedește: continuarea jurnalului lui Ciano • Zîmbete din cronici • Un nou concurs Magazin istoric

CONTENTS

TITUS POPOVICI 1848 in the Consciousness of Present Generations 2
MIRON NICOLESCU and **CRISTIAN POPIȘTEANU** Dimitrie Cantemir (18th Century) — a Personality up to the Standards of the Romanian People.....7
GH. I. IONIȚĂ Forty Years since the Setting-up of the Antifascist National Committee of Romania 11
CRISTIAN UNTEANU French Railway Workers in the Antifascist Resistance 19
A.J. TOYNBEE About the History of the Romanian People... 24
W. JANKO Famous Words That Were Never Said 28
ION DRAGOMIRESCU Romania, 1930-1932. The Merry-Go-Round of Cabinet Reschufflings..38
N. KOSLINSKI A Sequence of Events from the History of Japan 46
P. BUNTA Cluj, 1928 — The Process against the Unitary Trade Unions 54
H. DUMITRU The Frescoes of Tassili in the Sahara 62
EUGEN B. MARIAN Don Carlos 64
VALERIU BRANIȘTE Unpublished Notes on Romanian Political Life (February 6-23, 1923) ..73
GERALD L. ALEXANDER Viking America 80
CIANO Diary 86

SOMMAIRE

TITUS POPOVICI 1848 dans la conscience des générations présentes 2
MIRON NICOLESCU et **CRISTIAN POPIȘTEANU** Dimitrie Cantemir (18e siècle) — une personnalité digne du peuple roumain 7
GH. I. IONIȚĂ 40 ans depuis la constitutions du Comité National Antifasciste de Roumaine 11
CRISTIAN UNTEANU Les cheminots français dans la Résistance antifasciste 19
A.J. TOYNBEE De l'histoire du peuple roumain 24
W. JANKO Mots célèbres qui n'ont pas été prononcés 28
ION DRAGOMIRESCU Roumanie, 1930-1932. Le carrousel des remaniements gouvernementaux 38
N. KOSLINSKI Séquences de l'histoire du Japon 46
P. BUNTA Cluj, 1928—Le procès des Syndicats Unitaires 54
H. DUMITRU Les fresques sahariennes de Tassili 62
EUGEN B. MARIAN Don Carlos 64
VALERIU BRANIȘTE Notes inédites sur la vie politique roumaine (6-23 février 1923) 73
GERALD L. ALEXANDER L'Amérique des Vikings 80
CIANO Journal 86

СОДЕРЖАНИЕ

Т.ПОПОВИЧ 1848 г.в сознании сегодняшних поколений 2
М. НИКОЛЕСКУ, К. ЧОПИШТЯНУ Димитрие Кантемир (XVIII-ый в.) -личность достойная румынского народа 7
Г. И. ИОНИЦЭ 40-летие образования Антифашистского Национального Комитета в Румынии 11
К. УНТЯНУ Французские железнодорожники сопротивляются фашистам 19
А. ДЖ. ТОИНБИ Страницы истории румынского народа 24
В. ЯНКО Известные изречения, которые не произносились .. 28
И. ДРАГОМИРЕСКУ Румыния 1930—1932 г.г: правительственная карусель. 33
Н. КОСЛИНСКИ Страницы японской истории 46
П. БУНТА Клуж 1928 г.: процесс Унитарных профсоюзов 54
Х. ДУМИТРУ Наскальные изображения в Тассили (Сахара) 62
Е. Б. МАРИЯН Дон Карлос 64
В. БРАНИШТЕ Неопубликованные заметкио политической жизни Румынии (6—23 февраля 1923-го г.) 73
ДЖ. Л. АЛЕКСАНДЕР Америка викингов 80
Г. ЧАНО Дневник 86

INHALT

TITUS POPOVICI 1848 im Bewusstsein der heutigen Generationen. 2
MIRON NICOLESCU und **CRISTIAN POPIȘTEANU** Dimitrie Cantemir (18.Jhrdt.) — eine Persönlichkeit, im Ausmass des rumänischen Volkes 7
GH. I. IONIȚĂ 40 Jahre seit der Gründung des Antifaschistischen Nationalausschusses in Rumänien 11
CRISTIAN UNTEANU Die französischen Eisenbahnarbeiter in der antifaschistischen Resistenz 19
A.J. TOYNBEE Uber die Geschichte des rumänischen Volkes 24
W. JANKO Berühmte Aussprüche, die nicht ausgesprochen wurden 28
ION DRAGOMIRESCU Rumänien, 1930-1932. Das Karussel der Kabinettswechsel 38
N. KOSLINSKI Sequenzen aus der Geschichte Japans 46
P. BUNTA Cluj, 1928 — Der Prozess gegen die Einheitlichen Gewerkschaften 54
H. DUMITRU Die Fresken von Tassili in der Sahara 62
EUGEN B. MARIAN Don Carlos 64
VALERIU BRANIȘTE Unveröffentlichte Anmerkungen über das politische Leben in Rumänien (6-23 Februar 1923) 73
GERALD L. ALEXANDER Wikinger amerika 80
CIANO Tagebuch 86

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Serviciul Import — Export presă, București, Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B. — 2001

magazin istoric

București, intrarea Ministerului nr. 2, et. IV, — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București